

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Т.В. Мамчур, В.П. Карпенко, М.І. Парубок, О.В. Свистун

ВЧЕНІ-БОТАНІКИ УМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА ТА ЇХ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ
(1844-2016)

(присвячується 95-річчю створення кафедри ботаніки)

За редакцією доктора с.-г. наук, професора В.П. Карпенка

Умань – 2017

ББК 58(477.46):378.12(092)

УДК 28.5

М 228

Рекомендовано до друку науково-методичною комісією факультету лісового і садово-паркового господарства (протокол № 2 від 17 листопада 2016 р.) та Вченою радою Уманського НУС (протокол № 2 від 14 грудня 2016 р.).

Рецензенти: А.А. Куземко, д. біол. н., провідний науковий співробітник

НДП “Софіївка” НАН України;

Г.А. Чорна, к. біол. н., доцент УДПУ ім. Павла Тичини.

Мамчур Т.В., Карпенко В.П., Парубок М.І., Свистун О.В.

М 228 Вчені-ботаніки Уманського національного університету садівництва та їх наукові дослідження (1844-2016): монографія (присвячується 95-річчю створення кафедри ботаніки) / Т.В. Мамчур, В.П. Карпенко, М.І. Парубок, О.В. Свистун [за ред. В.П. Карпенка]. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр “Візаві”, 2017. – 280 с., іл.

У науковому виданні висвітлено 95-літню історію кафедри ботаніки, її реорганізацію та сьогодення в Уманському національному університеті садівництва.

На основі опрацьованого архівного матеріалу описано життєвий та науковий шлях ботаніків М.І. Анненкова (1819-1889), В.Ф. Ніколаєва (1889-1973), В.А. Гаврилюка (1928-2005) і ін.

Велику увагу приділено науковій роботі кафедри ботаніки та наведено бібліографію наукових праць її науково-педагогічних працівників.

Наукове видання рекомендовано студентам, аспірантам, викладачам, фахівцям, які цікавляться історією та ботанічними дослідженнями.

При підготовці видання використані матеріали музею історії УНУС, Наукової бібліотеки УНУС, архіву УНУС, Наукового гербарію УНУС (УМ).

Підбір і оформлення фотографій: Т.В. Мамчур, О.В. Свистун, М.І. Парубок.

© Мамчур Т.В.

© Карпенко В.П.

© Парубок М.І.

© Свистун О.В.

© Умань: ВПЦ “Візаві”, 2017

ЗМІСТ

	ст.
ПЕРЕДМОВА.....	4
ДИСЦИПЛІНА БОТАНІКА В УМАНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ САДІВНИЦТВА.....	5
БОТАНІЧНИЙ РОЗСАДНИК, ЙОГО ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ І СЬОГОДЕННЯ.....	181
НАУКОВИЙ ГЕРБАРІЙ.....	202
ТЕПЛИЧНО-ОРАНЖЕРЕЙНИЙ КОМПЛЕКС.....	230
СПОГАДИ ПРО ВЧЕНИХ-БОТАНІКІВ УМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА.....	247
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	269

ПЕРЕДМОВА

*Шматочки історії – це така рідкісна річ,
що нею треба вельми дорожити...*

Михайло Грушевський

Ботаніка (від грец. *botane* – рослина, зелень, трава) – це наука про рослини, їх будову, життєдіяльність, поширення і походження, еволюцію, класифікацію, екологію і охорону, яка виникла ще в давній історії людства і не втратила свого значення до сьогодні.

Ботанічні дослідження в університеті тісно пов'язані з низкою дисциплін: лісівництвом, дендрологією, квітникарством, плодівництвом, овочівництвом, землеробством, рослинництвом тощо. Тому, слід згадати історію університету, що тісно пов'язана зі створенням у 1921 р. кафедри ботаніки.

Кафедра ботаніки дала університету багато славетних імен учених, які зробили вагомий внесок у розвиток світової науки, започаткували нові напрями та ввійшли в історію університету. Вони стали взірцем вірного служіння улюбленій справі, а традиції, що ними закладено, передаються новим поколінням.

Кафедра ботаніки перенесла низку реорганізацій, але гідні її послідовники продовжують працю корифеїв і нині.

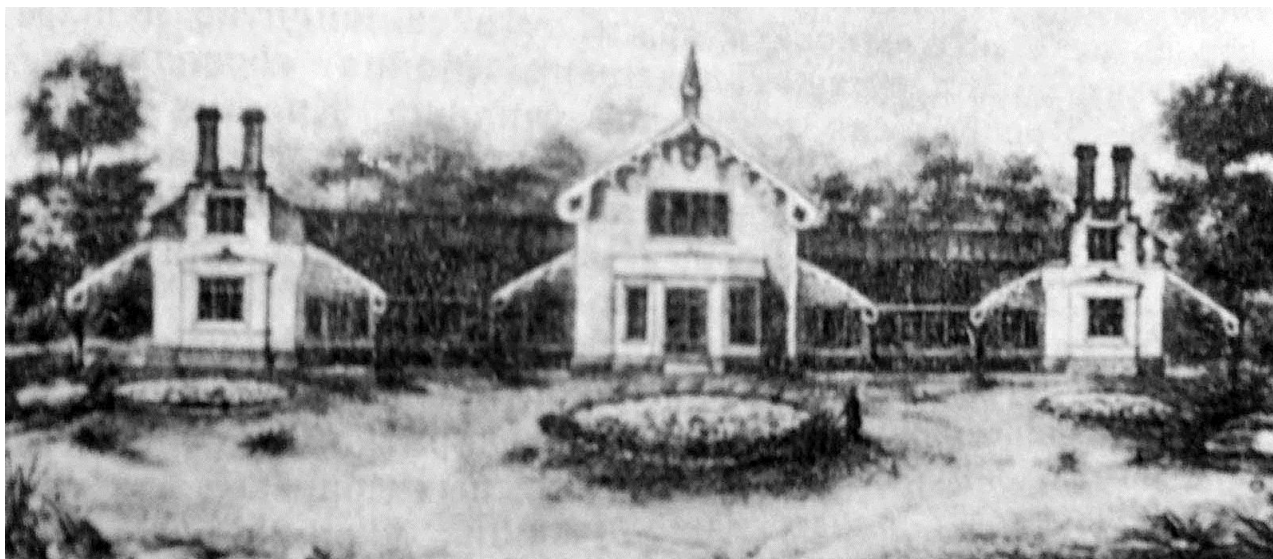
У науковому виданні висвітлено розділи: історія викладання дисципліни ботаніка, створення кафедри ботаніки, життєвий та науковий шлях викладачів ботаніки, робота Наукового гербарію УНУС (УМ), ботанічного розсадника та теплично-оранжерейного комплексу, спогади про вчених-ботаніків університету. Наведено бібліографічний покажчик основних робіт співробітників кафедри ботаніки.

Автори висловлюють щире вдячність студентам, колегам, дітям викладачів, які надали свої спогади про своїх наставників. Автори будуть вдячні всім, хто захоче доповнити викладене новими фактами, історичними матеріалами тощо.

ДИСЦИПЛІНА БОТАНІКА В УМАНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ САДІВНИЦТВА

Історія Уманського національного університету садівництва бере свій початок ще з Головного училища садівництва (1844 р.) та має два періоди: Одеський (1844-1859 рр.) і Уманський (1859 й донині).

Одеський період, 1844-1859 рр.

9 лютого 1842 р. за підписом царя виходить наказ про створення системи садових закладів трьох ступенів:

- головні училища – для навчання високоосвічених садоводів як в теоретичних, так і практичних знаннях;
- училища другого розряду – для навчання майстрів-практиків із садівництва і городництва;
- казенні сади третього розряду, або розсадники, які б забезпечували бажаних посадковим матеріалом, відсадками і насінням різних корисних рослин і овочів.

Відповідно до цього положення було розпочато пошук місця для Головного училища садівництва. Вибір припав на Одесу.

5 березня 1844 р. було прийнято рішення про створення Головного

училища садівництва. Свою діяльність училище розпочало в 1844 р. на площі в сімдесят десятин Одеського ботанічного саду. Для ведення практичних занять і проходження практики вихованцям училища, крім Одеського ботанічного саду, також було виділено Нікітський ботанічний сад.

Головне училище садівництва було першим вищим навчальним закладом із садівництва, яке готувало “теоретично і практично підготовлених садівників” на теренах царської Росії.

У навчальних закладах садівничого та агрономічного профілю обов’язковим предметом була ботаніка.

Першим викладачем ботаніки в Головному училищі садівництва був відомий ботанік Олександр Давидович Нордман, який також обіймав посаду директора.

Нордман О.Д.

НОРДМАН ОЛЕКСАНДР ДАВИДОВИЧ (1803-1866)

Нордман О.Д. – фінський і російський зоолог, ботанік і палеонтолог. Народився 24 травня 1803 р. на острові Руотенсальмі, біля південного узбережжя Фінляндії у родині військових.

У 1821 році поступив до університету фінського міста Або (нині м. Турку), який закінчив у 1827 році. Після закінчення університету йому було присвоєно науковий ступінь доктора філософії.

У 1828-1832 рр. навчався на медичному факультеті Берлінського університету, а потім працював професором кафедри природничої історії Рішельєвського ліцею (м. Одеса). Він читав лекції з ботаніки, зоології та порівняльної анатомії, пізніше до них додалися курси геогнозії та мінералогії. Організував у ліцеї кабінет природничої історії. У цей період зростає його авторитет як ученого й дослідника, він бере активну участь у роботі “Наукового

бюлетеня”, що видається Російською академією наук.

У грудні 1833 р. О.Д. Нордмана обирають дійсним членом сільськогосподарського товариства Південної Росії, а із січня 1834 р., наказом Новоросійського та Бесарабського губернатора, його призначають за сумісництвом директором Одеського ботанічного саду. На посаді директора він організовує закладання саду, вирощує й відпускає населенню садивний матеріал, культивує рідкісні рослини, які привозить зі своїх численних експедицій, налагоджує широкий науковий обмін з ботанічними садами Петербурга, Москви, Берліна, Відня і Парижа.

У 1840-1848 рр. О.Д. Нордман організовує геоботанічні та зоологічні екскурсії Бесарабією, Кримом і Півднем України, вивчає флору, фауну, збирає великі колекції.

За час перебування в Одесі він провів десятки наукових експедицій з вивчення природних особливостей північного Причорномор'я, Криму, Кавказу. Він зробив вагомий внесок у ботанічну науку, відшукавши на Кавказі ялицю, що не була зафіксована у ботанічних атласах. Вона отримала назву ялиця Нордмана (*Abies nordmanniana* (Steven) Sprach). Його наукові праці містять описи не лише рослин, а й птахів, комах, гідроїдних поліпів, моллюсків, палеонтологічних решток ссавців. За свої наукові здобутки він був удостоєний Демидівської премії та почесних звань багатьох вітчизняних і зарубіжних наукових товариств, членом яких він був.

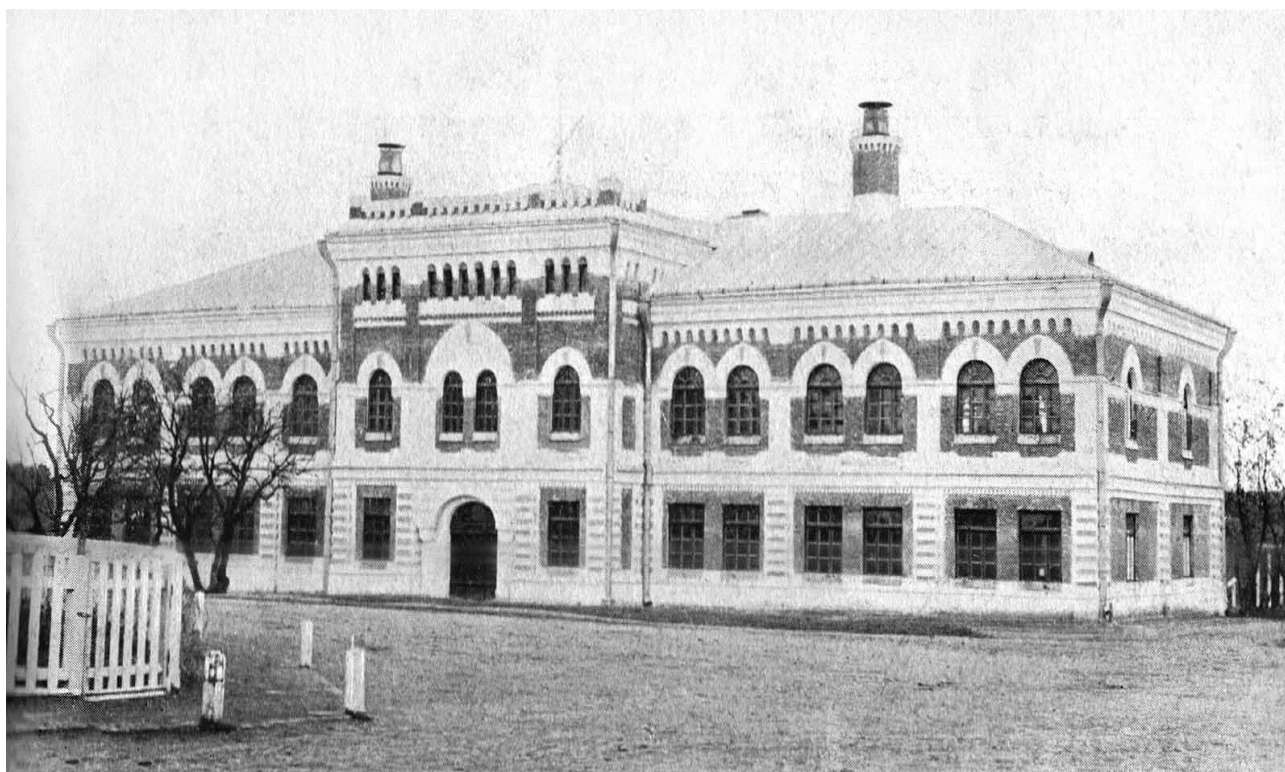
*Нордман О.Д.,
1850-ті роки*

Рішенням Міністерства Державного Майна від 17 листопада 1844 року директором Головного училища садівництва затверджено магістра вільних наук, доктора філософії і медицини, колезького радника, професора Рішельєвського ліцею – Олександра Давидовича Нордмана (1803-1866). Період його керівництва – з 1844 по 1848 рр.

Він працює над розробленням програми навчання, будує навчальний корпус, розширює площі насаджень Ботанічного саду, популяризує кращі сорти садових і польових культур.

О.Д. Нордман мав дружину Олену та двох дітей. Через рік (1849) після смерті дружини, він повернувся з Одеси до м. Гельсінгфорс (Гельсінкі) Фінляндії та обіймав посаду професора природознавства, згодом зоології, Гельсінського університету. Він продовжував вивчати рослинний і тваринний світ, видав чотири томи “Палеонтології Південної Росії” (1858-1860). У 1859 р. був обраний членом-кореспондентом Російської академії наук. Автор 58-и публікацій.

Помер О.Д. Нордман 25 червня 1866 р. у м. Або.

Уманський період, 1859 р. й донині

Більш тривалою (з 1849 по 1863 рр.) була діяльність на посаді директора Головного училища садівництва Домініка Сигизмундовича Обніського.

ОБНІСЬКИЙ ДОМІНІК СИГИЗМУНДОВИЧ

(?-?)

Обніський Д.С. – людина спартанського способу життя, бережливий господар і невтомний працівник. Він був “збирачем” виробничих сил Головного училища садівництва, створюючи спільною працею викладачів та учнів спеціальні засоби для наукової й навчальної роботи. Користуючись кожним випадком, кожною екскурсією учнів у природу, він створював колекції рослин та постійно підтримував у господарстві і навчальному процесі точність. У цей час Головне училище садівництва стало школою працьовитості, де не було місця білоручкам та ледарям, де справа садівництва переростала в предмет сердечного поклику, а праця ставала нагальною потребою людини.

Шумлять густими кронами старі кримські сосни поблизу головних воріт Уманського національного університету садівництва. Вони є своєрідним живим пам’ятником відомому ботаніку, лісоводу Миколі Івановичу Анненкову (1819-1889), який викладав ботаніку в училищі (з 1863 по 1875 рр.) і зробив вагомий внесок у розвиток вітчизняної науки.

АННЕНКОВ МИКОЛА ІВАНОВИЧ

(1819-1889)

Народився 21 квітня 1819 р. у Псковській губернії в дворянській родині. Початкову освіту здобув у приватному пансіоні, потім навчався в гімназії в Москві. У 1843 р. закінчив філософський факультет Московського університету й одержав науковий ступінь кандидата природничих наук.

Анненков М.І.

З 1844 р. працював учителем ботаніки Московської землеробської школи, з 1847 р. викладав географію в Московському Олександрівському сирітському інституті, а в 1851 р. – призначений на посаду інспектора. Протягом 1853-

1863 рр. очолював Московську землеробську школу та водночас – комітет акліматизації Московського товариства сільського господарства.

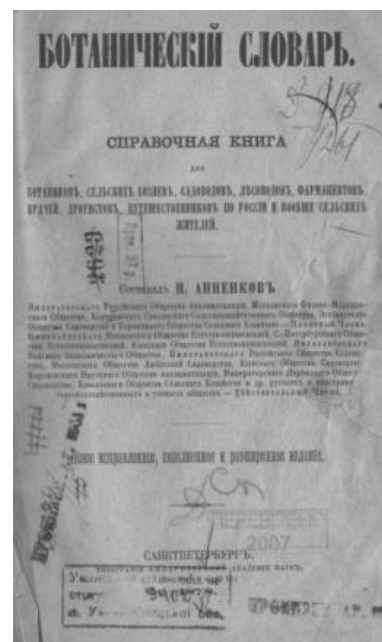
З 1860 р. М.І. Анненков був редактором часопису “Сільське господарство”, журналів “Записки комітету лісівництва” та “Записки комітету акліматизації”, видавав “Газету для сільських господарів”. За успіхи в галузі садівництва й лісівництва його обрали членом-кореспондентом Російської академії наук, дійсним членом 15 вітчизняних і зарубіжних наукових товариств.

У 1863 р. Миколу Івановича Анненкова у чині статського радника призначили директором Головного училища садівництва в м. Умань, а в 1868 р. (у зв'язку з реорганізацією училища) – директором Уманського училища землеробства і садівництва (до 1875 року).

М.І. Анненков викладав ботаніку, садівництво й лісівництво. Збираючи матеріали про рослинний світ Підмосков'я, він розпочав роботу над “Ботанічним словником” (1859). Під час перебування в Умані (Київська губернія) його результати досліджень рослинності використано у новій редакції “Ботанічного словника”, що був надрукований у 1876, 1878 роках у Петербурзі.

Миколу Івановича, як ученого та природодослідника, характеризують й інші праці – два томи “Записок Комітету лісівництва” (1857 і 1859); навчальний підручник “Лісівництво” (1851) для землеробської школи; фундаментальна праця – “Образцовый натуральный гербарий Московской флоры”, який нараховував 800 видів рослин і друкувався кількома випусками по 100 екземплярів.

За час роботи М.І. Анненкова в училищі значно розширився курс лісівництва. Так, у 1863 р. до земель училища приєднують “Греків ліс”, а пізніше, в 1902 р., було передано лісову дачу “Білогрудівка”, що стала навчально-виробничою базою для проведення практичних робіт з лісорозведення та таксації. У всі наступні роки вона удосконалювалась, а нині навчально-науковий комплекс “Білогрудівка” є

потужною базою не тільки для лісівничої спеціальності, а й з вивчення лісової флори під час навчальної практики з курсу ботаніки для студентів УНУС.

У 1868 р. Головне училище садівництва було реорганізоване й отримало назву – Уманське середнє училище землеробства і садівництва (1868-1903).

Під керівництвом М.І. Анненкова у 1868 р. працював старший викладач ботаніки й історії природознавства, губернський секретар М.П. Червонюк та ін. викладачі: *«...Поруч з дослідними роботами з садівництва в Уманському училищі проводили і деякі роботи з вивчення диких рослин. У кінці минулого сторіччя широко розгорнулося вивчення дикої флори і рослинності різних місцевостей Росії, в тому числі й південно-західної частини України. Хоч викладачі школи беспосередньо в широких стеженнях і не брали участі, але, збираючи матеріал в околицях м. Умані, створили гербарій диких рослин, який частково зберігся і до наших днів. Ці матеріали в деякій мірі були використані відомими флористами нашого півдня – І.К. Шмальгаузенем “Флора средней и южной России” (1895-1897) та Й.К. Пачоським “Очерк флоры окрестностей г. Умани” (1887)....*

Проте слід відзначити, що викладачами спеціальних дисциплін В.В. Пашкевичем, Л.М. Ро і П.Г. Шиттом проводились досить широкі ботанічні роботи з культурними, особливо плодовими рослинами. Вони вивчали такі важливі питання з біології плодових культур як самоплідність сортів, міжсортове перехресне запилення, підбір запилювачів, біологію індивідуального розвитку плодових рослин та ін.

З 1886 по 1906 рр. в училищі систематично проводили фенологічні спостереження більш ніж з 450 видами та сортами рослин, що росли на території училища, до якої належав і парк “Софіївка”. Особливу увагу приділяв цій роботі проф. В.О. Поггенполь.

...М.П. Малієнко і К.Ф. Тимошенко вивчали культуру гутаперченосної рослини – евкомію. Досліди показували, що евкомія може рости в лісонасадженнях як куцова порода, але з щорічним відновленням усієї надземної частини куців.

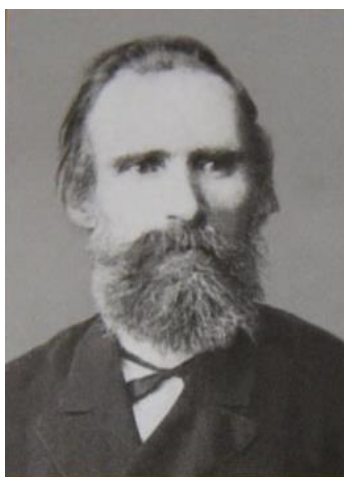

Асистент К.Ф. Тимошенко закінчила роботу над вивченням сортової різниці яблуні у зв'язку з тривалістю періоду спокою. З'ясований строк впливу стратифікації насіння деяких сортів яблуні на схожість, вплив продукції насіння на тривалість стратифікації, залежність між тривалістю стратифікації та біологічним періодом спокою дерев, вплив негативних температур на хід стратифікації...».

За архівними матеріалами музею історії університету, звіт з науково-дослідної роботи зав. кафедри ботаніки, доцента Валентина Федоровича Ніколаєва.

Помер М.І. Анненков 9 серпня 1889 р. у Петербурзі.

В училищі працював (орієнтовно 1883-1885 рр.) магістр ботаніки Владислав Якович Скробишевський.

СКРОБИШЕВСЬКИЙ ВЛАДИСЛАВ ЯКОВИЧ (?-1898)

Скробишевський В.Я. – вчений-ботанік українського походження. Ступінь кандидата наук він отримав у Московському університеті (нині Московський державний університет ім. М.В. Ломоносова) в 1863 р., а ступінь магістра ботаніки – в Казанському університеті (нині Казанський (Приволзький) федеральний університет) у 1873 р. З 1863 по 1872 рр. був учителем у середніх школах Плоцька і Любліна (Польща). У 1872 по 1883 рр. В.Я. Скробишевський був викладачем Новоолександрійського інституту сільського господарства і лісівництва в Пулавах Варшавської губернії (Польща). З 1872 по 1879 рр. викладав дисципліну “Сад і город”, а з 1881 по 1883 рр. – фізіологію рослин. За час своєї роботи в інституті він досліджував хвойні рослини – сосну Веймута, або с. веймутова (*Pinus strobus* L.), псевдотсугу (*Pseudotsuga* Carr.) і кипарис (*Cupressus* L.).

В.Я. Скробишевський був головним садівничим Царициного саду до 1885 року. У цей час він навчав майбутнього відомого українського ботаніка Йосипа Кондратовича Пачоського.

Пізніше В.Я. Скробишевський працював ботаніком у Імператорському Ботанічному саду (нині Нікітський ботанічний сад, Крим). Там ним уперше були виконані роботи з дослідження чотириногих, або галових кліщів, які поклали початок прикладній фітоакарології. З 1886 по 1898 рр. – діловод кримського філоксерного комітету.

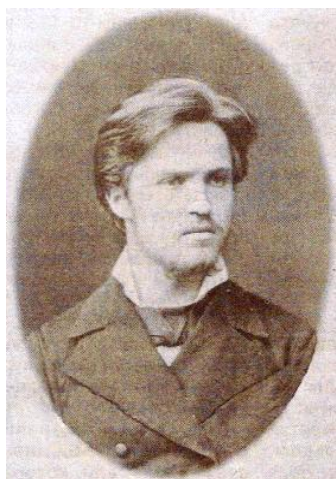
Мав низку праць, серед них:

Скробишевський В.Я. “Руководство по виноградарству” / В.Я. Скробишевський, А.О. Потебня. – СПб.: Изд-тво А.Ф. Девриена, 1906 р. – 455 с.

Проживав в Умані, Ялті, Одесі. Мав п’ятеро дітей, в тому числі двох синів.

Помер В.Я. Скробишевський у серпні 1898 року.

В наступні роки викладав курс ботаніки відомий науковець у галузі садівництва і ботаніки Василь Васильович Пашкевич.

*Пашкевич В.В.,
1880-ті роки*

ПАШКЕВИЧ ВАСИЛЬ ВАСИЛЬОВИЧ

(1857-1939)

Пашкевич В.В. – доктор біологічних наук, професор, заслужений діяч науки РРФСР, академік. Народився 10 червня 1857 р. в с. Семеновичі Узденської волості Ігуменського повіту Мінської губернії (Білорусія). Закінчив Мінську духовну семінарію.

У 1882 році закінчив фізико-математичний факультет Петербурзького університету (нині Санкт-Петербурзький державний університет), отримав ступінь магістра природничих наук за дисертацією “Флора квіткових рослин Мінської губернії”. Після закінчення університету два роки стажувався у садових закладах півдня

Німеччини і Австрії, побував у Швейцарії, Східній Пруссії, ознайомився з установами Проскауського помологічного інституту.

З 1885-1892 рр. викладач садівництва і ботаніки в Уманському середньому училищі землеробства і садівництва. За період роботи В.В. Пашкевича в Умані був закладений помологічний сад з великою кількістю вітчизняних і зарубіжних сортів, значно розширений декоративний розсадник і квітник, вперше на півдні Київської губернії розпочато культивування винограду.

У 1889-1890 рр. було закладено арборетум в англійському стилі “Англійський парк”. У ньому було зібрано колекцію з різних рідкісних рослин, цікавих і цінних у ботанічному та декоративному відношенні.

*Англійський парк у “Царициному саду”
(нині НДП “Софіївка” НАН України), 1910 р.*

Одночасно з приведенням у зразковий стан парку, В.В. Пашкевич організував при училищі технічну переробку плодів і овочів – сушку плодів, варку паст, повидл, започаткував вітчизняне виробництво плодово-ягідних вин, розробив методику вирощування ананасів в оранжереї.

У своїй праці М. Костюк [32] зазначає: «...Подальша діяльність В.В. Пашкевича була пов'язана з Нікітським ботанічним садом в Криму та Імператорським ботанічним садом в Петербурзі. З 21 липня 1894 р. він був призначений на посаду старшого спеціаліста із садівництва при Департаменті Землеробства, а з 1912 р. – чиновником із особливих доручень при Головному управляючому Землеустроєм та Землеробством.

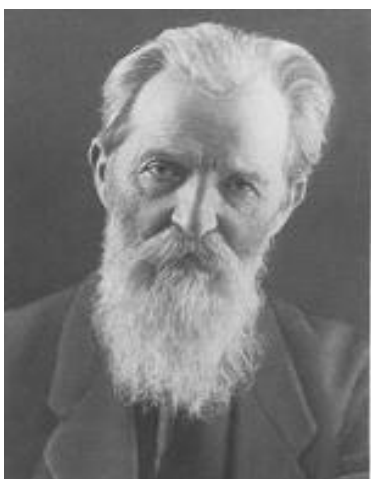
Василь Васильович, виконуючи різні доручення Департаменту Землеробства, ознайомився зі станом садівництва майже всієї європейської частини Росії, дослідив безпосередньо плодівництво Воронежської, Нижегородської, Казанської, В'ятської, Симбірської, Самарської, Саратовської, Астраханської, Пензенської і Волинської губерній і розпочав у 1914 р. дослідження Мінської губернії. Звіти про цю роботу були надруковані Департаментом окремими томами під загальною назвою: “Плодівництво в Росії: Матеріали і дослідження”.

Загальна кількість праць про стан плодівництва в Росії викладена в 12 томах (містяться у фондах Наукової бібліотеки Уманського національного університету садівництва). Окрім цих праць, В.В. Пашкевич написав “Підручник садівництва для нижчих шкіл садівництва” (1911) у трьох частинах, був двічі перевиданий, а також “Плодове сортоведення або Помологія на нових началах”, книги “Родоначальні форми і дикі родичі плодових дерев”, “Загальна помологія, або вчення про сорти плодових дерев” (1930).

В.В. Пашкевич приділяв велику увагу медицині, зокрема, гомеопатії. Він стояв біля витоків вітчизняної лікарської індустрії, брав безпосередню участь в організації Могилевської дослідної станції лікарських рослин, керував роботою із заготівлі лікарської сировини в Білорусії й на Україні.

В 1894 р. Пашкевич опублікував “Перший російський посібник з культури лікарських і запаших рослин”. В 1925 р. учений виступав на Всесоюзній нараді по лікарських рослинах і лікарській сировині. В 1926 р. організував науково-дослідну роботу з лікарськими рослинами в системі ВАСГНІЛ.

Ще в дореволюційний період в “Щорічнику департаменту землеробства” ним були опубліковані описи лікарських рослин і їх медичне застосування. Пізніше В.В. Пашкевич доповнив і переробив багато матеріалів і випустив книгу “Лікарські рослини, їх культура й збір”. Дані про корисні рослини продовжували поповнюватися. В 1939 р. у співавторстві зі співробітником інституту рослинництва ім. М.І. Вавилова Г.Н. Крейєром, була видана книга

*Пашкевич В.В.,
1935-ті роки*

“Культура лікарських рослин”. Вона стала останньою, що вийшла за життя вченого.

Після реорганізації системи управління державою (1917 р.), В.В. Пашкевич переходить на викладацьку діяльність до Ленінградського сільськогосподарського інституту професором відділу прикладної ботаніки і селекції (1922 р.). Працював в інституті рослинництва ім. М.І. Вавилова, на Ленінградській та Павловській плодовоовочевих дослідних станціях. На Павловській експериментальній базі Всесоюзного інституту рослинництва посівом насіння від природного запилення сорту Бельфлер-китайка виведений сорт “яблуко Пашкевича червоне” (1948 р.) прийнятий Державною комісією із сортовипробування.

У 1935 р. він стає членом ВАСГНІЛ, йому було присуджене почесне звання “Заслужений діяч науки і техніки РРФСР”. Був В.В. Пашкевич і членом Імператорського Петербурзького товариства садівників, за сприяння якого виходив журнал “Плодоводство”.

В.В. Пашкевич був надзвичайно доброю, широко освіченою людиною, тонким знавцем і цінителем мистецтва, дуже любив літературу й музику.

Помер у Ленінграді 14 липня 1939 р.».

Вагомий внесок у викладання дисципліни “Ботаніка”, розширення та збагачення матеріально-технічної бази училища продовжували вносити такі видатні вчені як Юліус Робертович Ланцький (1860-?), Вільгельм Олександрович Поггенполь (1854-1938).

ЛАНЦЬКИЙ ЮЛІУС РОБЕРТОВИЧ

(1860-?)

*Ланцький Ю.Р.,
1890-ті роки*

Після закінчення Уманського училища землеробства і садівництва Ю.Р. Ланцький з 1881 р. залишився працювати помічником у В.В. Пашкевича. В 1891 році він став головним садівником парку, а згодом і його завідувачем, оскільки В.В. Пашкевича запросили на роботу до Нікітського ботанічного саду (Крим).

За архівними матеріалами колишнього завідувача музею історії університету Лариси Цимбровської [96]: *«...Ланцький Юліус Робертович був фахівцем з плодового та декоративного садівництва, головним садівничим (28 жовтня 1891 р.) та завідувачем (1 червня 1903 р.) Царициного саду ("Софіївка"). З 1892 по 1907 рр. – викладачем ботаніки та садівництва в Уманському середньому училищі землеробства і садівництва.*

Народився Юліус Робертович 23 жовтня 1860 року в багатодітній родині у селищі Суук-Су в Криму. Його батько служив управителем величезного маєтку графа Мордвинова, куди входили ліси, плодови сади і виноградники. З десяти років поступив на навчання до Сімферопольської гімназії і закінчив шість повних класів. З початком турецької війни, 1877 року, йому довелося переїхати до Умані і вступити до Уманського середнього училища землеробства і садівництва, де вже навчався його старший брат Роберт (випуск 1879 року). Крім Юліуса, який закінчив училище у 1881 році, тут навчалося ще два його брати – Ріхард (вип. 1885 р.) та Олександр (1891 р.).

Старанність у навчанні та здібності в садівництві були помічені викладацьким складом закладу. Згодом, після проходження військової служби у 52-му піхотному Віленському полку в містах Керч і Феодосія у якості вільнонайманого, Юліус повертається до Умані (1883 р.) і поступає на службу

в училище на посаду лаборанта з шовківництва. З 6 травня 1888 року його призначають виконуючим обов'язки наглядача Уманського Царициного саду з виконанням обов'язків механіка саду. Вся гідравлічна система саду чітко регулювалась, тому ця посада була однією з найбільш відповідальних.

З травня 1889 року Ю.Р. Ланцький отримує дворічне відрядження за кордон в Проскауський помологічний інститут і Помологічний інститут Люкаса (Німеччина) з метою поглиблення професійних знань.

З науковою метою Ю.Р. Ланцький у 1893 році відвідав Садові заклади Петербурга, Москви, Риги, Варшави. У вересні наступного року його відряджають на два місяці на Міжнародну виставку з плодівництва в Санкт-Петербург, а потім у Київську, Подільську, Чернігівську і Волинську губернії для огляду шкільних садів, закладених безкоштовним посадковим матеріалом, отриманим з розсадника Уманського середнього училища землеробства і садівництва. Знову ж таки, побував на черговій Всеросійській виставці садівництва в Петербурзі, брав участь у Київській сільськогосподарській та промисловій виставці 1897 року та у Кишиневі – на виставці з плодівництва, де демонстрував сушіння плодів та овочів за американським способом.

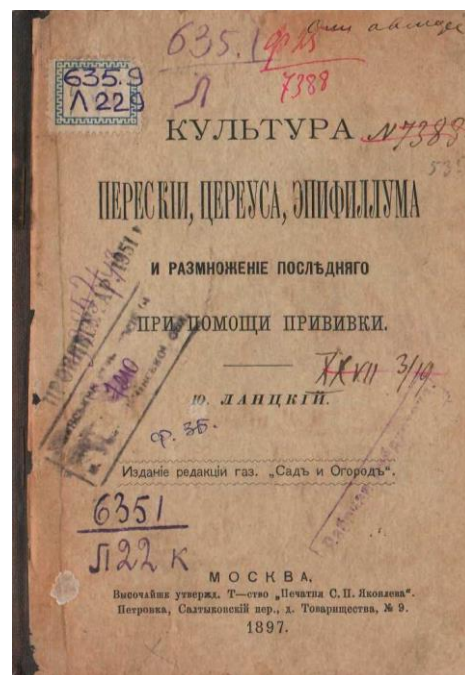
Ланцький Ю.Р.,
1910-ті роки

Тільки з цього переліку справ Ю.Р. Ланцького можна зробити висновок про його активну діяльність на ниві фахівця і керівника, який постійно удосконалював свої знання і популяризував як свої здобутки, так і навчального закладу.

20 березня 1907 року Юліус Робертович подає у відставку, а оскільки він був досить активною людиною у громадському житті, то на нього покладається керівництво по догляду за гімназичним садом та проведенням бесід з ботаніки. З 29 липня 1908 року викладає географію у жіночій гімназії О.В. Левицької, а згодом був переведений до урядової жіночої гімназії Великої княгині Євдокії Суздальської. Окрім викладацької посади в гімназії, Юліус Робертович був гласним Уманської

міської громадської управи (третє чотириріччя), по сучасному – депутатом, а також членом низки міських комісій: садової, будівельної, податкової та ін.

Про наукову діяльність Ю.Р. Ланцького можна отримати уявлення з переліку його праць. Станом на 1897 р. ним було опубліковано 42 праці з плодового та декоративного садівництва. Він публікувався у журналах “Плодоводство”, “Сад и огород”, “Русское садоводство”, “Pomologische Monatshefte”, а також брав участь у виданні Товариством садівництва “Атласу плодів”. Низка праць була видрукувана окремими брошурами: “Садовое хозяйство Уманского училища Земледелия и садоводства за 1897 год”, “Культура перескии, цереуса, эпифиллума и размножение последнего при помощи прививки” (1897), “Культура хризантемов” (1897), “Сорта яблок, намеченные для массовой культуры” (1898), “Основа плововодства” (1899), “Практическое плововодство” (1900), “Применение винных чистых дрожжей в производстве плодовых вин и Гриненвальдовский бродильный аппарат” (1902).

Про долю педагога, науковця, садівничого Ю.Р. Ланцького після 1914 року відомості, на превеликий жаль, відсутні...».

Окремі праці Ю.Р. Ланцького зберігаються й нині у Науковій бібліотеці університету: “Культура перескии, цереуса, эпифиллума и размножение последнего при помощи прививки” (1897); “Выгонка ландыша” у журналі “Вестник Императорского Российского общества садоводства” (1896, №1); “Карды или Кардоны (*Synora Cardunculus*)”, журнал “Сад и огород” (1896, №14); “Удобный способ вставки стёкол в парниковые и тепличные рамы”, журнал “Деревня” (1897, №16); опис проведених досліджень з акліматизації “Индийской смоковницы (*Opuntia ficus-indica*)”, “Метельника (*Spartium junceum*)” та ін. рослин.

ПОГГЕНПОЛЬ ВІЛЬГЕЛЬМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ (1854-1938)

Поггенполь В.О. був відомою особистістю, першовідкривачем метеостанції в м. Умань. Під його керівництвом учні училища проводили фенологічні спостереження як за дикорослими, так і культурними трав'янистими рослинами, деревними і кущовими породами. Це давало можливість обґрунтувати наукові дослідження з вивченням курсу садівництва, ботаніки, проходження навчальної практики та зборів гербарію.

Поггенполь В.О.

У своїй праці В. Вергунов [11] висвітлює життєвий та творчий шлях В.О. Поггенполя: «...Народився 18 вересня 1854 р. в м. Мінськ (Білорусія) у родині придворного радника. У 1873 р. В.О. Поггенполь із срібною медаллю закінчив Архангельську реальну гімназію, а у 1876 р. з правом отримання ступеня кандидата сільського господарства – Санкт-Петербурзький землеробський інститут (нині – Санкт-Петербурзький державний лісотехнічний університет ім. С.М. Кірова).

На особисте запрошення директора Уманського училища землеробства і садівництва, відомого вченого-ботаніка, фенолога, члена-кореспондента Російської академії наук М.І. Анненкова у 1877 р. його було прийнято на посаду старшого вчителя природничих наук. 28 травня 1878 р. при Санкт-Петербурзькому землеробському інституті захистив дисертацію “Вирощування картоплі” на здобуття ступеня кандидата сільського господарства. Крім викладання в Уманському училищі, за сумісництвом протягом 1878-1892 рр. працював бібліотекарем закладу. З метою закріплення у студентів отриманих знань, у першу чергу з предмета “метеорологія”, який із 1878 р. стає обов'язковим, В.О. Поггенполь виходить з клопотанням про відкриття при закладі спеціалізованої метеорологічної станції.

З самого початку її роботи він особисто проводить метеорологічні, а з весни 1886 р. ще й фенологічні спостереження за розвитком майже 500 видів дикорослих і культурних рослин, у тому числі 126 деревних та кущових порід Уманської округи. Вони стали піонерськими в країні за спектром досліджень, або за постановкою проблеми щодо впливу погодних умов на фази розвитку біорослинності на основі методики точної фенології, розробленої німецькими вченими Іне і Гоффманом.

Упродовж 1891-1905 рр. В.О. Поггенполь – інспектор Уманського училища землеробства та садівництва. За розробку питання про вплив суворої зими 1892-1893 рр. на рослинність Царициного саду м. Умань був відзначений срібною медаллю Російського товариства садівників.

Визнанням авторитету вченого особливо в питаннях ведення польового експерименту та його оцінки – “Основи основ подальшого розвитку сільськогосподарської дослідної справи як галузі знань” – стало призначення у 1896 р. членом-кореспондентом Ученого комітету Міністерства землеробства і державного майна. Розроблені ним графіки з сільськогосподарської метеорології, що отримали диплом I розряду на Всеросійській промислово-художній виставці у Нижньому Новгороді, стали обов’язковим атрибутом у діяльності не тільки Метеорологічного бюро Ученого комітету, а й кожної казенної сільськогосподарської дослідної станції. Два з них – з озимої пшениці та вівса – дозволили чітко визначати настання кожної нової фази життя рослини, часу сівби і збирання. Порівнюючи їх із метеоданими і середньою температурою упродовж року й окремих місяців, а також кількістю опадів, сніговим покривом, хмарністю тощо, можна було пояснити не тільки причини неврожаю, а й пізнього і раннього збирання врожаю, не кажучи вже про проходження фенофаз. Представивши ці результати на Всесвітній виставці у Парижі в 1900 р. і одержавши за них велику срібну медаль, В.О. Поггенполь став одним із небагатьох учених, що творили на українських землях до подій 1917 р. і здобули світове визнання при житті. Нагородження В.О. Поггенполя в 1899 р. орденом

Св. Володимира IV ст. надало йому можливість отримати спадкове дворянство.

Творча спадщина В.О. Поггенполя складається близько з 30 наукових і науково-популярних праць з питань кліматології та метеорології. Низка книг ученого, що, на жаль, так і не побачили світ, зберігаються в його особистому архіві Російського географічного товариства у м. Санкт-Петербург.

В.О. Поггенполь пішов із життя 4 липня 1938 р. у м. Новочеркаськ Ростовської області, де і похований...».

У 1895-1899 рр. в училищі працювали Володимир Михайлович Львов, який викладав ботаніку, лісівництво, алгебру, геометрію і тригонометрію, викладач М.І. Лапін – анатомію рослин, садівництво і городництво, Володимир Павлович Муравйов – ботаніку.

МУРАВЙОВ ВОЛОДИМИР ПАВЛОВИЧ (1885-1963)

В.П. Муравйов видатний фітопатолог, кандидат с.-г. наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України.

Народився 15 червня 1885 року в м. Херсон в сім'ї поштового робітника. В 1910 р. закінчив відділ природничих наук фізико-математичного факультету *Муравйов В.П.* Київського університету, отримавши спеціальність “Ботанік-фітопатолог”.

Протягом 10 років працював викладачем в училищі, за виключенням періоду з жовтня 1914 по грудень 1917 рр., коли був мобілізований в діючу армію під час першої світової війни.

Під його керівництвом було створено кабінет ботаніки (1905 р.), який оснащено мікроскопами, шафами для гербарних зразків і лабораторним обладнанням. З 1908 р. кабінет функціонував як навчальний підрозділ.

Навчання учнів було поставлено зразково, не дивлячись на те, що штат

кафедри складався лише з двох осіб: викладач В.П. Муравйов і один технічний працівник. При вивченні курсу ботаніки широко використовувалися природні матеріали, зібрані з садів, полів і з території Царициного саду (“Софіївка”). Учні збирали основний гербарій, який зберігся донині.

В кабінетах сучасної кафедри загального землеробства, де тоді знаходився кабінет ботаніки, біля вікон було обладнано спеціальні столи для роботи з мікроскопами. Одночасно там працювало 40 осіб, біля кожного мікроскопа – по дві особи.

Н.В. Лопатіна, Ю.І. Лазаренко [45] описують спогади учня училища Макаренка: *«...Кожному, хто з дитинства, бодай короткий час, живе в “обіймах з природою”, в душу входить закоханість у неї, а під впливом хороших вчителів вона проростає в гарячу пристрасть на все життя. Великий внесок такої пристрасті прийшов до наших сердець від учителя природознавства Володимира Павловича Муравйова. Впевненість, щирість і простота викладання будь-якої теми з перших днів привернули наші симпатії до нього і тому обидва його предмети ми здавали на “чотири” та “п’ять”. Походи з В.П. Муравйовим у поле, ліс, парк, на уроки практики були для нас досить цікавими і пізнавальними. Яюсь він багато годин вартував біля кактуса в нашій оранжереї, щоб покликати нас до початку цвітіння. Заняття у природознавчому кабінеті були поставлені зразково. Досить сказати, що мікроскопи для досліджень ми мали в достатній кількості. Збирання гербаріїв рослин було для нас обов’язковим та перетворилось на творче змагання за якість і кількість. Кожен ретельно вивчав рослини за допомогою визначника. Найменший гербарій у наших учнів був із 600 рослин, а М. Лопатін зібрав їх до 2 тис. – майже всю флору Уманщини, мандруючи десятки кілометрів у кожний вільний час...».*

В.П. Муравйов у 1921-1924 рр. проводив фітопатологічні дослідження на Удицькій дослідній селекційній станції (Вінницька область), яка була підвідомчою Головцукру. Протягом 1924-1946 рр. він завідував лабораторіями фітопаталогії Миронівської селекційно-дослідної станції та Всесоюзного

науково-дослідного інституту цукрових буряків (з 1929 р.). Знаходячись під час війни в евакуації в Киргизії, продовжував роботу як співробітник ВНІЦ.

Впродовж 1946-1956 рр. трудова та наукова діяльність В.П. Муравйова була пов'язана з Інститутом ентомології і фітопатології АН УРСР (згодом – Український науково-дослідний інститут захисту рослин). Він обіймав посади завідувача лабораторії фітопатології, а з 1950 по 1953 рр. – директора інституту.

Протягом 15 років читав курс фітопатології в Маслівському сільськогосподарському інституті та Київському державному університеті.

Праці вченого присвячені вивченню хвороб с.-г. рослин, питанням селекції, підвищенню стійкості рослин до захворювань, зберіганню цукрових буряків.

Результати наукових досліджень В.П. Муравйова знайшли своє відображення в понад 100 публікаціях, зокрема у книгах “Болезни и аномалии сахарной свеклы” (1929), “Защита сахарной свеклы от кагатной гнили” (1947), “Свекловодство” (1953) та “Система мероприятий по защите от болезней сахарной свеклы” (1959). Вони можуть слугувати цінними практичними посібниками для агрономів-буряківників. Ним підготовлено низку вчених-фітопатологів (кандидатів наук).

Помер В.М. Муравйов 28 травня 1963 року.

Також викладачем ботаніки був і випускник Уманського училища Тимофій Григорович Гончарук-Біда.

ГОНЧАРУК-БІДА
ТИМОФІЙ ГРИГОРОВИЧ
(?-1914)

Гончарук-Біда Т.Г. – випускник Уманського училища землеробства і садівництва 1891 року. Далі навчався у Московській сільськогосподарській академії. Своїм обов'язком вважав підтримувати

Гончарук-Біда Т.Г. прогресивну спрямованість педагогічного колективу, виховувати фахівців-агрономів всебічно ерудованих у різних галузях науки і культури.

З 1911 по 1914 рр. Т.Г. Гончарук-Біда був директором училища і викладав ботаніку, сільгоспекономіку й садівництво. Характеризувався як принципова, сувора, енергійна людина. Він чудово володів лекторською майстерністю, був хорошим викладачем, вникав у всі справи і форми діяльності довіреного йому навчального закладу. Улюблене його висловлювання: *“Моя обязанность – научить вас работать и полюбить труд настолько, что без труда вам “небо было бы в овчинку”*.

У 1911-1914 рр. в училищі існувало два самостійних відділення: вище – *«...для образования ученых садовников и лесоводов, которые со знанием теории соединяли бы достоинства опытных практикантов...»* і нижче – *«...для подготовки садоводов-практиков, которые могут вести садовые, лесные и огородные дела...»*, (це відділення було скасоване у 1863 році).

У роки громадянської війни заняття в училищі продовжувалися, але не регулярно. У 1921 р. училище було реорганізовано в сільськогосподарський технікум. Кабінет ботаніки перебудував свою роботу на виконання нової вузівської програми, де в студентських групах нараховувалось 20 осіб і кожен студент працював з мікроскопом індивідуально. В цьому ж році була створена кафедра, яка об'єднувала три дисципліни: ботаніку, фізіологію і захист рослин. Але, не зважаючи на всі труднощі цього періоду, учні слухали лекції з ботаніки,

які читав Володимир Павлович Муравйов. Під час навчальної практики учні збирали гербарій з розділу морфологія та систематика рослин.

У 1921-1929 рр. курс ботаніки читав доцент Володимир Олександрович Цишковський, а літню практику проводив асистент Іван Іванович Білоус. Їх наукова робота була пов'язана з вивченням впливу фунгіцидів на сільськогосподарські рослини.

Цишковський В.О. був заарештований у 1930 році як націоналіст та відправлений у заслання. Після його арешту курс ботаніки викладав Матвій Іванович Лопатін.

*Цишковський В.О. з родиною
(праворуч, нижній ряд)*

*Лопатін М.І.,
учень училища*

ЛОПАТІН МАТВІЙ ІВАНОВИЧ

(1895-1974 рр.)

Лопатін М.І. – професор, фахівець із захисту рослин, викладач ботаніки. До війни він викладав дисципліну “захист рослин”, займався вивченням хвороб плодових, польових і овочевих культур.

Життєвий і творчий шлях М.І. Лопатіна описано у праці доцента Л. Варлащенко та професора В. Карпенка [74]: *«...Великий життєвий шлях від робітника до вихователя і вченого пройшов Матвій Іванович Лопатін. Народився 18 серпня 1895 року в селі Огар Жиздринського району Калузької губернії у Росії в сім'ї селянина-ремісника. Початкову освіту одержав у Жиздринському трьохкласному міському училищі, після закінчення якого навчався в нижчій школі для практиків-садівників у місті Жиздрі.*

Середню загальну і спеціальну освіту Матвій Іванович одержав в Уманському середньому училищі садівництва і землеробства, в якому навчався з 1911 по 1917 рр. та закінчив його на відмінно. Під час навчання виконував обов'язки старшого спостерігача метеорологічної станції. Після закінчення навчання М.І. Лопатіна було залишено в училищі, яке було в 1929 році перейменоване на сільськогосподарський інститут. Працював на посадах лаборанта кафедри землеробства, лектора першого і другого розрядів. Вищу спеціальну освіту одержав у 1927 році в Ленінградському інституті прикладної зоології і фітопатології зі спеціальності “Фітопатологія”.

З 1929 по 1941 рр. виконував обов'язки професора кафедри захисту рослин і мікробіології. У 1930 році йому було присвоєно вчене звання професора.

Професор М.І. Лопатін (2-й зліва сидить) зі студентами ІV курсу, ІV групи (Веліков, Волошка, Петракай, Дерія), 21.02.1937 р.

Працюючи в Уманському сільськогосподарському інституті, М.І. Лопатін викладав курс ботаніки. Він був поважним і вимогливим викладачем.

Професор М.І. Лопатін проводить заняття з ботаніки

Як зазначає Петро Лановенко в своїй повісті “Дубова брость”:
“Кожен учень, який прослухав курс ботаніки, повинен був зібрати гербарій із 600 рослин і самостійно вивчити їх”. Сам М.І. Лопатін у вихідні дні охоче мандрував за десятки кілометрів від міста у пошуках рослин. Потім він з радістю розповідав, що знайшов якийсь рідкісний вид.

Завжди чисто виголений, підтягнутий, жвавий, він і хвилини не сидів спокійно, все кудись поспішав. А от в оранжереї Матвій Іванович міг затримуватись надовго, милуючись неповторною красою тропічних рослин. Упродовж століття в оранжереї було зібрано близько 13 тисяч рідкісних рослин. Йому так хотілось не прогавити моменту народження красивих квітів кактуса цереус – “Цариці ночі”, які розквітають раз на багато років, та й то в темряві і лише на одну ніч, а коли з’явився вкритий шовковистим пушком пуп’янок, Матвій Іванович втратив спокій, забув і про сон. До півночі просидів при світлі каганця у вологій, задушливій атмосфері оранжереї, щоб не пропустити квітування, і лише потім подався в гуртожиток.

У важкі роки громадянської війни для опалення оранжереї шукали хмиз по всьому парку “Софіївка”. Зносили все, що горить або тліє. Робили це учні з доброї волі, з любові до рослинності, яку прищепив їм Матвій Іванович Лопатін, будучи уже викладачем.

У 1930 році М.І. Лопатін був призначений на посаду заступника директора з навчальної роботи і затверджений завідувачем кафедри захисту рослин. За ініціативи Матвія Івановича, на кафедрі захисту рослин був обладнаний кабінет-музей, експонати для якого виготовляли студенти і сам керівник. У кабінеті-музеї була організована мікрофотографічна лабораторія, яка давала можливість робити тонкі цитологічні дослідження.

За 24 роки роботи в Уманському сільськогосподарському інституті М.І. Лопатін виховав 2268 висококваліфікованих інженерів землеробства та підготував 1127 осіб масових аграрних кадрів, які, “озброївшись” знаннями передової агрономічної науки, “боролись” за одержання високих урожаїв сільськогосподарських культур.

Під керівництвом Матвія Івановича були організовані будинки-лабораторії у селах Городецьке, Берестівець, Дмитрушки. Надруковано 28 наукових праць та підручник про хвороби плодів культур.

Значну роль у формуванні М.І. Лопатіна як вченого, відіграв один із основоположників фітопатології, член-кореспондент, професор А.А. Яневський, а також професор Н.А. Наумов, у лабораторіях яких він підвищував свою кваліфікацію.

М.І. Лопатін був активним кореспондентом газети “Колгоспна правда”, за що його було висунуто кандидатом на участь у ВСДЕ 1941 року до павільйону Преси.

Працюючи в Уманському сільськогосподарському інституті, Матвія Івановича застала війна, в якій з 1941 по 1942 рр. він брав участь молодшим командиром у діючій армії – політруком та лектором для командирського складу. У боях з німецько-фашистськими загарбниками відзначений подякою командира полку.

З травня по грудень 1942 року працював агрономом у райсільгоспі “Комінтерн” Катеринославського району Саратовської області. Але навіть у той суворий час керівництво країни не забувало про навчальні заклади щодо підготовки спеціалістів сільського господарства. Так, у Кургані був організований сільськогосподарський інститут, потім – Курганська сільськогосподарська академія, де з 15 січня 1943 року працював Матвій Іванович, віддаючи свої сили і енергію улюбленій справі. Він виконував обов’язки завідувача кафедри захисту рослин, був деканом зооінженерного факультету, з 1949 по 1959 рр. – заступником директора з навчальної і наукової роботи, з 1961 по 1963 рр. – завідувачем обласним дослідним полем.

*Лопатін М.І.,
1960-ті роки*

Понад 40 років М.І. Лопатін брав безпосередню участь у розвитку вищої школи та опублікував методичні розробки з вдосконалення програм і навчальних планів.

Починаючи з 1925 року, Матвій Іванович проводив наукові дослідження. Ним опубліковано 47 наукових праць та більше ста наукових статей з питань захисту рослин від шкідників і хвороб, а також популяризовано наукові досягнення в цій області, видано 17 брошур, п’ять книг, у тому числі два навчальних посібники у співавторстві. Найбільш відомі з них, пов’язані з вивченням і розробкою заходів боротьби з бактеріальним кореневим раком плодово-ягідних культур, хлорозом малини, макроспориозом томатів й ін. Ці праці – результат довготривалих і глибоких досліджень, які одержали широке визнання наукової спільноти.

Професор М.І. Лопатін – досвідчений, добре ерудований учений-педагог. Під його керівництвом проводилась науково-виховна робота зі студентами, доповіді яких вирізнялися методичною витримкою і глибиною досліджень. Після відкриття аспірантури при кафедрі захисту рослин ним було підготовлено десятки спеціалістів з боротьби зі шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур, 19 із них – отримали вчені ступені і наукові

звання, серед яких – Широков, Голощанов, Степановських і Тюнін, з часом вони стали докторами сільськогосподарських наук.

Великий вклад вніс професор М.І. Лопатін і в практичну діяльність виробництва. Він залишив помітний слід у створенні рекомендацій із захисту рослин, виступах на обласних нарадах, зборах активу, семінарах, виступах з лекціями в колгоспах і радгоспах.

Матвій Іванович – активний громадський діяч. Упродовж багатьох років був головою обласного комітету захисту миру, головою і членом президії обласної організації спілки “Знання”, учасником Всесоюзних конференцій і Конгресу із захисту миру, головою Курганського відділення Всесоюзної ентомологічної громади, делегатом IV Всесоюзної конференції прихильників миру.

За свою багаторічну діяльність у галузі підготовки висококваліфікованих спеціалістів для сільського господарства та активну участь у громадській роботі Матвій Іванович був нагороджений орденами Леніна, Жовтневої революції, Знаком Пошани, медалями і Почесними грамотами.

Не стало М.І. Лопатіна 1 листопада 1974 року».

Професор С.С. Рубін вручає нагороду М.І. Лопатіну

Серед відомих викладачів ботаніки хотілося б відмітити й Івана Івановича Білоуса, який доклав багато зусиль у розвиток кафедри ботаніки.

БІЛОУС ІВАН ІВАНОВИЧ

(1905-?)

Білоус І.І.

Білоус І.І. народився 1 січня 1905 р. в с. Гродзеве Уманського повіту Київської губернії (нині Уманський район Черкаської області) в селянській родині. З 1921 р. навчався в Уманському агротехнікумі, навчання поєднував із роботою препаратора, а згодом лаборанта кафедри ботаніки і фітопатології. У 1926 році після отримання диплома агронома-плодівника залишився в технікумі на посаді асистента кафедри ботаніки.

У 1930 році екстерном закінчив факультет рослинництва Ленінградського с.-г. інституту зі спеціалізації “Агрофізіологія”. Цього ж року його призначили доцентом, а з 1936 р. – завідувачем кафедри ботаніки й фізіології рослин.

І.І. Білоус викладав ботаніку, фітопатологію, рослинництво з основами дослідної справи, селекцію та насінництво польових культур, буряківництво, керував виробничим навчанням у садпрофшколі й агропрофшколі при УСГІ.

За архівними матеріалами музею історії УНУС, у звіті з організації та роботи кафедри ботаніки І.І. Білоус відмітив, що після заслання доцент В.А. Цишковський і асистент Г.І. Подгурський залишили свою роботу, а тому у 1932 році лекційний курс з ботаніки читав І.І. Білоус, проведення практичних занять було доручено асистентам – Борису Федосійовичу Кісілю та Олександрю Сергійовичу Бондару. Вони проводили заняття, навчальну практику та досліджували рослини “Софіївки”, збирали гербарій. У фонді Наукового гербарію УНУС (УМ) збереглися гербарії О.С. Бондара та І.І. Білоуса.

Розпорядженням Головного управління навчальними закладами Наркомзема УРСР, ботаніка і фізіологія рослин були об’єднані в одну кафедру, керівником якої став доцент І.І. Білоус. Він продовжував читати лекції, проводити лабораторно-практичні заняття з фізіології рослин, старшим викладачем ботаніки було призначено І.Й. Онищенко.

Крім того, з 1931 по 1937 рр. І.І. Білоус був завідувачем відділу заочного навчання і підвищення кваліфікації спеціалістів сільського господарства, а з 1934 по 1939 рр. – періодично виконував обов'язки заступника директора

Білоус І.І.

інституту з навчально-наукової роботи, за період 1937-1939 рр. був деканом плодовоовочевого факультету. У 1940-1941 рр. І.І. Білоус був переведений в Накромзем УРСР старшим інспектором сільськогосподарських ВНЗ. Протягом 1941-1944 рр. Іван Іванович воював на фронтах війни, брав участь у партизанському русі. З поновленням у 1944 р. в Уманському сільськогосподарському інституті (УСГІ) занятъ,

кафедру фізіології рослин і мікробіології очолив доцент І.І. Білоус. За період 1944-1945 рр. був директором УСГІ і брав активну участь у відновленні зруйнованого ворогом навчального закладу. У 1945 р. приступив до роботи в АН УРСР – був завідувачем сектора аспірантури, ученим секретарем аспірантської комісії, водночас за сумісництвом працював завідувачем кафедри ботаніки Ніжинського державного педагогічного інституту. З 1947 по 1956 р. очолював відділ декоративного й субтропічного садівництва, з 1956 по 1966 р. – старшим науковим співробітником Українського НДІ садівництва.

За роки активної науково-педагогічної роботи І.І. Білоус підготував і видав 89 наукових, навчально-методичних праць, доповідей, серед них:

Білоус И.И. Уманский сельскохозяйственный институт имени А.М. Горького (1844-1974) / И.И. Білоус. – К.: Изд-во “Высшая школа”, 1976. – 96 с.

Дата смерті І.І. Білоуса не відома.

З 1934 р. в реорганізованому Уманському плодовоовочевому інституті працював старшим викладачем Іван Йосипович Онищенко, який читав лекції та проводив лабораторно-практичні заняття з ботаніки.

ОНИЩЕНКО ІВАН ЙОСИПОВИЧ

(?-?)

У 1934 році до Уманського плодощовочевого інституту був приєднаний Полтавський плодощагідний інститут. Старший викладач І.Й. Онещенко став читати лекції з ботаніки та проводити лабораторно-практичні заняття.

Онещенко І.Й.

У 1938 році від кафедри ботаніки були відокремлені курси фізіології і захисту рослин з утворенням двох самостійних кафедр, кафедру ж ботаніки очолив доцент І.Й. Онещенко. Він проводив науково-дослідну роботу з вивчення анатомії коренів яблуні на різних фонах сівозмін і удобрень, а також вивчав мікоризу яблуні.

І.Й. Онещенко зі студентами на навчальній практиці з ботаніки

Навчально-польова практика з ботаніки, околиці м. Умань, 1936 р.

З 1936 р. асистентом кафедри ботаніки працювала Віра Спиридонівна Горячева.

ГОРЯЧЕВА ВІРА СПИРИДОНІВНА

(1903-?)

Горячева В.С. народилася 13 жовтня 1903 р. в с. Рове Жмеринського району Вінницької області у родині робітників-батраків. Вона вільно володіла російською, українською мовами та дещо німецькою. Освіту мала вищу, але не мала наукового ступеня та звання.

Горячева В.С.

Її батько був сином селянина с. Ошейкіно Московської обл. Оскільки родина була велика та бідна, він з ранніх років пішов з дому і до 1917 р. працював у поміщицьких господарствах (робітник-батрак).

Після 1917 р. працював лісником Тиврівського лісництва, а пізніше – нічним сторожем в господарстві с.-г. технікуму с. Сутиски. Помер у 1930 р.

Мати Віри Спиридонівни також донька селянина-бідняка, із того ж села, що й батько, замолоду ходила на заробітки, а вийшовши заміж, займалася домашнім господарством. Після смерті батька вона працювала в підсобному господарстві Сутиської електростанції та в колгоспі с. Сутисок. Потім проживала в м. Тиврові Вінницької обл. і виховувала доньок, а пізніше – була на їх утриманні.

Віра Спиридонівна у 1915 році закінчила сільську школу, а у 1920 р. – семирічку. З 1921 по 1925 рр. навчалася в с.-г. технікумі, який був переведений до м. Вінниці та переіменований на с.-г. інститут за спеціальністю агроном-рослинник. Після його закінчення 1 жовтня 1925 р. та нетривалою перервою з 1 січня 1926 по 1 жовтня 1926 рр. навчалася на педогогічному факультеті Київського с.-г. інституту за спеціальністю агроном-викладач.

З жовтня 1926 по лютий 1927 рр. В.С. Горячева працювала вчителем спеціальних дисциплін у Верхівському с.-г. технікумі рільництва, а з лютого 1927 по жовтень 1928 рр. – викладачем спеціальних дисциплін та інструктором з с.-г. виробництва в Красносільському с.-г. технікумі рільництва.

Потім з жовтня 1928 по червень 1931 рр. в Ольгопільському с.-г. технікумі захисту рослин. Переводилася вона із одного в інший технікум працювати за власним бажанням та сімейними обставинами.

З липня 1931 по січень 1933 рр. вона працювала в м. Глухів Чернігівської області завідувачем бібліотеки Всесоюзного науково-дослідного інституту конопель, а також викладачем ботаніки і біології в технікумі механізації на робітничому факультеті. За період 1933-1936 рр. Віра Спиридонівна також працювала асистентом кафедри ботаніки в Глухівському с.-г. інституті.

У зв'язку з переведенням її чоловіка до УСГІ вона з жовтня 1936 р. перейшла працювати асистентом кафедри ботаніки. Працюючи з 1936 р., під час війни і до 1944 р., Віра Спиридонівна була асистентом рослинництва та тимчасово викладала в Уманській гімназії.

*Асистент В.С. Горячева проводить заняття з ботаніки в УСГІ
(нині кафедра овочівництва)*

В особовій справі зазначено – в армії вона не служила, за роки війни у полоні не була. Державних нагород не мала, була безпартійною, до судової відповідальності не притягалася, репресованих в її сім'ї не було.

Під час окупації, разом з іншими колегами колективу, брала участь у збереженні та охороні майна інституту: бібліотеки, обладнання, колекцій насіння с.-г. рослин, меблів і ін.

Щодо родини, то три її сестри проживали з мамою у містечку Тиврів Вінницької області. Дві з них Клавдія (1916 р.н.) і Євдокія (1918 р.н.) працювали у дитячому будинку-інтернаті вихователями, а третя сестра Тетяна (1905 р.н.) – вдова з чотирма дітьми працювала у колгоспі с. Сутиски Вінницької обл. Четверта ж сестра Антонина (1909 р.н.) проживала з Вірою Спиридонівною з 1939 р., вона була в армії з 15 квітня 1944 по серпень 1945 рр. П'ята сестра померла ще в 1924 р. Два ж її брати Василь (1911 р.н.) і Олексій (1913 р.н.), які до війни працювали на електростанції, були мобілізовані до армії, загинули на фронті, про що надійшли повідомлення. Їхні родини проживали в с. Сутиски.

Зі своїм чоловіком Віра Спиридонівна була розлучена. Він працював агрономом в колгоспі Жмеринського району. Проживала зі своєю сестрою та виховувала двох доньок. Доньки навчалися в середній школі м. Умані, старша Ніна – згодом навчалася у Київському педагогічному інституті. Проживали за адресою: вул. Гоголя, 14, кв. 3, м. Умань.

*За архівними матеріалами особової справи,
автобіографія В.С. Горячевої, січень 1950 р.*

З матеріалів музею історії університету встановлено, що Віра Спиридонівна з 1936 року працювала асистентом у Івана Йосиповича Онищенка. Саме в цей період було проведено реорганізацію ботанічного розсадника. Працюючи на розсаднику, нею було збережено як колекції насіння с.-г. рослин (більше 500 видів), так і зразки рослин, що забезпечили потім роботу кафедри рослинництва у післявоєнний період. Кафедра забезпечувала насінням і зразками рослин багато інститутів і технікумів України (Житомирський, Одеський, ін.). Крім того, з 1940 року вона працювала також асистентом і в Степана Карповича Руденка.

Її наукова праця з дослідження конопель була опублікована у Ботанічному журналі № 6 за 1934 р. В подальшому науковий напрям асистента В.С. Горячевої пов'язаний з вивченням трав'янистої флори парку-заповідника "Софіївка". Нею встановлено, що флора парку на той час нараховувала 450 видів рослин, серед яких були представники не лише лісової рослинності, а й степової та лучної. У частині парку "Трибок" було відмічено багато дикорослих видів, у тому числі елементи степової та лучної рослинності.

Мала низку праць, серед них:

Горячева В.С. О дикой травянистой флоре парка-заповедника "Софиевка" / В.С. Горячева // Науч. тр. УСГИ: сборник. – Умань, 1960. – Вып. XII. – С. 375-383.

Гербарні збори В.С. Горячевої з території дендропарку "Софіївка", донині зберігаються у Науковому гербарії УНУС (УМ).

В інституті, у зв'язку з поширенням на той час наукової роботи з кукурудзою, співробітники кафедри ботаніки за участі студентів включились у дослідження даної культури: вивчали анатомо-морфологічні особливості різних її сортів та гібридів. Внаслідок цих робіт було встановлено, що посухостійкість сорту значною мірою залежить від морфологічної будови кореня, а також від анатомічної будови листка (наявність більшої або меншої кількості водоносних клітин в епідермісі та кількості рядів таких клітин). Ця робота була виконана переважно асистентом В.С. Горячевою.

У роки війни інституту було нанесено великих збитків. За матеріалами історії Наукової бібліотеки: *«...Під час окупації м. Умань завідувач бібліотеки В.І. Пашина разом з асистентом кафедри ботаніки В.С. Горячевою, лаборантом З.М. Ковальчук, бухгалтером інституту М.І. Латюком та механіком М.І. Коцюбинським зібрали найцінніші фундаментальні видання бібліотеки і заховали їх в одному з підвальних приміщень, відгородивши цегляною стіною. Таким чином, була збережена цінна література для майбутніх поколінь...»*. Завдяки участі В.С. Горячевої було збережено не лише навчальну та наукову літературу бібліотеки, а ймовірно також історичні

гербарії.

У важкі післявоєнні роки кафедра мала лише одну маленьку кімнату, не вистачало мікроскопів, навчальні таблиці малювали лаборант та студенти.

Штат кафедри в цей час складався з завідувача кафедри, асистента, старшого лаборанта і препаратора.

У 1940 році штат кафедри поповнився професором Степаном Карповичем Руденко, який став її завідувачем. З цього часу кафедра приступила до вивчення кореневої системи злакових рослин, у зв'язку з проблемою боротьби з посухою.

*За архівними матеріалами музею історії університету,
звіт завідувача кафедри ботаніки В.Ф. Ніколаєва.*

З характеристики, представленої в особовій справі В.С. Горячевої, написаній завідувачем кафедри С.К. Руденко, її охарактеризовано: «...Проявила себе висококваліфікованим спеціалістом, заняття проводилися як з боку техніки, так і глибини розробки та засвоєння студентами матеріалу; до своїх обов'язків і дорученої роботи відносилися вкрай акуратно і добросовісно; працювала над підвищенням кваліфікації, здійснювала наукові відрядження, була активним діячем (член міськради 1935-1936 рр.); брала участь у житті інституту, дисциплінована, користувалась авторитетом серед викладачів і студентів...».

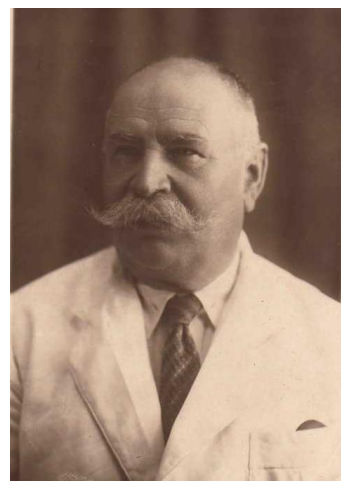
18 жовтня 1965 року В.С. Горячева була звільнена, у зв'язку з виходом на пенсію. Подальший життєвий шлях В.С. Горячевої невідомий. За опрацьованими матеріалами записника доцента Т.Б. Вакар, який люб'язно надала нам її донька Наталія Кавцевич, зазначено адресу проживання у м. Дніпропетровськ.

Дата її смерті також не встановлена.

РУДЕНКО СТЕПАН КАРПОВИЧ

(1879-?)

Руденко С.К. – завідувач кафедри ботаніки, професор. Народився 1 серпня 1879 р. у с. Ротмистрівка Київської губернії (нині Смілянський район Черкаська область) у родині селян-хліборобів. Володів українською, російською та німецькою мовами. У сім років поступив до сільської двухкласової школи, яку

Руденко С.К.

закінчив у 1892 р. З 1894 по 1898 рр. навчався у Городищенській с.-г. школі, а потім в Уманському училищі землеробства і садівництва, яке закінчив у 1905 р.; з 1907 навчався на педагогічних с.-г. курсах у Харкові, а потім – Московському с.-г. інституті (Тимірязєвська с.-г. академія) (в минулому Петровська с.-г. академія), який закінчив у 1911 р. за спеціальністю “Насінництво”.

*Руденко С.К.,
учень училища*

Оскільки батьки були бідні, Степан Карпович сам пробивав собі дорогу в життя, заробляв репетиторством як у середній, так і у вищій школах. Після закінчення вищої школи працював агрономом у Верхньопетровському і Вольському Земстві, а також викладачем у різних вищих навчальних закладах.

За матеріалами особової справи встановлено, що в роки трудової діяльності С.К. Руденко працював викладачем у Верхньодніпровській сільськогосподарській школі Єкатеринбурзької губернії, ст. Ерастівка (1907-1909 рр.); далі агроном

*Руденко С. К.
з дружиною Лідією*

Верхньодніпровського Земства (1910-1913); агрономом Вольського Земства Саратовської губ., м. Вольск (1914-1918); агрономом земельного відділу Черкаського виконкому, м. Черкаси (1918-1919); деканом агрономічного відділу Черкаського політехнікуму, м. Черкаси Київської губ. (1920-1921); директором Ташлицького с.-г. технікуму, м. Ташлик Київської обл. (1921-1922); лектором Смілянського кооперативного технікуму, м. Сміла Київської області (1922-1923); деканом Смілянського технікуму цукротресту, м. Сміла (1923-1924); лектором Ерастівського с.-г. технікуму (1924-1925); професором, зав. кафедри рослинництва Уманського с.-г. політехнікуму, м. Умань (1925-1930); професором, зав. кафедри агронаук (декан хіміко-біологічного факультету) Уманського педагогічного інституту (1930-1935); професором, зав. кафедри загального землеробства Полтавського с.-г. інституту, м. Полтава (1935-1940); професором, зав. кафедри ботаніки (1941-1949) Уманського с.-г. інституту.

С.К. Руденко серед студентів Смілянського політехнікуму, 1924 р.

Під час німецької окупації проживав у м. Умань. З серпня 1941 до листопада 1942 рр. працював у оранжереї Уманського с.-г. інституту, а з листопада 1942 – по березень 1943 рр. – був викладачем у агрошколі; з травня 1943 р. ніде не працював.

Після звільнення від німецьких окупантів у березні 1944 р. С.К. Руденко повернувся на посаду завідувача кафедри ботаніки, а з 1944-1946 рр. за сумісництвом обіймав посаду декана агрономічного факультету. Крім того, керував роботою наукових студентських гуртків та аспірантами.

Також він був депутатом Уманської місцевої ради, хорошим викладачем, користувався великим авторитетом у студентства інституту.

Він мав сім'ю: дружину Лідію, трьох онуків, які проживали за адресою: вул. К. Лібнехта, буд. 38, м. Умань, а також сестру Ольгу Жилян, яка проживала у с. Ротмистрівка. Подальше життя та дата смерті не відомі.

*За архівними матеріалами особової справи,
автобіографія С.К. Руденко, 14 квітня 1948 р.*

Науково-дослідну роботу вів на тему: “Підвищення врожайності пшениці у трав'янистій сівозміні в дослідному господарстві інституту та в колгоспах Уманського району”.

Професор С.К. Руденко на дослідному полі

Наукові праці С.К. Руденка:

Руденко С.К. Силосование кукурузы в баштанах / С.К. Руденко // Южное хозяйство, 1912.

Руденко С.К. Садоводство: [Конспект лекций] / С.К. Руденко. – Изд-во Вольского земства, 1915. – 65 с.

Руденко С.К. Семена и посев / С.К. Руденко // Изд-во Верхнеднепровск. земства, 1915. – 42 с.

Руденко С.К. Фруктовое виноделие / С.К. Руденко // Изд-во Верхнеднепровск. земства, 1913. – 32 с.

Руденко С.К. Кооперация в сельском хозяйстве / С.К. Руденко // Изд-во Вольского земства, 1916. – 36 с.

Руденко С.К. Организация крестьянских хозяйств / С.К. Руденко // Южное хозяйство, 1913. – 46 с.

Руденко С.К. Разбросной, рядовой и ленточные посевы / С.К. Руденко // Южное хозяйство, 1913.

Руденко С.К. Образование узла кущения у злаковых при разных глубинах заделки семян / С.К. Руденко // Южное хозяйство, 1913.

Руденко С.К. Влияние осмотического давления на образование белка в зерне пшеницы / С.К. Руденко // Южное хозяйство, 1913.

Руденко С.К. Принципы вивчення сухого хліборобства / С.К. Руденко // Журн. Уманск. с.-х. ин-та, 1927. – 36 с.

Руденко С.К. Развитие корневой системы у злаковых и бобовых растений / С.К. Руденко // Журн. Уманск. с.-х. ин-та, 1930. – 36 с.

Руденко С.К. Часное земледелие / С.К. Руденко // Журн. Уманск. с.-х. ин-та, 1931. – 568 с.

Руденко С.К. Материалы к изучению влияния подкормки на общее развитие и урожай злаковых растений / С.К. Руденко // Журн. Полтав. с.-х. ин-та, 1937. – 91 с.

Руденко С.К. Травопольный севооборот в связи с другими факторами урожайности / С.К. Руденко // Журн. Полтав. с.-х. ин-та, 1938. – 41 с.

Руденко С.К. Пути получения высоких урожаев злаковых растений / С.К. Руденко // Журн. Полтав. с.-х. ин-та, 1947.

Руденко С.К. Влияние геотермического графика на урожай твердых и мягких яровых пшениц / С.К. Руденко // Журн. Полтав. с.-х. ин-та, 1949.

У 1939 році кафедра знову була реорганізована і розпочала своє існування як самостійна кафедра ботаніки. З цього часу кафедрою керували: Білоус І.І., Руденко С.К., Ніколаєв В.Ф., Вакар Т.Б., Гаврилюк В.А., Геркіял З.В.

Викладали курс ботаніки: Горячева В.С., Коломієць І.О., Данилевська О.М., Кутова Н.І., Гордєєва Н.Г., Романщак С.П., а лаборантами працювали: Гущина Марія Андріївна (1947-1985), Трохіна Марія Дмитрівна (1971-1997), Роземкова Парасковія Степанівна (1991-1993).

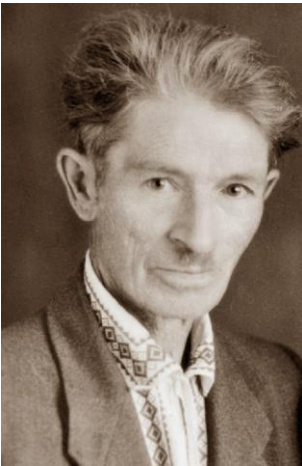

Трохіна М.Д.

Гущина М.А.

Разом з викладачами лаборанти брали активну участь у розвитку кафедри ботаніки: підготовка до навчального процесу, заготівля природного матеріалу, виготовлення тимчасових препаратів, догляд за рослинами колекційного ботанічного розсадника, гербарним фондом.

Ніколаєв В.Ф.

НІКОЛАЄВ ВАЛЕНТИН ФЕДОРОВИЧ

(1889-1973)

Ніколаєв В.Ф. – кандидат біологічних наук, професор, ботанік, вчений-селекціонер у галузі квітникарства, завідувач кафедри ботаніки 1954-1964 рр.

Народився 8 серпня 1889 року в м. Слов'янськ Харківської губернії (нині Донецької області), українець.

Батько походив із міщан, у 14 років залишив родину і пройшов шлях від чорнороба та учня в аптеці до провізора. До кінця життя мав аптекарський магазин, кілька аптек та готель. Це був досить багатий і шанований купець. За внесення значних коштів у благодійні фонди отримав дворянство. Займався громадською діяльністю, був членом міської управи. Помер у 1908 р.

Мати, за походженням кубанська козачка, була вірним другом і помічником батька, але померла в 30-річному віці, залишивши дев'ятьох дітей. Маленькому Валентину було всього п'ять років.

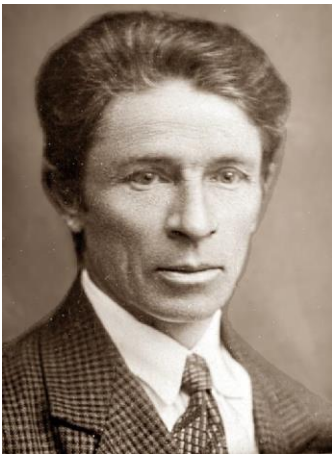
Як і старші брати – Микола та Федір – був випускником Бахмутської гімназії (нині Донецька обл.). У 1908 р. закінчив першу Харківську класичну гімназію. Вищу освіту отримав під час навчання (1908-1915) у Харківському університеті (нині Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна) на фізико-математичному факультеті, біологічному відділенні за спеціальністю “Ботаніка”. Дипломна робота була виконана на тему: “Рослинність боліт і луків західної частини Полтавської губернії”, за яку отримав диплом першого ступеня.

У 1909 році, під час канікул, В.Ф. Ніколаєв працював у Тбіліському ботанічному саду і під керівництвом професора Ю.М. Воронова вивчав високогірну флору Грузії. У 1910 і 1912 рр., під час канікул, працював практикантом у Полтавському земському краєзнавчому музеї з вивчення флори заболоченої річкової долини різних повітів (зокрема Переяславського)

Полтавської губернії (нині Київська обл.). Зібрав великий науковий гербарій, який отримав високу оцінку професора Й.К. Пачоського. В 1914 р. практикантом Департаменту Землеробства продовжив обстеження та вивчення рослинності осушуваних боліт західної частини Полтавської губернії у долині р. Супій.

По закінченню університету був звільнений від призову до царської армії, в зв'язку з хворобою серця. З 1915 р. працював викладачем ботаніки і хімії в Полтавській школі садівництва та городництва (нині аграрно-економічний коледж Полтавської державної аграрної академії), а в кінці цього ж року, був обраний за конкурсом завідувачем Полтавського краєзнавчого музею, який у 1920 р. був переіменований в Центральний пролетарський музей Полтавщини (нині Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського).

За пропозицією В.І. Вернадського у 1916 році В.Ф. Ніколаєв розпочав організацію Товариства дослідників Полтавщини – майбутнього Полтавського товариства любителів природи.

*Ніколаєв В.Ф.,
1920-ті роки*

З 1919 по 1922 рр. за сумісництвом В.Ф. Ніколаєв викладав різні розділи ботаніки в Полтавському інституті народної освіти (нині Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка), був завідувачем кабінету ботаніки (січень 1920 – квітень 1923 рр.) і деканом фізико-математичного факультету цього ж інституту, в 1919 р. викладав курс загальної ботаніки в Полтавському медичному інституті. З 1919 по 1923 рр. був головою Державної комісії з охорони пам'ятників країни, мистецтва і природи Полтавщини. Крім того, в 1918-1922 рр. викладав біологію і ботаніку на різних курсах і в народному університеті.

На початку 1923 р. Валентин Федорович був призначений інспектором (завідувачем) музейно-екскурсійно-виставкової секції народного комісаріату просвітлення УРСР і головою Всеукраїнського комітету з охорони пам'ятників

старовини, мистецтва і природи. На цій посаді пробув до кінця 1923 р., з якої пішов у зв'язку з переходом на викладацьку роботу (асистент кафедри землеробства) до Харківського сільськогосподарського інституту (ХСГІ) (нині Харківський аграрний університет імені В.В. Докучаєва). З квітня 1923-1927 рр. працював асистентом і викладачем кафедри рослинництва ХСГІ. За період 1924-1926 рр. працював за сумісництвом – завідувачем майстерні з виготовлення наочних посібників Українського кооперативного товариства “Книгоспілка” (м. Харків).

З квітня 1926-1927 рр. працював за сумісництвом – лаборантом Української станції Всесоюзного інституту прикладної ботаніки й нових культур (нині Всеросійський інститут рослинництва імені М.І. Вавилова (ВІР) м. Санкт-Петербург, Росія), де проводив науково-дослідну роботу з зерновими та бобовими культурами. З квітня 1927 р., у зв'язку з хворобою дружини, був переведений старшим асистентом і заступником директора до Сухумського субтропічного відділу ВІР (нині Абхазький НДІ сільського господарства) та обіймав цю посаду до кінця 1935 року.

У 1930 році читав курс субтропічних культур для студентів Тифліського сільськогосподарського інституту (нині Грузинський державний аграрний університет). За рішенням президії ВІР у 1932 р. йому було присвоєно звання вченого-спеціаліста, лектора курсу “Субтропічні технічні культури”. У вересні 1934 р. був запрошений на посаду завідувача кафедри субтропічних технічних культур Сухумського інституту субтропічних культур, де працював до 1937 р., згодом став деканом факультету субтропічних культур цього ж ВНЗ, здобув науковий ступінь кандидата біологічних наук без захисту дисертації та звання професора.

1 лютого 1938 р. В.Ф. Ніколаєв повернувся до Полтавщини та був обраний за конкурсом завідувачем кафедри селекції й дарвінізму Полтавського сільськогосподарського інституту (ПСГІ) (нині кафедра генетики, селекції й насінництва Полтавської державної аграрної академії), де читав курс дарвінізму і генетики до 3 жовтня 1942 р. У 1938-1940 рр. викладав курс дарвінізму і в

Полтавському педагогічному інституті.

Під час евакуації ПСГІ в Зауралля, В.Ф. Ніколаєв переїхав до м. Курган (Росія) і до кінця 1942 р. викладав селекцію і генетику, плодівництво й овочівництво. В 1943 р. був викладачем селекції у Курганському агрозоотехнікумі. В 1944 р. обіймав посаду завідувача кафедри рослинництва знову організованого Курганського сільськогосподарського інституту (нині Курганська державна с.-г. академія імені Т.С. Мальцева) та обіймав цю посаду до листопада 1946 року.

З листопада 1946 р. В.Ф. Ніколаєв був завідувачем відділу селекції Всесоюзного сільськогосподарського інституту сухих субтропіків (м. Сталінабад), а з березня 1947 р. – заступником директора з наукової роботи цього ж інституту. Згодом викладав курс дарвінізму у Таджикиському державному університеті (нині Таджикиський національний університет, м. Душанбе), керував тематикою з субтропічних плодових (цитрусових), горіхоплідних (мигдаль) і технічних культур (рамі, гваюла).

В.Ф. Ніколаєв мав родину: дружину – Корнелію Едуардівну та доньку Нінель, яка навчалася у Північно-Осетинському сільськогосподарському інституті м. Дзауджикау (нині – м. Владикавказ), зоолог. В аспірантурі вона навчалася у Харькові. Часто приїздила в Умань за даними для дисертації на кафедру тваринництва. Дружина померла після 1958 року.

*За архівними матеріалами особової справи,
автобіографія В.Ф. Ніколаєва, 10 липня 1953 року.*

В.Ф. Ніколаєв працював під керівництвом М.І. Вавилова (1927-1937 рр.). Першу написану статтю В.Ф. Ніколаєва вимагали підписати двома прізвищами. Але М.І. Вавилов наполіг на тому, що то є самостійна робота і вона має право на одноосібне авторство. Коли дружина В.Ф. Ніколаєва зненацька захворіла на сухоти (туберкульоз), М.І. Вавилов порадив йому їхати на південь (Кавказ), де для такої хворої був більш сприятливий клімат.

У книзі “Академік М.І. Вавилов і Полтавщина, 2005” згадується про В.Ф. Ніколаєва: «...Этот “хлопец”, ассистент Кулешова, давно привлекал Вавилова своей безграничной преданностью делу, особенно с тех пор, как стал лаборантом на станции и ему доручили руководить посевами и наблюдениями за всеми экспедиционными образцами зерновых и зернобобовых. Зигзагообразный фронт его работ простирался на 20 километров. Каждый день ему надо было обойти и записать наблюдения – на это уходило и 12 и 16 часов. Николаев с увлечением отдавался исследовательской работе. В результате появилась статья о “поведении” чины в необычных для неё условиях украинской земли, причем молодому ученому удалось выделить две новые разновидности этой афгано-иранской культуры...

Сухумі. 1-й зліва В.Ф. Ніколаєв,
3-й М.І. Вавилов, 1930-ті роки

...Вернувшись домой с ежегодного ленинградского

семинара по повышению квалификации, Николаев застал болевшую чахоткой жену в тяжелейшем состоянии. Врачи советовали Сухум.

Николаев написал о беде Вавилову, и немедленно последовал телеграфный приказ на имя Кулешова: “Лаборанта Украинской станции В.Ф. Николаева с 1-го апреля перевести на должность старшего ассистента и заместителя директора Сухумского отделения”.

...Сюда же я приехал буквально на несколько дней: надо взять высеянный в этом году урожай чины...Хочу попробовать в сухумских условиях...

...Прошу Вас, займитесь сейчас каучуконосами, присланные экспедицией Юзепчука из Мексики и высеянной на сухумских предгорьях. Очень нам важны итоги по гваюле – как прижились?...».

З характеристики у особовій справі В.Ф. Ніколаєва можна відзначити, що він був великим дослідником в області субтропічних рослин і відмінним педагогом – соціологом вищої школи. Свої наукові дослідження проводив ще зі студентських років у ХСПІ, далі – у Тбіліському ботанічному саду, м. Сухумі, ВІР. Основними об'єктами його дослідницької роботи в галузі інтродукції та систематики були субтропічні технічні культури (евкаліпти, гваюла, австралійська акація, ефіроноси та ін.).

Він був дуже здібним, надзвичайно працелюбним і спостережливим дослідником, відмінним методистом, здатним правильно розрахувати і тісно пов'язати наукову роботу з практичною.

Крім великої організаційної і досить плідної праці, як заступник директора з наукової роботи та керівник селекційної роботи з цитрусових, мигдалю і гваюли, В.Ф. Ніколаєв багато уваги приділяв підготовці молодих наукових кадрів. Він протягом багатьох років був керівником аспірантури в інституті та безпосереднім науковим керівником чотирьох аспірантів.

Свою науково-дослідну роботу він активно впроваджував у діючі колгоспи, радгоспи і агрономічні кола зони діяльності інституту.

В.Ф. Ніколаєв був нагороджений орденом “Знак Почета”, медаллю “За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.” і значком “Отличник социалистического сельского хозяйства”. Представлений до нагороди орденом Леніна за вислугу років.

Також він вів активне громадське життя, мав великий авторитет серед колективу інституту, багато працював над підвищенням своїх знань і ділової кваліфікації.

Наукові праці В.Ф. Ніколаєва:

Николаев В.Ф. Как народному учителю устроить небольшой биологический музей / В.Ф. Николаев // Отд. изд-во Полтав. губерн. земства. – Полтава. – 1915. – С. 41.

Николаев В.Ф. Растительность болот западной части Полтавской губернии / В.Ф. Николаев // Ежегодник музея Полтав. губерн. земства. –

Полтава. – 1916. – №5-7. – С. 33-59.

Николаев В.Ф. Указатель литературы по изучению природы Полтавщины / В.Ф. Николаев // Отд. изд-во Полтав. губерн. земства. – Полтава, 1916. – С. 16.

Николаев В.Ф. Материалы к украинской научной терминологии / В.Ф. Николаев // Отд. изд-во Полтав. губерн. земства. – Полтава, 1918. – С. 60.

Николаев В.Ф. Центральный Пролетарский музей Полтавщины / В.Ф. Николаев // Бюлл. Полтав. отд. нар. образования. – Полтава. – 1921. – №1-3. – С. 59-63.

Николаев В.Ф. Естественно-исторические экскурсии в окрестностях Полтавы / В.Ф. Николаев // Бюлл. Полтав. отд. нар. образования. – Полтава. – 1922. – №2. – С. 12-16.

Николаев В.Ф. Личная инициатива и коллективное творчество в музейном деле / В.Ф. Николаев // Путь к коммунизму. – Харьков. – 1922. – №10. – С. 13.

Николаев В.Ф. Чина в украинских условиях / В.Ф. Николаев // Вестн. ХСХИ. – Харьков. – 1922. – С. 12.

Николаев В.Ф. Культура каучоконосных растений на Черноморском побережье Кавказа / В.Ф. Николаев // Изд-во госуд. ин-та опыт. агрономии. – Л. – 1928. – Т. 1, №6. – С. 469-471.

Николаев В.Ф. Культура субтропических дубильных растений на Черноморском побережье / В.Ф. Николаев // Тр. 1-го совещания по субтропическим культурам. – Батуми, 1929.

Николаев В.Ф. Успехи культуры новых дубителей / В.Ф. Николаев // Достижения и перспективы по прикладной ботанике, селекции и генетике: сборник. – Л.: Изд-во ВИР, 1928. – С. 9.

Николаев В.Ф. Выделение ботанических форм и селекция у каучоконосного растения гваюлы / В.Ф. Николаев. – Л. – 1929. – С. 8.

Николаев В.Ф. К морфологии и систематики каучоконосного растения гваюла / В.Ф. Николаев // Тр. по прикладной ботанике, селекции и генетике. – Л. – 1929. – Т. 22, №4. – С. 209-276.

Николаев В.Ф. Австралийские акации и опыт их акклиматизации на

Черноморском побережье Кавказа / В.Ф. Николаев // Тр. по прикладной ботанике, селекции и генетике. – Л. – 1929. – Т. 22, №4. – С. 177-404.

Николаев В.Ф. В поисках субтропических дубителей / В.Ф. Николаев // Субтропики. – Сухуми. – 1929. – №1. – С. 10.

Николаев В.Ф. Влияние обваривания на всхожесть семени акации / В.Ф. Николаев // Субтропики. – Сухуми. – 1929. – №3-4. – С. 4.

Николаев В.Ф. Дикie плодовые Чечни, Ингушетии, Северной Осетии, Кабарды и Балкарии [Рукопись] / В.Ф. Николаев // Отчет экспедиции ВИР по обследованию диких плодовых Кавказа. – 1929. – 15 с.

Николаев В.Ф. О культуре эвкалиптов как эфирно-масличных растений / В.Ф. Николаев // Субтропики. – Сухуми. – 1930. – №7-12. – С. 56-76.

Николаев В.Ф. Использование и разведение эвкалиптов / В.Ф. Николаев // Отд. Изд-во ВИВС. – Сухуми. – 1933. – 18 с.

Николаев В.Ф. Эвкалипты / В.Ф. Николаев // Эфирно-масличные растения, их культура и эфирные масла: сборник. – Л.: Изд-во ВИР, 1934. – Т. 11. – С. 304-387.

Николаев В.Ф. Акации / В.Ф. Николаев // Эфирно-масличные растения, их культура и эфирные масла: сборник. – Л.: Изд-во ВИР. – 1934. – Т. 11. – С. 103-217.

Николаев В.Ф. Австралийские акации как декоративные растения / В.Ф. Николаев // Советские субтропики. – М. – 1935. – №8. – С. 60-64.

Николаев В.Ф. Азими́на – новая плодовая культура / В.Ф. Николаев // Советские субтропики. – М. – 1936. – №2. – С. 52-66.

Николаев В.Ф. Определитель видов эвкалиптов, произрастающих или могущих произрастать на Черноморском побережье Кавказа [Рукопись] / В.Ф. Николаев. – 1936. – 36 с.

Николаев В.Ф. Эвкалипты и акации Главы в учебнике “Субтропические технические культуры” [Рукопись] / В.Ф. Николаев. – 1937. – 21 с.

Николаев В.Ф. Естественный и искусственный отбор в формировании разновидностей фасоли [Рукопись] / В.Ф. Николаев. – 1938. – 24 с.

Николаев В.Ф. Агротехника сахарной свеклы в Зауралье / В.Ф. Николаев.

– Курган: Отд. изд-во. – 1942. – 12 с.

Николаев В.Ф. Перспективы культуры кукурузы в Зауралье [Рукопись] / В.Ф. Николаев. – Курган. – 1945. – 8 с.

Николаев В.Ф. Пути и перспективы освоения культуры цитрусовых в Таджикистане / В.Ф. Николаев // Сельское хозяйство Таджикистана. – Сталинабад. – 1948. – №4. – 5 с.

Николаев В.Ф. Агротехника траншейной культуры цитрусовых в Средней Азии / В.Ф. Николаев // Сельское хозяйство Таджикистана. – Сталинабад. – 1949. – 8 с.

Николаев В.Ф. Цитрусовые в Таджикистане [Рукопись] / В.Ф. Николаев. – 1949. – 18 с.

Николаев В.Ф. Субтропические культуры в Средней Азии / В.Ф. Николаев // Сб. Узбекской АН. – Ташкент. – 1949. – 20 с.

Николаев В.Ф. Субтропические культуры: раздел в учебнике по плодоводству для 3-х летних колхозных агрозоокурсов [Рукопись] / В.Ф. Николаев. – Таджикистан: Таджикгосиздат. – 1953. – 30 с.

Николаев В.Ф. Эвкалипты в юго-западной Туркмении [Рукопись] / В.Ф. Николаев, Б.П. Гусева. – Изд-во ВНИ сухих субтропиков, 1952. – 12 с.

Николаев В.Ф. Итоги сортоизучения миндаля в Захиской долине [Рукопись] / В.Ф. Николаев. – Изд-во ВНИ сухих субтропиков, 1953. – 24 с.

Николаев В.Ф. Определитель форм гваяулы [Рукопись] / В.Ф. Николаев. – 1953. – 36 с.

Николаев В.Ф. Науково-дослідна робота з ботаніки / В.Ф. Ніколаєв // Підсумки наукової праці роботи в галузі плодівництва і рільництва: наук. пр.: – К.: Урожай. – 1964. – Т. XIV. – С. 56-57.

Крім того він брав участь у написанні праць з досліджених культур: інжиру, гранату, східної хурми, мигдалю. Загальна редакція була видана німецькою мовою: “Культура цитронелевої трави і цитронелевого масла” (Сухумі, 1931 р.) та “Цімерман. Земляний горіх” (Сухумі, 1939 р.).

Коли Валентин Федорович приїхав у 1953 р. до Умані він займався дослідженням гібридної кукурудзи, яка росла в нашій місцевості висотою від

трех до чотирьох метрів. Комбайни її не “брали”, проте зеленої маси на корм вона давала у 2-3 рази більше, ніж звичайна кукурудза. Після виходу у 1964 році В.Ф. Ніколаєва на пенсію, його кукурудзою займався С.С. Рубін.

В.Ф. Ніколаєв мав хорошу бібліотеку, з якої частину книг подарував своєму учневі, а згодом і колезі В.А. Гаврилюку на кафедру ботаніки, а багатотомне видання “Флора ССРСР” у Наукову бібліотеку інституту. За час роботи В.Ф. Ніколаєва в УСГІ імені М. Горького кафедра почала вивчати інтродукцію і селекцію сортів як радянської, так і зарубіжної селекції, низки

Ніколаєв В.Ф. на ботанічному розсаднику біля вирощених жоржин

квіткових цибулевих культур: жоржин, флоксів, півників, півоній, гладіолусів, тюльпанів, нарцисів, лілій та ін.

За цей період дуже змінився вигляд ботанічного розсадника, збільшився його видовий склад. Починаючи з весни до пізньої осені, тут можна було

милуватися гарноквітучими багаторічниками.

Студенти-дипломники, виконуючи науково-дослідні роботи на кафедрі ботаніки, вивчали нові для Уманщини рослини: рицину, джут, ремонантну суницю, нові види еспарцету.

У цей час кафедра ботаніки перейшла у відновлений після війни головний корпус інституту (1953 р.), почалося поповнення обладнанням, наочним матеріалом і колекціями живих рослин. Лабораторно-практичні заняття проводилися у просторах приміщеннях з новими вітчизняними мікроскопами.

Доцент В.Ф. Ніколаєв (зліва) та кореспондент газети “Черкаська правда” серед вирощених квітів

Завідувач кафедри В.Ф. Ніколаєв та доцент Т.Б. Вакар разом зі студентами на ботанічному розсаднику, 28.04.1958 р.

З жовтня 1964 року В.Ф. Ніколаєв був звільнений, у зв'язку з виходом на пенсію. Восени цього ж року він переїхав до доньки Нелі Валентинівни Місостової у м. Харків.

Помер В.Ф. Ніколаєв 26 лютого 1973 року. Похований на Новопушкінському кладовищі м. Харкова.

У своїй праці В.М. Самородов, С.Л. Кигим (2016) [70] зазначають, що донька В.Ф. Ніколаєва була кандидатом с.-г. наук, дослідником у галузі тваринництва, а також пристрасним садівником-аматором. Вона передала до фонду наукового архіву музею (м. Полтава) різні матеріали: рукописи, друковані праці, документи, фотознімки, листи. Тут зберігся гербарій В.Ф. Ніколаєва (22 г.а. 18 видів, який датований 1911-1920 рр.), зібраний на території Полтавської губернії. Автори відмітили, що *«...Валентин Федорович був справжнім ученим-натуралістом, який знав і любив природу в будь-якому її прояві. Він не став ученим кабінетного типу, адже проводив багато екскурсій, їздив у експедиції та відрядження. Кожна побачена при цьому рослина була для нього відкриттям, радувала його, спонукала до її вивчення...»*.

Онука В.Ф. Ніколаєва – Ольга Тотразівна Місостова, яка закінчила біологічний факультет Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, працює агрономом Центрального парку культури та відпочинку імені М. Горького в Харкові, виховала двох синів. Старшого – Валентина (1981 р.н.) названо на честь діда Валентина Федоровича Ніколаєва.

З виходом на пенсію В.Ф. Ніколаєва, завідувачем кафедри ботаніки була призначена Вакар Тетяна Борисівна.

ВАКАР ТЕТЯНА БОРИСІВНА

(1914-2010)

Вакар Т.Б. – кандидат с.-г. наук, доцент. Народилася 1 листопада 1914 р. у с. Велика Липовиця Тамбовської області, у сім'ї службовців.

Батько – Борис Анатолійович працював агрономом,

Вакар Т.Б.

закінчив

біологічний факультет Томського державного університету, мати – Надія Василівна, займалася домогосподарством.

Батьки Т.Б. Вакар

У 1924 р. сім'я Т.Б. Вакар переїхала в м. Омськ, де батько влаштувався працювати викладачем до Сибірської с.-г. академії.

Тетяна Борисівна в м. Омськ закінчила середню школу, а в 1931 р. поступила в Томський державний університет на біологічний факультет, де в 1937 році закінчила його з відзнакою і була прийнята в аспірантуру за спеціальністю “Фізіологія і хімія рослин”.

Сім'я Вакар: Толя, мама, батько, Таня, м. Омськ, шкільні роки

У 1938 р. Т.Б. Вакар, через переїзд батька до Ленінградського сільськогосподарського інституту (ЛСГІ) (нині – Санкт-Петербурзький

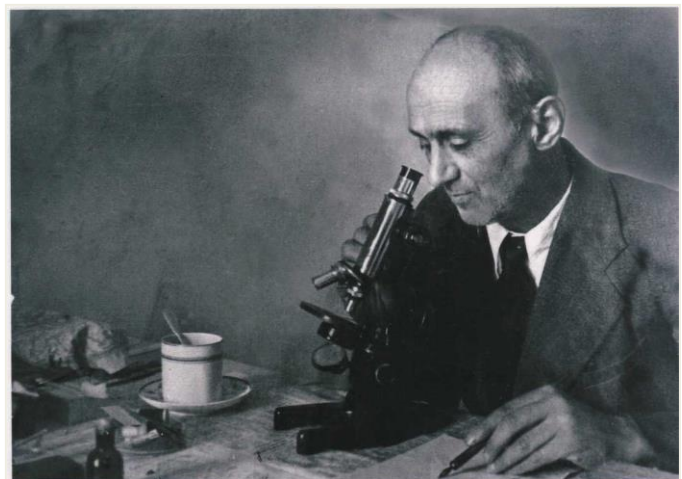
державний аграрний університет), влаштувалася на роботу на вітамінний завод мікробіологом. У зв'язку з евакуацією вітамінного заводу (1941 р.), вона перейшла працювати на роботу в ЛСГІ старшим лаборантом, а потім – асистентом кафедри ботаніки. У ці роки пережила блокаду Ленінграда.

Томський державний університет (нині Національний дослідницький Томський державний університет, м. Томськ), 1931-1937 рр.

З 1942 р. Т.Б. Вакар разом з інститутом була евакуйована до м. Молотов (нині Пермський с.-г. інститут, Росія), а в 1944 р. знову разом з інститутом повернулася до Ленінграду.

Через стан здоров'я батька, в 1945 р. вона переїхала до Білоруського с.-г. інституту (БСГІ) м. Горки, Білоруська РСР. Ректором цього ВНЗ був Микола Миколайович Кавцевич.

Борис Анатолійович Вакар

Борис Анатолійович Вакар – доктор біологічних наук, професор, науковець у галузі ботаніки, який став завідувачем кафедри ботаніки БСГІ, а Т.Б. Вакар була зарахована асистентом, згодом старшим викладачем цього ж інституту. В цьому ж інституті захистила кандидатську дисертацію та отримала

науковий ступінь кандидата с.-г. наук.

С.М. Кавцевич (чоловік Т.Б. Вакар) до війни закінчив Московський політехнічний інститут за спеціальністю “Інженер-електрик”.

Працюючи в БСГІ, Т.Б. Вакар викладала самостійний курс ботаніки на зоотехнічному факультеті, а в 1949 році, в зв'язку з бажанням чоловіка (після смерті брата М.М. Кавцевича), Тетяна Борисівна переїхала з м. Горки до м. Новочеркаськ Ростовської обл. Там вона подала заяву до Новочеркаського

*Т.Б. Вакар, Б.А. Вакар,
С.М. Кавцевич, А.Б. Вакар*

зооветеринарного інституту та була обрана за конкурсом на в.о. доцента кафедри ботаніки.

У 1949-1950 рр. вона викладала курс ботаніки на двох факультетах – зоотехнічному та ветеринарному й проводила лабораторно-практичні заняття

та літню навчальну практику зі студентами.

*Вакар Т.Б.,
1950-ті роки*

У 1950 р. Т.Б. Вакар з чоловіком переїзджають до м. Умань. В Уманському с.-г. інституті вона працювала на посадах: асистента, доцента і зав. кафедри ботаніки. Вчене звання доцента Т.Б. Вакар отримала 23 червня 1951 року.

Сім'я Т.Б. Вакар: чоловік – Кавцевич Сергій Миколайович (1908 р.н.), викладач кафедри механізації УСГІ, два сини – Анатолій (1955 р.н.) та Юрій (1957 р.н.), донька Наталія (1959 р.н.).

*За архівними матеріалами особової справи,
автобіографія Т.Б. Вакар, 28 серпня 1950 р. та 21 квітня 1973 р.*

З характеристики БСГІ, можна стверджувати, що Тетяна Борисівна була кваліфікованим спеціалістом в галузі ботаніки, хорошим викладачем та науковим співробітником, активно брала участь в житті ВНЗ і району. На той час була депутатом місцевої ради депутатів трудящих м. Горки.

Т.Б. Вакар була нагороджена медаллю “За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.” за указом Президії ВР СРСР (1945 р.).

Вакар Т.Б., зав. кафедри ботаніки, 1963 р.

З вересня 1962 – до 1979 рр. Тетяна Борисівна – завідувач кафедри ботаніки УСГІ. За час роботи в інституті вона проявила себе як висококваліфікований лектор, яка читала на високому теоретичному рівні, викладала матеріал чітко і доступно, пов’язуючи його з практикою с.-г. виробництва, була дисциплінованою, ініціативною і вимогливою до себе та своїх колег.

Т.Б. Вакар постійно працювала над підвищенням своєї педагогічної майстерності.

Користувалася авторитетом серед всього колективу інституту та студентства.

Тетяна Борисівна вела розробку з поліпшення викладання ботаніки на кафедрі, застосовувала програмне вивчення курсу ботаніки, розробивши для цієї мети спеціальні методики.

З 1966 року на кафедрі ботаніки розпочато застосування технічних засобів і програмного забезпечення. В цьому відношенні кафедра ботаніки була однією з перших кафедр інституту, яка розпочала освоєння нових методів навчання. У навчальному процесі використовували планшети, з метою безмашинного контролю знань, були змонтовані два електроцифрові тренажери: один зі змінною програмою, а другий – великий тренажер з систематики квіткових рослин. Кафедра поповнилася мікроскопами, діапроекторами та ін. технічними засобами і матеріалами.

Доцент Т.Б. Вакар з чоловіком С.М. Кавцевич (справа) біля корпусу №1 УСГІ

*Викладачі під час святкування в УСГІ (зліва направо): В.М. Кацнельсон,
Т.Б. Вакар, С.М. Кавцевич*

Доцент Т.Б. Вакар проводить заняття з анатомії рослин

Доцент Т.Б. Вакар зі студентом на занятті з систематики рослин

Навчально-польова практика з ботаніки, проводить Т.Б. Вакар

Проведення Т.Б. Вакар практичних занять з систематики рослин на природі

Дослідження рослинності парку “Софіївка”

Доцент Т.Б. Вакар вела наукову роботу з криптології, досліджуючи мейоз диплоїдних і поліплоїдних форм зернових злаків. Працювала над вивченням бур'янів польових культур, дана робота проводилася у співпраці з кафедрою агрохімії і ґрунтознавства. В останні роки науково-дослідна робота кафедри була присвячена проблемам вищої школи і виконувалась на тему:

“Використання технічних засобів і наочних матеріалів у навчальному процесі”. Тетяна Борисівна висвітлювала результати своїх наукових досліджень у друкованих працях і виступала з доповідями на наукових конференціях УСГІ, а також в 1980 р. на семінарі завідувачів кафедр ботаніки в Кубанському сільськогосподарському інституті.

Вона керувала науково-дослідною роботою студентського гуртка при кафедрі. Потягом кількох років працювала редактором інститутської газети “За сільськогосподарські кадри”, проводила виховну роботу в академічних групах та студентському гуртожитку №1. Була членом групи народного контролю плодоовочевого факультету, членом методичної комісії факультету. Неодноразово була членом конкурсної комісії з рецензування студентських науково-дослідних робіт, керівником комісії з перевірки кафедр. Мала низку подяк.

*За архівними матеріалами музею історії університету,
звіт завідувача кафедри ботаніки, доцента З.В. Геркіял.*

Наукові праці Т.Б. Вакар:

Вакар Т.Б. Цитологический анализ гибридной многолетней пшеницы еритроспериум 34085 / Т.Б. Вакар // Тр. БГСХИ. – 1947. – Т. XII.

Вакар Т.Б. О гибриде польской пшеницы однозернянковой / Т.Б. Вакар // Тр. БГСХИ. – 1947. – Т. XIII.

Вакар Т.Б. О строении и развитии зародышевых и придаточных корней у некоторых однодольных растений / Т.Б. Вакар // Бюлл. главн. ботан. сада. – 1956. – Вып. 25.

Вакар Т.Б. О строении и развитии зародышевых корней у кукурузы / Т.Б. Вакар // Научн. тр. УСГИ: Резервы увеличения производства сельскохозяйственных продуктов (посвященный 50-летию советской власти): сборник. – Черкассы. – 1967. – Т. XV.

Вакар Т.Б. Про застосування програмованого навчання при вивченні курсу ботаніки / Т.Б. Вакар // Мат-ли XXIV наук. конф.: Наука-виробництву”. – К. – 1970. – С. 190-191.

Вакар Т.Б. Про засосування програмованого навчання при вивченні курсу ботаніки / Т.Б. Вакар // Мат-лы XXIV науч. конф. УСХИ: Наука производству. – К. – 1971.

Вакар Т.Б. Опыт применения тренажоров “Пионер” при изучении систематики растений / Т.Б. Вакар // БГСХИ: сборник. – Горки. – 1971.

Вакар Т.Б. Применение программированного контроля и технических средств при изучении ботаники / Т.Б. Вакар // Методические указания по использованию технических средств обучения в УСХИ: сборник. – Умань. – 1977.

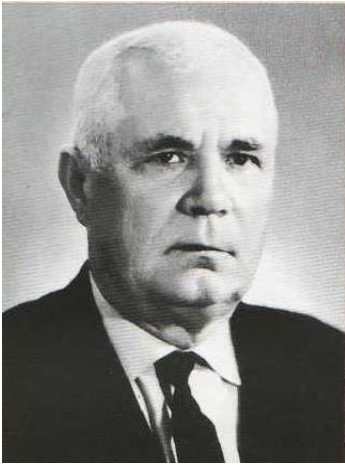
Вакар Т.Б. Эффективный путь совершенствования учебного процесса по ботанике / Т.Б. Вакар // Методические разработки по совершенствованию учебного и воспитательного процесса в вузе: сборник УСХИ. – Умань. – 1978. – С. 49-50

Вакар Т.Б. Пути ускорения адаптации студентов первого курса при изучении ботаники / Т.Б. Вакар // Методические разработки по организации учебной работы на первом курсе: сборник УСХИ. – Умань. – 1978. – С. 57-59 с.

14 серпня 1985 року Т.Б. Вакар була звільнена у зв'язку з виходом на пенсію. Проживала з донькою Наталею Сергіївною Кавцевич та онуками за адресою: вул. Маяковського, 56, м. Умань.

Померла Т.Б. Вакар 10 травня 2010 року. Похована на кладовищі “Софіївська Слобідка”.

З 1966 р. на кафедрі ботаніки працював доктор біологічних наук, професор Іван Опанасович Коломієць.

Коломієць І.О.

КОЛОМІЄЦЬ ІВАН ОПАНАСОВИЧ

(1902–?)

Коломієць І.О. народився 26 листопада 1902 р. в с. Ємчиха Миронівського р-ну Київської області в сім'ї селян-бідняків.

З 1910 по 1916 рр. навчався в сільській двохкласній школі. В січні 1917 р. поступив до Волинсько-Мехеринецького с.-г. училища, яке закінчив у грудні 1919 року. З 1920 по 1922 рр. навчався в Маслівському агротехнікумі (с. Маслівка Київської обл.). З квітня 1922 р. по березень 1942 р. працював на Миронівській селекційній станції, спочатку практикантом, а потім – техніком відділу зернових.

У квітні 1924 р. був призваний до армії (51 полк, 9-ї Кримської дивізії), де служив рядовим, потім молодшим командиром, а з серпня 1925 по серпень 1926 рр. на посаді вчителя полку.

Після демобілізації із армії у вересні 1926 р. по квітень 1930 рр. навчався у Маслівському інституті селекції і насінництва на факультеті селекції. Після його закінчення отримав диплом агронома-насінневода, а в травні 1930 року поступив до аспірантури Українського інституту рослинництва (м. Харків), де проходив наукову підготовку з фізіології рослин під керівництвом академіка Володимира Миколайовича Любіменка.

І.О. Коломієць закінчив аспірантуру в квітні 1932 р. (достроково), захистивши дисертацію на тему: “Завядание у разных сортов ячменя и опыт физиологической характеристики их засухостойчивости”. Після закінчення аспірантури він працював у тому ж інституті старшим науковим співробітником до жовтня 1932 року. В жовтні 1932 р. поступив до аспірантури на основне відділення до АН СРСР (м. Ленінград) за спеціальністю “Фізіологія рослин” під керівництвом академіка Андрія Олександровича Ріхтера, де провів наукові дослідження водного режиму і посухостійкості різних сортів пшениці.

Результати досліджень висвітлено у наукових працях лабораторії біохімії і фізіології рослин та доповідях АН СРСР (5 статей).

У 1934 р. працював у Київському с.-г. інституті Всесоюзної АН та по клопотанню був відряджений до Інституту ботаніки ВУАН, де з квітня 1934 по листопад 1935 рр. працював старшим науковим співробітником у відділі фізіології рослин. 1935 р. І.О. Коломієць був репресований, але протягом року виправданий і звільнений.

З вересня 1936 р. працював у Черкаському педагогічному інституті доцентом, а потім завідувачем кафедри ботаніки.

У травні 1938 р. І.О. Коломієцю Харківським державним інститутом було присуджено науковий ступінь кандидата біологічних наук, а в 1939 р. Вищою атестаційною комісією – вчене звання доцента кафедри ботаніки.

З квітня 1939 по травень 1941 рр. працював у Українському НДІ садівництва на посаді завідувача лабораторії фізіології рослин і за сумісництвом з вересня 1940 по травень 1941 рр. – доцент УСГІ кафедри фізіології та мікробіології. В травні 1941 р. призваний в армію для проходження лагерних зборів до м. Чернівці. В липні цього ж року, в зв'язку з початком війни, був направлений в ряди діючої армії і до кінця війни знаходився на фронті на посаді воєнкома, а потім заступника командира військової частини в окремих частинах зв'язку. Після закінчення війни залишений був на рік в групі військ в Німеччині, демобілізований у квітні 1946 р.

І.О. Коломієць з травня 1946 р. був відновлений на роботі в Українському НДІ садівництва на посаді завідувача лабораторії фізіології рослин. Крім того, з вересня 1946 по серпень 1951 рр. працював за сумісництвом у Київському державному педагогічному інституті на посаді завідувача кафедри природознавства та викладав курс ботаніки. За час роботи брав участь у проведенні державних іспитів студентів-випускників, як голова державної комісії.

Науковий напрям роботи І.О. Коломієця у 1946-1963 рр. був окреслений вивченням анатомії і фізіології генеративних органів у плодових рослин,

причин періодичності плодоношення яблуні, фізіологічної дії обрізки дерев, розробленням агрозаходів з усунення періодичності плодоношення. Розробки лягли в основу теоретичних узагальнень і практичних рекомендацій. Комітет зі справ відкриттів і винаходів видав відповідні авторські свідоцтва.

18 травня 1956 р. І.О. Коломієць в раді інституту фізіології рослин ім. К.А. Тимірязєва АН СРСР захистив докторську дисертацію на тему: “Биология развития генеративных органов и периодичность плодоношения яблони”. 29 травня 1958 р. рішенням Вищої атестаційної комісії йому присуджено науковий ступінь доктора біологічних наук, 22 липня 1959 р. – вчене звання професора за спеціальністю “Фізіологія рослин”.

У 1962 р. він був обраний за конкурсом на посаду старшого наукового співробітника Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР. З травня 1963 року почав працювати на вище згаданій посаді, а з червня 1963 р. – на посаді завідувача відділу фізіології і біохімії рослин.

У вересні 1966 р. І.О. Коломієць перейшов працювати до УСГІ, де був обраний за конкурсом на посаду професора кафедри ботаніки.

І.О. Коломієць мав нагороди: ордени “Отечественной войны II ст.” (1943 р.), “Красной звезды” (1945), “Трудового красного знамени” (1954), медалі – “За оборону Сталинграда” (1942), “За освобождение Варшавы” (1945), “За взятие Берлина” (1945), “За победу над Берлином” (1945).

*За архівними матеріалами особової справи,
автобіографія І.О. Коломіїця, 6 червня 1966 р.*

З матеріалів характеристики І.О. Коломіїця – завідувача фізіології і біохімії рослин Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР: за період роботи з колективом наукових співробітників відділу, працював над вирішенням двох досить важливих питань: фізіологічних особливостей онтогенезу деревних рослин у зв'язку з їх адаптацією до нових умов та фізіологічних основ підвищення зимостійкості акліматизованих рослин. Так, з розділу даної тематики дослідження завершилися результатами деяких закономірностей генеративного розвитку рослин південних плодкових порід і

встановленням фізіологічних причин слабкої придатності їх до нових більш суворих умов зимування. На основі цього запропоновано новий спосіб вирощування сіянців з метою підвищення їх зимостійкості при акліматизації.

Отримані дослідження професор Коломієць І.О. висвітлював у наукових працях та в доповідях на конференціях: “Ріст та розвиток рослин” (м. Вільнюс, 1963), науковій нараді ботанічних садів (м. Москва, 1964) та нараді Ботанічних садів Криму (м. Київ, 1965), а також на нарадах у колгоспах та радгоспах.

Наукові праці І.О. Коломійця:

Коломієць І.О. В’янення у різних сортів ярового ячменю і способи характеристики посухотривалості їх / І.О. Коломієць // Біоботаничний цикл ВУАН. – 1933. – №7-8. – 26 с.

Коломиец И.А. К вопросу о засухостойчивости и объективных признаках ее у сортов яровой пшеницы / И.А. Коломиец // Докл. АН СССР. – 1934. – Т. II, №2. – 7 с.

Коломиец И.А. К вопросу о критическом периоде у пшеницы / И.А. Коломиец // Докл. АН СССР. – 1934. – №5.

Коломиец И.А. Влияние почвенной засухи на продукцию сухого вещества пшеницы в различные фазы развития растений / И.А. Коломиец // Тр. лаборат. физиол. и биохим. АН СССР. – 1930. – Т. I. – 20 с.

Коломиец И.А. Завядание, количество воды в листьях и засухостойчивость / И.А. Коломиец // Тр. лаборат. физиол. и биохим. АН СССР. – 1930. – Т. I. – 20 с.

Коломиец И.А. Распределение периодов полива и засухи по стадиям развития растений как метод управления урожаем / И.А. Коломиец // Докл. АН СССР. – 1934. – Т. IV, №5-6. – 3 с.

Коломієць І.О. Про новий метод випробування і оцінки сортів зернових культур на стійкість проти посухи / І.О. Коломієць // Зб. робіт з агрофізіол. Укр. н.-д. ін-т росл. – 1936. – Т. I. – 16 с.

Коломиец И.А. К вопросу о скорости передвижения минеральных веществ у плодовых растений / И.А. Коломиец // Сб. работ по агротехн. плод.-

ягодн. раст. – 1941. – 4 с.

Коломиец И.А. Об условиях образования репродуктивных органов у яблони / И.А. Коломиец // Агробиология. – 1948. – №2. – 18 с.

Коломиец И.А. Об условиях образования органов плодоношения у плодовых растений / И.А. Коломиец // Зап. Киевск. гос. ун-та. тр. ботан. сада им. акад. А.В. Фомина. – 1949. – Т. VIII. – 42 с.

Коломієць І.О. І.В. Мічурін – великий вчений, перетворювач природи // Зап. Київськ. уч. ін-ту: Вид-во АН УРСР, 1950. – 30 с.

Коломієць І.О. І.В. Мічурін та його вчення: Посібник з методики роботи на пришкільній ділянці / І.О. Коломієць. – Вид-во “Радянська школа”, 1951. – 51 с.

Коломиец И.А. Влияние минеральных удобрений на образование репродуктивных органов у молодых деревьев яблони / И.А. Коломиец // Ботан. журн. – К. – 1952. – Т. 37. – №4. – 20 с.

Коломиец И.А. О стадийной готовности к плодоношению и предплодоносящим периоде у сеянцев плодовых культур / И.А. Коломиец // Изв. АН СССР, Сер. биол. – К. – 1952. – №3. – 15 с.

Коломиец И.А. Биологический анализ развития цветочных почек у яблони / И.А. Коломиец // Докл. АН СССР. – К. – 1952. – Т. XXXXIV, №4. – 5 с.

Коломиец И.А. Об условиях развития цветочных и ростовых почек у яблони / И.А. Коломиец // Тр. ин-та физиол. раст. им. К.А. Тимирязева АН СССР. – М. – 1954. – Т. VIII. – В. 2. – 36 с.

Коломиец И.А. О влиянии минеральных удобрений на рост побегов и образование цветочных почек у яблони / И.А. Коломиец // Научн. тр. Укр. н.-и. ин-та плодоводства. – К. – 1954. – В. 33. – 23 с.

Коломиец И.А. Биологические особенности развития цветочных почек и цветков яблони / И.А. Коломиец // Сад и огород. – К. – 1955. – №10. – 10 с.

Коломиец И.А. Переодичность плодоношения и пути ее преодоления / И.А. Коломиец // Сад и огород. – К. – 1956. – №1. – 10 с.

Kolomiec I.A. Particularitățile biologice ale dezvoltării mugurilor Florati și a

florilor la mar / I.A. Kolomieș // Румыно-советские записки. Земледелие. / Analele Romino-Sovietice Agricultura. – Румыния. – 1956. – №2 (30). – 7 с.

Kolomieș I.A. Combaterea periodicității de fructificare a pomilor / I.A. Kolomieș // Румыно-советские записки. Земледелие / Analele Romino-Sovietice Agricultura. – Румыния. – 1956. – №4 (32). – 5 с.

Коломиец И.А. Периодичность в плодоношении и почин за преодоляването / И.А. Коломиец // Овощеводство и градинарство. – Болгария. – 1956. – №5. – 6 с.

Коломиец И.А. Физиологические действия обрезки деревьев / И.А. Коломиец // Сад и огород. – К. – 1957. – №12. – 6 с.

Коломиец И.А. Значение укорачивания ветвей при обрезке / И.А. Коломиец // Сад и огород. – К. – 1958. – №2. – 8 с.

Коломиець І.О. Прискорення плодоношення сіянців яблуні / І.О. Коломиець // Бюл. наук.-техн. інф. по садівництву. – К. – 1958. – №4. – 6 с.

Коломиець І.О. Про переключення дерев яблуні на щорічне плодоношення / І.О. Коломиець // Бюл. наук.-техн. інф. по садівництву. – К. – 1958. – №4. – 10 с.

Коломиец И.А. Биология развития генеративных органов и преодоление периодичности плодоношения яблони / И.А. Коломиец // Брошура Укр. н.-и. ин-та садоводства к 40-летию советской власти на Украине: Научно-исслед. работа по садоводству. – К. – 1958. – 14 с.

Коломиец И.А. О физиологическом действии обрезки плодовых растений / И.А. Коломиец // Научн. тр. Укр. н.-и. ин-та садоводства, по 40-летию Великой Октябрьской соц. революции: сборник. – К. – 1959. – Вып. 34. – 34 с.

Коломиец И.А. Биологические основы преодоления периодичности плодоношения яблони / И.А. Коломиец // Научн. тр. Укр. н.-и. ин-та садоводства, по 40-летию Великой Октябрьской соц. Революции: сборник. – К. – 1959. – Вып. 34. – 61 с.

Коломиец И.А. Биология индивидуального развития плодовых растений / И.А. Коломиец // Тр. конф.: Наследственность и изменчивость растений,

животных и микроорганизмов (посвящены 40-летию Великой Октябрьской соц. революции) (17-25 X, 1957). – К.: Изд-во АН СССР. – 1959. – 44 с.

Коломиец И.А. Опыт переключения деревьев яблони с периодического на ежегодное плодоношение / И.А. Коломиец // Сад и огород. – К. – 1959. – №3. – 6 с.

Коломієць І.О. Біологічні особливості розвитку генеративних органів та причини періодичності плодоношення у яблуні / І.О. Коломієць // Пр. сесії Укр. с.-г. АН за 1957, 1959 рр. – 20 с.

Коломієць І.О. Подолання періодичності плодоношення яблуні / І.О. Коломієць // Наук. пр. Укр. н.-д. ін-ту садівництва. – К. – 1959. – Вип. 36. – 22 с.

Коломиец И.А. Переключение деревьев яблони с периодического на ежегодное плодоношение / И.А. Коломиец // Тр. Моск. плод-ягодн. станции за 1958 г.: Садоводство в Центральной нечерноземной зоне: сборник. – М. – 1959. – 34 с.

Коломиец И.А. Преодоление периодичности плодоношения яблони / И.А. Коломиец // Тр. конф. по садоводству и виноградарству ВАСХНИЛ. – М. – 1959. – 23 с.

Коломиец И.А. Влияние обрезки деревьев на водный режим и устойчивость их против засухи / И.А. Коломиец // Тр. конф.: Физиология устойчивости растений (3-7 марта, 1959 г.). – К. – 1960. – 12 с.

Коломиец И.А. Физиологические основы обрезки плодовых деревьев / И.А. Коломиец // Докл. и сообщения на пленуме секции садоводства, виноградарства и субтропических культур, ВАСХНИЛ. – М. – 1960. – Вып. 1. – 16 с.

Коломиец И.А. Стадийное развитие высших растений / И.А. Коломиец // Тр. совещания по морфологии растений: Морфогенез растений (12-17 ноября 1959 г.): сборник. – М.: Изд-во МГУ, 1961. – Т. II. – 8 с.

Коломиец И.А. Морфогенез вегетативных и генеративных почек у яблони / И.А. Коломиец // Тр. совещания по морфогенезу высших растений при МГУ:

Морфогенез растений: сборник. – М.: Изд-во МГУ, 1961. – Т. III. – 8 с.

Коломиец И.А. Преодоление периодичности плодоношения яблони: монография / И.А. Коломиец. – К.: Укрсельхозгиз, 1961. – 300 с.

Коломієць І.О. Фізіологічні особливості зростання дерев яблуні на крутих схилах у східному Лісостепу УРСР / І.О. Коломієць // Вісн. с.-г. науки. – К. – 1962. – №4. – 6 с.

Коломієць І.О. Вплив обрізування дерев на ріст та анатомічну будову пагонів у яблуні / І.О. Коломієць // Вісн. с.-г. науки. – К. – 1963. – №1. – 8 с.

Коломиец И.А. О произрастании яблони на крутых склонах в Восточной Лесостепи УССР / И.А. Коломиец // Науч. тр. Укр. н.-и. ин-та садоводства. – К. – 1962. – Вып. 40. – 30 с.

Коломиец И.А. Влияние обрезки на рост и анатомическое строение у разновозрастных ветвей яблони / И.А. Коломиец // Науч. тр. Укр. н.-и. ин-та садоводства. – К. – 1962. – Вып. 40. – 28 с.

Коломиец И.А. Нужна деятельная обрезка / И.А. Коломиец // Садоводство. – К. – 1963. – №3. – 5 с.

Коломиец И.А. Влияние гиббереллина на рост и развитие плодовых растений / И.А. Коломиец // Гиббереллины и их действие на растения: сборник. – К.: Изд-во АН СССР, 1963. – 4 с.

Коломиец И.А. Как добиться ежегодного плодоношения яблони / И.А. Коломиец // Садоводство. – К. – 1963. – №11. – 4 с.

Коломиец И.А. Переключение яблони на ежегодное плодоношение / И.А. Коломиец // Садоводство. – К. – 1963. – №17. – 6 с.

Коломиец И.А. О генеративном развитии сеянцев персика / И.А. Коломиец // Агробиология. – К. – 1964. – № 6.

Коломиец И.А. Условия ежегодного плодоношения яблони в садах Полесья и Лесостепи УССР / И.А. Коломиец // Садоводство МСХ УССР: сборник. – М. – 1965. – Вып. 2. – 15 с.

Коломієць І.О. Стадійні та вікові зміни в онтогенезі деревних рослин / І.О. Коломієць // Анотація доповіді на II Укр. конф. по фізіології рослин. – К. –

1965. – 4 с.

Коломієць І.О. Будова і діяльність конусів наростання пагонів суниці / І.О. Коломієць, В.З. Чирятьєва // Укр. Ботан. журн. – К. – 1965. – Т. XXII. – №1. – 10 с.

Коломиец И.А. Стадийные и возрастные изменения древесных растений / И.А. Коломиец // Тр. конф. Ботан. садов по теории и методам интрод. и акклим. раст. – К.: Изд-во АН СССР, 1966. – 17 с.

Коломиец И.А. Влияние полевных режимов на физиологические процессы у деревьев яблони в условиях Крыма [Рукопись] / И.А. Коломиец, Д.М. Щербатко // Тр. второго Всесоюзн. совещ. по биолог. основам орош. земледелия. – К. – 1965. – 12 с.

Коломиец И.А. Переключение деревьев яблони с периодичного на ежегодное плодоношение в орошаемых садах юга Украины [Рукопись] / И.А. Коломиец, М.К. Ольховский // Тр. второго Всесоюзн. совещ. по биолог. основам орош. земледелия. – К. – 1965. – 13 с.

Коломиец И.А. Обрезка и удобрение яблони в садах Лесостепи УССР [Рукопись] / И.А. Коломиец // Садоводство. – 1965. – 10 с.

Коломієць І.О. Відновлення нормального росту та плодоношення у дорослих дерев яблуні в умовах східного Лісостепу УРСР / І.О. Коломієць // Вісн. с.-г. науки. – К. – 1965. – 16 с.

Коломієць І.О. Вплив температурних умов і тривалості дня на ріст та розвиток сіянців персика / І.О. Коломієць, Р.М. Іванова // Зб. Інтродукція і акліматизація нових рослин. – К. – 1966. – 16 с.

Коломієць І.О. Особливості стану спокою та проростання насінин катрана серцелистного / І.О. Коломієць, Т.М. Парфенова // Зб. Інтродукція і акліматизація нових рослин. – К. – 1966. – 12 с.

Коломиец И.А. Стратификация семян и генеративное развитие сеянцев персика и миндаля / И.А. Коломиец, Р.М. Иванова // Сельскохозяйственная биология. – К. – 1966. – 16 с.

Коломієць І.О. Відновлення нормального росту та плодоношення у

дорослих дерев яблуні / І.О. Коломієць // Вісн. с.-г. науки. – 1967. – №2. – 12 с.

Коломієць І.А. Влияние поливных режимов на физиологические процессы у деревьев яблони в условиях Крыма / И.А. Коломієць, Д.М. Щербакова // Тр. второго всесоюзного сов. по биологическим основ. орошаемого земледелия. – К. – Изд-во АН СССР, 1967. – 12 с.

Коломієць І.А. Стадийные и возрастные изменения древесных растений / И.А. Коломієць // Сб. главного ботан. сада АН СССР. – К. – 1967. – 19 с.

Коломієць І.О. Особливості періоду спокою та проростання насіння катрана серцелистного / І.О. Коломієць, Т.М. Парфенова, З.С. Харкевич // Зб. Інтродукція і акліматизація. – К.: Вид-во АН УРСР, 1967. – 16 с.

Коломієць І.А. Влияние гибберелиновой кислоты на рост и развитие персика и яблони / И.А. Коломієць Т.М. Парфенова // Сб. докл. на симпозиуме по стимуляторам роста в г. София. – Болгария, 1967. – 12 с.

Коломієць І.А. Факторы генеративного развития древесных растений / И.А. Коломієць // Сб. докл. симпозиума по онтогенезу высших растений в г. Ереван. – Ереван: Изд-во АН Армянской ССР, 1967. – 10 с.

Коломієць І.А. Влияние водоиспеченности и стимуляторов роста на проростание семян катрана серцелистного / И.А. Коломієць, Т.М. Парфенова, Е.В. Теплицкая // Сб. докл. на симпозиуме по новым кормовым культурам. – К.: Изд-во АН УССР, 1967. – 12 с.

Коломієць І.А. Роль физиологически активных веществ в сохранении покоя семян многолетников / И.А. Коломієць Е.В. Теплицкая // Сб. докл. на симпозиуме по новым кормовым культурам. – К.: Изд-во АН УССР, 1967. – 12 с.

Коломієць І.О. Відновлююче обрізування дерев яблуні / І.О. Коломієць // Енциклопедія по садівництву. – К.: Вид-во Урожай, 1967. – 4 с.

Коломієць І.О. Детальне обрізування дерев яблуні / І.О. Коломієць // Енциклопедія по садівництву. – К.: Вид-во Урожай, 1967. – 4 с.

Коломієць І.А. Периодичность плодоношения / И.А. Коломієць // Енциклопедия по садоводству. К.: Изд-во Урожай, 1967. – 4 с.

Коломієць І.О. Подолання періодичності плодоношення яблуні / І.О. Коломієць // Енциклопедія по садівництву. – К.: Вид-во Урожай, 1967. – 4с.

Коломієць І.О. Квіткові бруньки та їх утворення / І.О. Коломієць // Енциклопедія по садівництву. – К.: Изд-во “Урожай”, 1967. – 4 с.

Під час роботи І.О. Коломієця в УСГІ за його керівництва проводяться роботи з омолодження дерев і розробляються заходи щодо ліквідації періодичності плодоношення яблуневих садів. В УСГІ його характеризували як висококваліфікованого спеціаліста-ботаніка, педагога, енергійного наукового співробітника. За короткий період часу він організував науково-дослідну роботу на кафедрі з широким залученням до неї студентів, де керував науковими темами, які проводилися спільно з кафедрою плодівництва та з участю працівників радгоспу.

Поряд з педагогічною та науковою діяльністю він брав активну участь в суспільній роботі інституту, виступав на філософських семінарах з лекціями, на ботанічному гуртку, на семінарах у колгоспах та радгоспах.

В колективі І.О. Коломієць користувався заслуженим авторитетом і повагою серед колег та студентів.

З дружиною Ульяною Євменівною (1903 р.н.) і сином – Віталієм Івановичем (1937 р.н.) проживав за адресою: вул. Інститутська, 1, м. Умань.

Звільнення з роботи у справі не відмічено. Подальший його науковий шлях продовжився з 1967-1972 рр. у Білоцерківському с.-г. інституті, м. Біла Церква Київської області.

Дата смерті І.О. Коломієця не відома.

З 1979-1997 рр. кафедрою ботаніки керував доцент Віктор Антонович Гаврилюк. За цей період значно підвищився рівень науково-методичної роботи кафедри, набув розвитку ботанічний розсадник, який поповнювався новими цікавими рослинами. Змінювався і колектив кафедри, який пропагував розробки у галузі ботаніки, удосконалював викладання дисципліни, здійснював наукові експедиції.

ГАВРИЛЮК ВІКТОР АНТОНОВИЧ

(1928-2005)

Гаврилюк В.А.

Гаврилюк В.А. – кандидат біологічних наук, доцент. Володів відмінно російською, німецькою, польською, французькою та чеською мовами. За національністю українець. Народився 21 січня 1928 р. в м. Шепетівка Хмельницької обл., в родині робочих цукрового заводу. Батько – Гаврилюк Антон Іванович, помер 1932 р. Мати – Гаврилюк Зінаїда Володимирівна, померла 1948 р. Сестри – Олена Антонівна Кутіліна (1918 р.н.) та Ніна Антонівна Кернакова (1920 р.н.). У 1932 році після смерті батька він переїхав на виховання до рідних у м. Житомир. Звідти, у 1936 році, його сестра Ніна забрала в м. Свердловськ, де пішов до школи, закінчив у 1943 р. сім класів. Після цього вступив до Курганського с.-г. технікуму, який потім перевели до м. Шадринськ Курганської обл. Технікум закінчив у 1946 р. З лютого 1947 до березня 1948 рр. працював агротехніком в Глубакинському радгоспі, Усть-Уйського р-ну, Курганської обл., а у вересні 1948 р. вступив до Курганського с.-г. інституту з метою вивчення спеціалізації в галузі декоративного садівництва, в 1950 р. перевівся до Уманського с.-г. інституту, м. Умань, який закінчив у 1953 р. з відзнакою.

Гаврилюк В.А., студент УСГІ, 1952 р.

Оскільки студент В.А. Гаврилюк проявив велику схильність та зацікавленість у вивченні морфології, анатомії та систематики рослин, а також, беручи до уваги відмінну успішність під час навчання, його було залишено в інституті на кафедрі ботаніки, спочатку лаборантом, а потім – асистентом (1953-1957 рр.)

Колектив кафедри ботаніки (1953 р.): сидять (зліва направо) лаборант (?), лаборант В.А. Гаврилюк; стоять (зліва направо) асистент Н.І. Кутова, доцент Т.Б. Вакар, асистент В.С. Горячева

У лютому 1957 р. В.А. Гаврилюк вступив до аспірантури Ботанічного інституту ім. В.Л. Комарова АН СРСР, м. Ленінград, де розпочав свою науково-

Аспірант В.А. Гаврилюк, Чукотка, 1957 р.

дослідну роботу з вивчення біології рослин Крайньої Півночі.

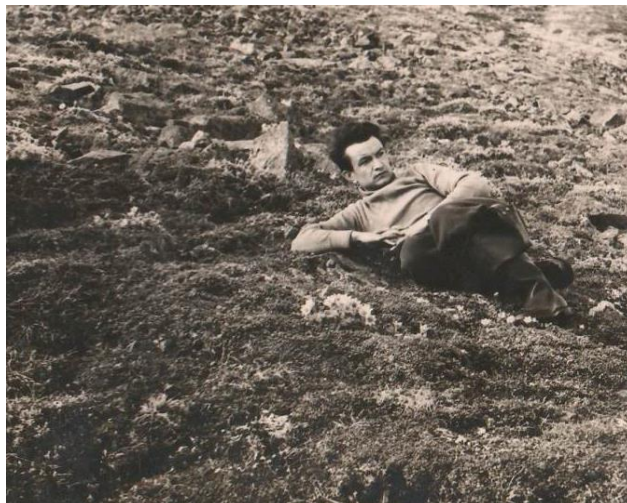
За час навчання в аспірантурі він здійснив чотири наукових експедиції на Чукотський півострів, на Камчатку та північ Комі АРСР. Він проявив себе – енергійним науковим

співробітником, володів відмінними знаннями.

Після закінчення аспірантури був залишений при цьому ж інституті та працював спочатку старшим лаборантом, а потім молодшим науковим співробітником в лабораторії рослинності Півночі відділу геоботаніки БІН (1959-1962 рр.). З 1961 року друкувався у журналі “Цветоводство”, також відмічені наукові статті у реферативному журналі “Біологія” з різних питань ботаніки, переважно польською мовою, якою віддмінно володів. Також брав активну участь у наданні допомоги сільському господарству.

Проведення досліджень

Чукотка, 1958 р.

Півострів Чукотка (термальні джерела)

Дослідження В.А. Гаврилюком тундрової рослинності півострова Чукотки

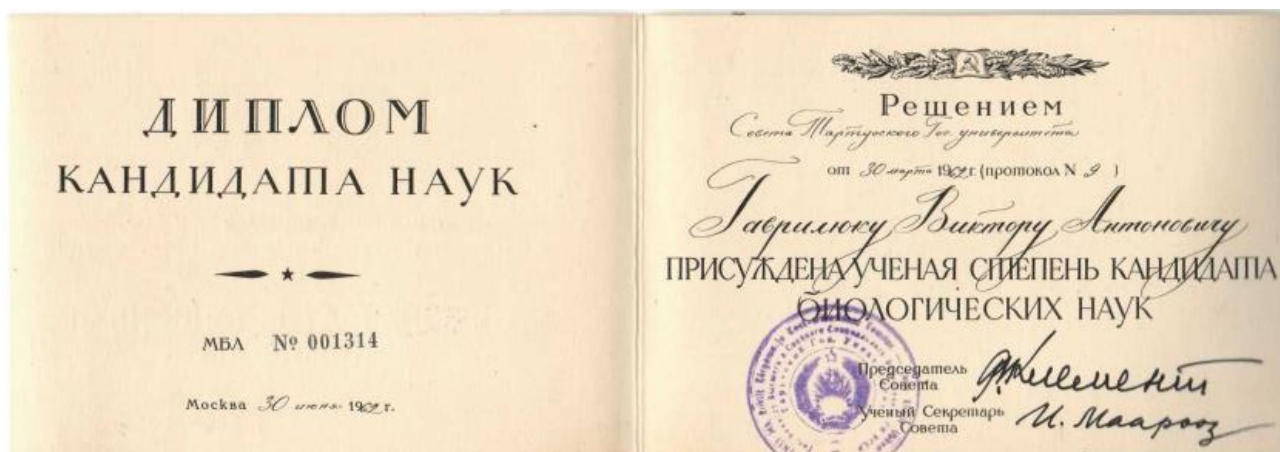

Крім гербарних зразків В.А Гаврилюка збереглися авторські малюнки, які він замальовував під час експедицій. На них відмічено латинські назви рослин, місце та рік, автограф. Нині вони зберігаються у музейній кімнаті Наукової бібліотеки УНУС.

Авторські малюнки рослин *Phyllodoce caerulea* (L.) Vab. (ліворуч) та *Rhododendron kamischaticum* Pall. (в центрі) В.А. Гаврилюка, які виконані під час експедиції на півострів Чукотка, Камчатка, 1957 р.

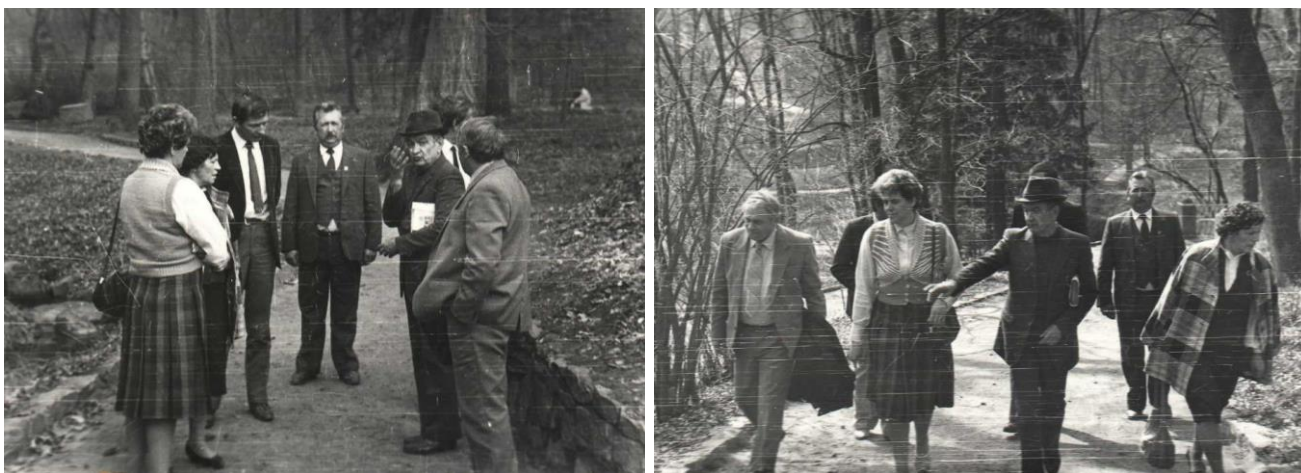
Навесні 1962 року в Тартуському державному університеті (м. Тарту, Естонія) захистив дисертацію на тему: “Биология растений юго-востока Чукотского полуострова”, а у липні 1962 року йому було присуджено наукову ступінь кандидата біологічних наук. Восени цього ж року він звільнився з вищезгаданої установи в зв’язку з переходом на викладацьку роботу до УСГІ.

З жовтня 1962 р. Віктор Антонович розпочав роботу на посаді старшого викладача кафедри ботаніки УСГІ. Лекції читав на високому науковому та методичному рівні. Він мав велику ерудованість у галузі ботаніки.

Користувався авторитетом серед студентів та колег. У жовтні 1966 р., за розпорядженням Міністерства с.-г. СРСР, був направлений на десятимісячні курси з вивчення французької мови до Київського державного університету, які успішно закінчив влітку 1967 р.

У 1968 р. його було обрано на посаду доцента кафедри ботаніки, а в 1969 р. – затверджено в званні.

Доцент В.А. Гаврилюк проводить екскурсію у НДП “Софіївка” НАН України

Протягом усього періоду роботи В.А. Гаврилюк, як палкий любитель рослин, проводив науково-дослідну роботу на тему: “Інтродукція нових декоративних багаторічників в умовах Умані”. Крім цього проводив велику роботу зі створення колекцій рослин.

У 1967 р. при кафедрі було створено колекцію сукулентних рослин, в т.ч. кактусів, яка сьогодні знаходиться у теплично-оранжерейному комплексі, але, на жаль, уже в не такому кількісному видовому складі.

Віктор Антонович проводив навчальну та методичну роботу: викладав курс ботаніки на агрономічному факультеті, був куратором академічних груп, багато часу приділяв роботі наукового ботанічного студентського гуртка, де студенти доповідали про свої дослідження в умовах ботанічного розсадника інституту, колекція якого була досить різноманітною і постійно збагачувалась.

Він був членом Вченої ради агрономічного факультету, членом спілки з охорони природи, брав активну участь у виставках квітів у м. Умань, Міжнародній виставці квітів у Німеччині.

Колекція кактусів В.А. Гаврилюка у його помешканні

В.А. Гаврилюк представляє колекцію кактусів у теплично-оранжерейному комплексі учасникам наукової конференції

Доцент В.А. Гаврилюк проводить заняття з ботаніки в оранжереї УСГІ

Із 1979 р. по 1997 р. В.А. Гаврилюк виконував обов'язки завідувача кафедри ботаніки. Наукова робота була присвячена інтродукції нових декоративних рослин, яку розпочав ще В.Ф. Ніколаєв. Він поповнював колекції новими рослинами і широко розгорнув роботу з обміну насінням з багатьма ботанічними садами й іншими установами як вітчизняними, так і зарубіжними.

Постійно підвищував свою науково-педагогічну кваліфікацію, брав активну участь у житті університету, писав наукові праці. Також він приклав багато зусиль для збереження історичного гербарію кафедри. За роки керівництва кафедрою ботаніки Віктор Антонович разом із колегами бережно ставився та ретельно доглядав за гербарієм, що сприяло його збереженню донині.

Навчальну практику та заняття з ботаніки В.А. Гаврилюка пам'ятає не одна плеяда випускників Уманського сільськогосподарського інституту. Його цікаві розповіді та багаж знань закарбувалися й у викладачів Уманського національного університету садівництва (тодішніх студентів агрономічного факультету). Вони продовжили свою науково-дослідну діяльність у різних сільськогосподарських напрямках (рослинництво, землеробство, агрохімія, плідівництво та ін.), але всі вони пов'язані з ботанічними знаннями, здобутими завдяки Віктору Антоновичу Гаврилюку.

Доцент В.А. Гаврилюк проводить заняття з ботаніки на природі, 1979 р.

Фото на згадку зі студентами під час навчально-польової практики у парку "Софіївка" (збір гербарію), 1979 р.

Доцент В.А. Гаврилюк зі студентами факультету агрономії у лабораторії кафедри ботаніки, 1995 р.

Доцент В.А. Гаврилюк на ботаничному розсаднику, липень 2002 р.

Наукові праці В.А. Гаврилюка:

Гаврилюк В.А. Растительность лугов Жабьевского р-на, Станиславской обл. // Сб. студ. науч.-исслед. работ. – К. – 1958. – С. 19-28.

Гаврилюк В.А. О характеристике корневой системы некоторых кустарничков Чукотки / В.А. Гаврилюк // Изв. Сиб. отд. АН СССР. М. – 1960. – №4. – С. 85-89 с.

Гаврилюк В.А. Влияние снежного покрова и экспозиции склонов на ритм развития растений на востоке Чукотки / В.А. Гаврилюк // Роль снежного покрова в природных процессах (к 60-летию со дня рожд. А.А. Рихтера). – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – С. 231-242.

Гаврилюк В.А. Продолжительность периода плодоношения и семенная продуктивность растений юго-восточной Чукотки / В.А. Гаврилюк // Ботан. журн. – М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1961. – Т. 46. – №1. – С. 90-97.

Гаврилюк В.А. Формирование цветка у некоторых растений юго-востока Чукотки / В.А. Гаврилюк // Докл. АН СССР. – М. – 1961. – Т. 137. – №2. –

С. 448-450.

Гаврилюк В.А. Биология растений юго-востока Чукотского полуострова: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. биол. наук: спец. 03.00.05 “Ботаника” / В.А. Гаврилюк. – Тарту. – 1962. – 16 с.

Гаврилюк В.А. Диссертация “Биология растений юго-востока Чукотского полуострова” [Рукопись].

Гаврилюк В.А. К фенологии растений юго-востока Чукотки / В.А. Гаврилюк // Бюлл. Вост. Сиб. фенолог. комисс. – М. – 1963. – Вып. 2-3. – 6 с.

Гаврилюк В.А. Ритм развития растений на востоке Чукотки / В.А. Гаврилюк // Ботан. журн. М.-Л. – 1963. – Т. 48. – №1. – С. 123-126.

Гаврилюк В.А. Надземная и подземная растительная масса некоторых кустарничковых сообществ Корякской Земли / В.В. Вихирева-Василькова, В.А. Гаврилюк, В.Ф. Шамурин // Проблемы Севера. – М.-Л.: Наука, 1964. – Вып. 8. – С. 130-147.

Гаврилюк В.А. Опыт определения биомассы фитоценозов Корякской горной страны / В.А. Гаврилюк, В.В. Васильева // Растит. Кр. Севера и ее освоение: сборник. – М.-Л. – 1965. – Вып. VII. – С. 424-429.

Гаврилюк В.А. К биологии паразита *Boschniokia rossica* (Cham. et Schlecht.) V. Fedtsch. / В.А. Гаврилюк // Ботан. журн. – М.-Л. – 1965. – Т. 50. – №4. – С. 523-528.

Гаврилюк В.А. К биологии растений юго-востока Чукотского полуострова / В.А. Гаврилюк // Приспособление растений Арктики к условиям среды: сборник. – М.-Л.: Наука, 1966. – С. 226-266.

Гаврилюк В.А. О взаимосвязи животного мира и растительности в тундрах Чукотки / В.А. Гаврилюк // Организмы и природная среда. Вопр. Географии: сборник. – М. – 1966. – С. 118-126.

Гаврилюк В.А. К флоре беринговского побережья Чукотского полуострова / Б.А. Тихомиров, В.А. Гаврилюк // Растения севера Сибири и Дальнего Востока. – М.-Л.: Наука, 1966. – С. 58-79.

Гаврилюк В.А. Коллекционный питомник кафедры и его роль в освоении курса систематики растений / В.А. Гаврилюк, С.П. Романцак // Методические разработки по организации учебной работы на первом курсе: сборник УСХИ. – Умань, 1978. – С. 65-68.

У 1983 році Віктор Антонович пройшов підвищення кваліфікації в декоративному цеху навчального господарства “Родниківка” із старшим агрономом-насінневодом декоративних культур Анатолієм Степановичем Величко. Він брав участь у всіх процесах, що були пов’язані з культурою декоративних рослин відкритого і закритого ґрунту, приділяв особливу увагу колекційним рослинам. Отримані знання він глибоко пов’язував з навчальним процесом і використовував їх на виробництві.

За архівними матеріалами особової справи, автобіографія В.А. Гаврилюка, 14 листопада 1962 р. та 23 квітня 1973 р.

31 липня 2000 року В.А. Гаврилюк був звільнений у зв’язку з виходом на пенсію. Все своє життя він присвятив рослинам.

Помер В.А. Гаврилюк 26 листопада 2005 року. Похований на кладовищі “Софіївська Слобідка”.

У 1954 р. на кафедрі ботаніки розпочали працювати асистенти Кутова Наталія Іллівна та Данилевська Ольга Матвіївна.

КУТОВА НАТАЛІЯ ІЛЛІВНА

(1922-?)

Кутова Н.І. народилася 1 січня 1922 р. в м. Новгород-Сіверський Чернігівської губернії (нині Чернігівська область). Наукового ступеня та звання не мала.

Батьки службовці. Батько – Ілля Федорович Худобець – лікар, кандидат медичних наук, доцент Вінницького медінституту. Він закінчив Московський університет. Помер в 1950 р. Мати – Анастасія Андріївна Ясинська, вчителька.

Наталія Іллівна з 1930 по 1940 рр. навчалася в середній школі та закінчила 10 класів. У 1941 р. вступила до Уманського учительського інституту (нині Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини) на природничо-географічний факультет. В період 1941-1944 рр. проживала на окупованій території в м. Умань, не працювала і була на утриманні чоловіка-лікаря. В 1944 р. закінчила навчання в Уманському учительському інституті з атестацією вчителя ботаніки, зоології, географії, хімії.

У 1946 р. вона вступила до Уманського сільськогосподарського інституту на плодоовочевий факультет за спеціальністю “Агроном-плодоовочівник”.

З 1954 року працювала старшим лаборантом кафедри ботаніки УСГІ, а з 10 вересня – 21 квітня 1973 року асистентом кафедри ботаніки. Вона освоїла техніку виготовлення препаратів, вивчала флору Уманського району, вміло проводила лабораторно-практичні заняття зі студентами заочної форми навчання, а в другому семестрі – проводила лабораторно-практичні заняття у студентів денної форми навчання та літню навчальну практику зі збором гербаріїв.

Асистент Н.І. Кутова зі студентами збирають гербарій з систематики рослин

За даними характеристики встановлено, що Наталія Іллівна відвідувала заняття з аспірантами інституту з поглибленого вивчення німецької мови та вступила до заочної аспірантури Одеського державного університету.

Її сім'я – чоловік та дві доньки, які проживали за адресою: провулок Крутий, 9, м. Умань.

Науково-дослідну роботу Наталія Іллівна виконувала на тему: “Фізіолого-біохімічні дослідження ювенільного періоду в онтогенезі плодових рослин у зв'язку з їх зимостійкістю”. В інституті у 1970 р. були досліджені питання обводненості і проростання насіння двох сортів сливи – ‘Угорка звичайна’ і ‘Угорка італійська’ в залежності від строків стратифікації, але у зв'язку з виїздом наукового керівника робота була призупинена.

*За архівними матеріалами особової справи,
автобіографія Н.І. Кутової, жовтень 1954 р. та 15 вересня 1977 р.*

*Асистент Н.І. Кутова і лаборант М.А. Гущина зі студентами
на ботанічному розсаднику*

Колектив кафедри ботаніки зі студентами (зліва направо): студентка, доцент Т.Б. Вакар, асистент Н.І. Кутова, студентка, ст. викладач О.М. Данилевська, стоїть студент

Наталія Іллівна активно керувала науковою роботою студентів. Під її керівництвом було підготовлено низку доповідей на тему: “Лікарські рослини”, “Деякі отруйні рослини”, “Життя і діяльність Карла Ліннея”, “Рослини в житті людини” та ін. Також вона брала участь у наукових конференціях. Н.І. Кутова працювала зі студентами денної та заочної форми навчання, факультету підвищення кваліфікації. Вона надавала допомогу студентам під час монтування та складання гербаріїв з морфології і систематики рослин. Підвищувала свою кваліфікацію протягом двох місяців в УСГІ, опрацьовувала наукову літературу, відвідувала семінари.

З серпня 1979 року Н.І. Кутова була звільнена у зв’язку з виходом на пенсію. Подальший життєвий шлях не відомий.

Данилевська О.М.

ДАНИЛЕВСЬКА ОЛЬГА МАТВІЇВНА

(1922-1989)

*За спогадами доньки О.М. Данилевської
Надії Олександрівни Данилевської*

Данилевська О.М. народилася 22 серпня 1922 р. в м. Умань, разом із батьками проживала на Софіївській Слобідці (нині вул. Черняховського, біля Уманського НВК №17 – школа-інтернат).

Батько її займався баштанництвом. Після закінчення школи О.М. Данилевська навчалася на педагогічних та медсестринських курсах. Під час війни була евакуйована з міста.

Студентські роки Ольги Матвіївни пройшли в Уманському с.-г. інституті на агрономічному факультеті, тут же зустріла свого майбутнього чоловіка Олександра Пилиповича Данилевського. Донька згадує мамині слова: «Який гарний хлопець – якби він був мій».

*Данилевська О.М.,
шкільні роки*

*О.М. Данилевська з чоловіком
та дітьми*

Так і сталося, одружилися та працювали у стінах рідного закладу. Ольга Матвіївна – старшим викладачем кафедри ботаніки, а її чоловік О.П. Данилевський (1922-1981) – професором кафедри землеробства. Вони мали велику, дружню сім'ю, де народилося п'ятеро дітей: Олександр (1952 р.н.), Ольга (1954 р.н.),

Олена (1956 р.н.), Надія (1960 р.н.), Микола (1962 р.н.).

Родина Данилевських, 1963 р.

Родина Данилевських, 1970 р.

Олександр мав освіту інженера та працював на Уманському заводі “Еталон”.

Ольга закінчила Уманське медичне училище за спеціальністю окуліст-офтальмолог, потім здобула вищу освіту в Івано-Франківському медичному інституті. Вона одна з перших у місті започаткувала комп’ютерну діагностику.

Донька Олена та син Микола закінчили УСГІ, як і їх батьки, а Надія – обрала педагогічний інститут м. Ніжин Чернігівської обл. (нині Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) напрям – українська література. На сьогодні вона письменниця, має власні збірки віршів, серед яких є вірші присвячені мамі. Крім того вона відома в Україні майстриня витинанки.

Зі спогадів доньки Надії: «...Ольга Матвіївна – добра, чуйна, дбайлива мама, дружина, бабуся, на роботі вона була справедливою, порядною та відданою своїй справі.

Данилевська О.М.

Пам’ятає як проводила вона багато часу на роботі, приймаючи допізна гербарії у студентів. Як брала неодноразово слухавку телефону, коли викликали маму на кафедру, а діти завжди з нетерпінням чекали її додому...».

Свій вільний час Ольга Матвіївна проводила біля рослин на ділянках і квітниках. Також допомагала батькові,

Вірш Н.О. Данилевської, присвячений мамі

який працював багато на дослідних полях, вів наукові спостереження, друкував наукові праці та готував аспірантів. О.М. Данилевська зразково проводила лабораторні заняття з дисципліни “Ботаніка”, навчальну практику, збирала зі студентами гербарії та досліджувала місцеву флору.

*У лабораторії кафедри ботаніки проводить заняття старший викладач
О.М. Данилевська*

Працюючи на кафедрі ботаніки, О.М. Данилевська була чуйним, відповідальним викладачем, брала активну участь у житті навчального закладу.

Померла О.М. Данилевська 25 березня 1989 року. Похована на кладовищі “Софіївська Слобідка”.

О.М. Данилевська мала низку праць, серед них:

Рубин С.С. Определение площади листьев плодовых деревьев / С.С. Рубин, О.М. Данилевская // Ботан. журн. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1957. – Т. 42. – №5. – С. 728-730.

З 1965 року на кафедрі ботаніки працювала асистентом, старшим викладачем, а потім доцентом С.П. Романщак.

РОМАНЦАК СВІТЛАНА ПЕТРІВНА

(1929-2000)

Романцук С.П. – кандидат с.-г. наук, доцент. Народилася 20 липня 1929 року в с. Покотилове Підвисоцького р-ну Кіровоградської обл. у сім'ї вчителів. Мати – заслужений вчитель УРСР, нагороджена орденом Леніна. Батько вчитель, помер у 1942 р.

Романцук С.П.

У 1945 р. вступила до Уманського медичного технікума на фармацевтичне відділення, який закінчила у 1948 р. В цьому ж році вступила до УСГІ на плодоовочевий факультет. У 1953 р. успішно закінчила його та отримала диплом вченого агронома-плодоовочівника. Була направлена на роботу в м. Зілупе Латвійської РСР. З 1953 по 1954 рр. працювала старшим агрономом Зілупського райвиконкому Міністерства

*Романцук С.П.,
випускниця УСГІ, 1953 р.*

сільського господарства, згодом – агрономом-інспектором контрольної-насіenneвої лабораторії Зілупського с.-г. відділу. У період 1954-1957 рр. була агрономом колгоспу ім. Райніса Низької зони МТС Зілупського району, а також в.о. головного агронома Безгальської МТС, Резекненського району і викладачем в Скриверській середній школі з підготовки голів колгоспу в системі Міністерства сільського господарства Латвійської РСР.

З 1957 по 1958 рр. працювала інструктором Буцького райкому. У 1958 р. С.П. Романцук перейшла на роботу в лабораторію з вивчення ґрунтів при УСГІ, де працювала інженером-ґрунтознавцем (1958-1961 рр.), а також інженером-картографом Черкаської землебудівної експедиції (м. Черкаси, березень-травень 1962 р.).

За період роботи в ґрунтовій лабораторії досліджувала ґрунти колгоспів,

радгоспів і дослідних установ. Дані матеріалів науково-дослідної роботи були оброблені і здані у вигляді рукопису в дослідні господарства для практичного використання.

У травні 1962 р. С.П. Романщак вступила до аспірантури УСГІ на кафедру агрохімії, ґрунтознавства, яку успішно закінчила в 1965 р. В 1966 р. вона захистила дисертацію на тему: “Ріст і урожайність яблуні залежно від ґрунтових умов південно-західного Лісостепу України”. Науковий керівник професор Микола Матвійович Шкварук. У 1967 р. їй присуджено науковий ступінь кандидата с.-г. наук.

Аспірант С.П. Романщак з науковим керівником М.М. Шкваруком (1-й зліва)

С.П. Романщак, працюючи асистентом кафедри ботаніки УСГІ, потім старшим викладачем (1976), згодом і доцентом (1996), брала активну участь у роботі кафедри та житті інституту.

Світлана Петрівна була заступником редактора і редактором стінгазети “За сільськогосподарські кадри”, членом групи народного контролю інституту.

*Актова зала УСГІ (зліва направо): стоять поряд З.М. Грицаєнко,
С.П. Романицак, В.І. Суша, попереду – С.С. Рубін*

*Доцент С.П. Романицак із студентами агрономічного факультету
під час навчальної практики у яблуневому саду інституту*

У 1978 р. С.П. Романщак навчалася на факультеті підвищення кваліфікації в Ленінградському с.-г. інституті. Успішно працювала над госпдоговірною темою: “Біологічні особливості різних по зимостійкості сортів яблуні”. Тема роботи з 1974 р. координувалася з науково-дослідним інститутом фізіології рослин АН УРСР. За даною тематикою було опубліковано 24 статті, а з часом, при викладанні курсу ботаніка, було видано три навчальні підручники – “Ботаніка” (1995), “Анатомія і морфологія рослин” (1995), “Морфологія і систематика лікарських рослин” (2000) у співавторстві з В.А. Гаврилюком та З.В. Геркіял, а також робочі зошити й методичні вказівки для проведення лабораторно-практичних занять.

У лютому 1998 р. пройшла підвищення кваліфікації у Центральному ботанічному саду АН України. Під час проходження стажування розглянула низку питань і завдань:

- вивчала колекції інтродукованих рослин ЦБС АН України;
- працювала в гербарії;
- вивчала досвід охорони рідкісних та зникаючих видів рослин *ex situ*;
- знайомилася з насінним фондом ботанічного саду і підбирала насіння для ботанічного розсадника академії.

С.П. Романщак поповнила ботанічний розсадник насінням 150 видів рослин з ЦБС АН України.

Вона працювала плідно та успішно, план навантаження перевиконувала. Читала відмінно лекційний курс на агрономічному відділенні як на денній, так і на заочній формі навчання.

Також вона брала активну участь у підготовці студентів для участі у наукових конференціях, була куратором першого курсу академічних груп плодоовочевого факультету. Світлана Петрівна здійснювала наукові та навчальні експедиції у природу як із студентами, так і науковцями кафедри ботаніки.

Участь у засідінні наукової конференції (ліворуч): В.І. Лихацький, М.І. Парубок, О.В. Свистун, С.П. Романицак, З.В. Геркіял, Л.Г. Варлащенко, С.А. Вдовенко

Здійснення наукової експедиції викладачами кафедри ботаніки (зліва направо): С.П. Романицак, О.В. Свистун, В.А. Гарилюк, 1996 р.

Доцент С.П. Романщак проводить заняття з ботаніки, 1999 р.

Наукові праці С.П. Романщак:

Гаврилюк В.А. Коллекционный питомник кафедры и его роль в освоении курса систематики растений / В.А. Гаврилюк, С.П. Романщак // Методические разработки по организации учебной работы на первом курсе: сборник УСХИ. – Умань, 1978. – С. 65-68.

Романщак С.П. О психологической готовности студентов к сессии / С.П. Романщак, А.А. Красноштан // Методические разработки по организации учебной работы на первом курсе: сборник УСХИ. – Умань, 1978. – С. 20-26.

Романщак С.П. Вплив антропогенного фактору на зміну видового складу трав'янистої флори Південно-західного Лісостепу України / С.П. Романщак, О.В. Свистун // Зб. наук. пр. УСГА. – К. – 1997. – С. 298-300.

Романщак С.П. Вплив ґрунтових умов на видову різноманітність трав'янистої флори лісу південно-західного Лісостепу України / С.П. Романщак, В.І. Мельник, О.В. Свистун // Зб. наук. пр. УСГА (присвячено 100-річчю з дня народження заслуженого працівника вищої школи, доктора с.-

г. наук, професора Миколи Матвійовича Шкварука). – Умань. – 1998. – С. 120-122.

Романщак С.П. Ботаніка: навч. посібн. / С.П. Романщак. – К.: Вища школа. – 1995. – 544 с.

Романщак С.П. Морфологія і систематика лікарських рослин: навч. посібн. / С.П. Романщак, З.В. Геркіял, В.А. Гаврилюк. – К.: Урожай, 2000. – 360 с.

Романщак С.П. Анатомія і морфологія рослин: навч. посібн. / С.П. Романщак. – К.: Вища школа. – 1999. – 360 с.

Сім'я С.П. Романщак: чоловік – М.В. Попроцький, ст. викладач історії кафедри марксизму і ленінізму (нині кафедра соціально-гуманітарних і правових дисциплін), помер у 1971 р. та двоє дітей – донька Ольга, син Володимир. Проживала за адресою: вул. Глібка, 7, кв. 12, м. Умань.

Звільнена з роботи в 2000 році за станом здоров'я.

Померла С.П. Романщак у 2000 році. Похована на кладовищі “Софіївська Слобідка”.

За архівними матеріалами особової справи, автобіографія С.П. Романщак, 15 листопада 1965 р. та 25 квітня 1973 р.

У 1976-1985 рр. на кафедрі ботаніки працювала Н.Г. Гордєєва.

Гордєєва Н.Г.

ГОРДЄЄВА НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА

(1930-?)

Гордєєва Н.Г. – кандидат біологічних наук, доцент. Народилася 17 січня 1930 р. в м. Червоний Лиман Донецької області в родині службовців. Батько працівник Лиманського виконкому, помер у 1931 р. Мати працювала телефоністкою залізничної дорожньої станції зв'язку, померла у 1969 р.

У 1938-1941 рр. навчалася у Червонолиманській залізнично-дорожній середній школі. В 1941 р. була евакуйована в Алтайський край, с. Парфенове, де і продовжувала навчання у школі. В 1945 р. повернулася з родиною до рідного міста і продовжила навчання, яке закінчила у 1948 р.

У 1948 р. вступила до Ленінградського с.-г. інституту на факультет селекції і насінництва, закінчила його в 1953 р. за спеціальністю вчений агроном, спеціалізація селекція і насінництво.

Після закінчення інституту Наталія Григорівна була направлена на роботу до м. Петрозаводськ, Карело-Фінський філіал АН СРСР, працювала лаборантом у відділі трав і дендрології, завідувачем контрольно-насінневої лабораторії с. Велика Губа. Потім працювала бригадиром, агрономом у виноробному радгоспі Балаклава Кримської області, куди переїхала за сімейними обставинами.

У 1959 р. вона вступила до аспірантури Всесоюзного інституту рослинництва ім. акад. М.І. Вавилова, м. Ленінград, відділу овочевих культур. Закінчила навчання в аспірантурі в 1962 р., захистила дисертацію. Потім працювала молодшим науковим співробітником у Московському відділі ВІР ст. Міхневе Московської обл. (1962-1963), а також у Новозибківському педагогічному інституті на посаді в. о. доцента (1963-1967), Астраханському педагогічному інституті, м. Астрахань, доцент, зав. кафедри ботаніки (1967-1973) та в Чернівецькому університеті, доцент кафедри ботаніки (1973-1976).

З 1976 р. Н.Г. Гордєєва працювала доцентом кафедри ботаніки УСГІ (0,5 ставки). Вона читала курс з анатомії, морфології та систематики рослин, спецкурс з екології рослин на високому науково-теоретичному та методичному рівні. В процесі читання лекцій та проведенні практичних занять Наталія Григорівна широко використовувала технічні засоби, програмований контроль знань студентів, наочність. Брала активну участь у навчально-методичній роботі кафедри.

Н.Г. Гордєєва вивчала рідкісні види флори Черкаської області, мала наукові праці в галузі фізіології с.-г. рослин, флористики і питань з удосконалення навчального процесу.

За матеріалами провідного бібліотекаря УНУС Марії Фіткаленко [23]: *«...Спільно з Н.Г. Гордєєвою Фрідріх Давидович Еммеріх (її чоловік, завідувач кафедри мікробіології, біохімії і фізіології рослин УСГІ, 1976-1987 рр.) досліджував фізіологічну дію цинку на томати в різні періоди онтогенезу. Досліди проводились у Всесоюзному науково-дослідному інституті зрошуваного землеробства і багтанництва. Метою досліджень було вивчення впливу позакореневої обробки рослин сірчанокислим цинком в різні періоди онтогенезу на ріст, жаростійкість томатів, вміст в листі різних форм води і хлорофілу, в'язкість цитоплазми, продуктивність рослин і біохімічний склад плодів.*

Чотирирічні вегетаційні дослідження показали, що кращі результати отримані від обробки томатів цинком на протязі 3-4 етапів органогенезу. Позакоренева обробка мікроелементом в цей період підвищувала жаростійкість рослин за рахунок збільшення кількості зв'язаної води в листках, в'язкості цитоплазми клітин, а також позитивно впливала на накопичення в плодах сухих речовин, цукрів, органічних кислот і вітаміну С...».

Результати наукових досліджень оприлюднені більш як у 50 друкованих працях, серед них:

Гордеева Н.Г. Значение схематического рисунка при изучении анатомии растений / Н.Г. Гордеева // Методические разработки по организации учебной

работы на первом курсе: сборник УСХИ. – Умань. 1978. – С. 69-71.

Гордеева Н.Г. Использование принципа проблемности на занятиях по ботанике и физиологии растений / Н.Г. Гордеева, Ф.Д. Эммерих // Методические разработки по совершенствованию учебного и воспитательного процесса в вузе. – Умань. 1978. – С. 59-60.

Н.М. Гордеева керувала науково-дослідною роботою студентів, а також була керівником наукового гуртка кафедри, куратором академічної групи.

Працювала змінним редактором газети плодоовочевого факультету “Мічурінець”, членом профкому і місткому, головою секції “Біологія” спілки “Знання”.

За даними матеріалів особової справи її характеризують як грамотну, морально стійку особистість, що користувалася авторитетом і повагою у колег та студентів інституту.

Сім'я Н.Г. Гордеевої: чоловік – Еммеріх Фрідріх Давидович, доктор с.-г. наук, професор, зав. кафедри мікробіології, біохімії і фізіології рослин УСГІ, дві доньки – Олена Григорівна (1956 р.н.) та Світлана Фрідріхівна (1965 р.н.).

*За архівними матеріалами особової справи,
автобіографія Н.Г. Гордеевої, 15 жовтня 1976 року.*

30 квітня 1987 року була звільнена з роботи у зв'язку з переходом на іншу роботу. Подальший життєвий шлях Н.Г. Гордеевої не відомий, оскільки зі звільненням Ф.Д. Еммеріх виїхав з родиною до Німеччини.

На кафедрі плідно працювала викладач Т.О. Кравець, яка розпочала свою трудову діяльність в 1972 р.

КРАВЕЦЬ ТАМАРА ОЛЕКСІЇВНА

Кравець Т.О.

Кравець Т.О. – кандидат біологічних наук, доцент. Народилася 21 жовтня 1940 р. в м. Алчевськ Луганської області у родині робочих. У 1942 р. після поранення батька та повернення його додому родина переїхала до села Кошаро-Олександрівка Ульянівського району Одеської області (нині Кіровоградська обл.), де і проживала до 1946 р.

У 1947 р. Т.О. Кравець пішла до першого класу Ульянівської середньої школи №2, яку закінчила в 1957 р.

Після закінчення школи, в січні 1958 р., вона поступила на заочний факультет УСГІ і працювала у навчально-дослідному господарстві при цьому ж інституті різноробочою. З 1958 по 1960 рр. працювала обліковцем Ульянівського відділення бурякового заводу Кіровоградської області, при цьому продовжувала навчатися в інституті.

З 1 вересня 1960 р. була переведена на денну форму навчання Уманського с.-г. інституту, на другий курс. Закінчила інститут у 1964 р. за спеціальністю “Агрономія”.

Родина Т.О. Кравець: Чемерис Олексій Петрович – батько (1910 р.н.), був робочим Ульянівського райпромкомбінату, Кіровоградської обл.; Чемерис Лукерія Петрівна – мати (1917 р.н.), була домогосподаркою; Чемерис Петро Олексійович – брат (1942 р.н.), закінчив Одеський інститут інженерів морського транспорту; Чемерис Лілія Олексіївна – сестра (1943 р.н.), закінчила Одеський медичний інститут; Чемерис Валентин Олексійович – брат (1946 р.н.), закінчив Харківський авіаційний інститут.

*Кравець Т.О.,
1960-ті роки*

У 1961 р. Тамара Олексіївна вийшла заміж за Кравця Віталія Никифоровича (1936 р. н.), студента агрономічного факультету Уманського сільськогосподарського інституту. В 1963 р. у них народилася донька Наталія, а у 1973 р. – Оксана.

Після закінчення інституту за призначенням вони поїхали працювати в Чигиринський р-н Черкаської обл. З серпня 1964 р. Т.О. Кравець була зарахована на посаду агронома-ентомолога Чигиринського виробничого управління сільського господарства. З 23 березня 1965 р. була переведена на посаду економіста Чигиринського райсільгоспуправління Черкаської області. Чоловік працював на посаді агронома з удобрення.

З 1967 по 1970 рр. Т.О. Кравець навчалася в аспірантурі кафедри рослинництва УСГІ під керівництвом професора Георгія Івановича Мусатова.

*Кравець Т.О.,
зав. підготовчим
відділенням*

Далі працювала інженером-економістом Центральної контрольно-виробничої технологічної лабораторії (з 16 червня по 17 жовтня 1970 р.).

З 18 січня 1971 р. була зарахована на посаду старшого наукового співробітника з госпдоговірної тематики УСГІ. Рішенням спецради інституту фізіології рослин АН УРСР, 7 травня 1971 р. Тамарі Олексіївні було присвоєно наукову ступінь кандидата біологічних наук.

З 19 листопада 1971 р. по 1 вересня 1972 р. вона була переведена на посаду завідувача підготовчим відділенням УСГІ, а з вересня 1972 по 24 квітня 1978 рр. – асистент кафедри ботаніки УСГІ. З 1978-1979 рр. її обрано за конкурсом в.о. доцента цієї ж кафедри, а з 23 листопада 1979 р. – на посаду доцента кафедри ботаніки.

Тема науково-дослідної роботи: “Фізіологічні основи вирощування агрофітоценозів в умовах Лісостепу України” була пов’язана з вивченням збільшення їх урожайності та кормової цінності.

Випуск слухачів підготовчого відділення УСГІ, 1982 р.

Відвідування заняття з ботаніки, яке проводить Т.О. Кравець, агропредставниками Харківської державної аграрної академії і американськими вченими

Тамара Олексіївна Кравець пройшла низку підвищень кваліфікації:

- факультет підвищення кваліфікації (ФПК), м. Ленінград (1975-1976 рр.);
- з 7 квітня по 7 липня 1982 р. у м. Київ на ФПК викладачів за спеціальністю

“Ботаніка” і виконала план навчальної та наукової роботи на тему: “Деякі аспекти рішення білкової проблеми у кормовиробництві”;

- на ФПК викладачів Московського фінансового інституту (з 1 квітня по 3 травня 1986 р.) та отримала теоретичну й практичну підготовку у галузі володіння обчислювальної техніки (ЕВМ типу “ЕС-1055”);

- у відділі природної флори Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАНУ (15.05-15.06 2002 р.), де ознайомила з 48 літературними джерелами за темою: “Лікарські рослини України, біологія, екологія, резерви та можливості промислового використання”. Також ознайомила з гербаріями рідкісних та зникаючих рослин, з колекціями та експозиціями НБС НАНУ за їх кліматичними зонами України (Полісся, Лісостеп, Степ, Крим);

- на ФПК (2004 р.) з підготовки електронної навчальної дисципліни “Ботаніка”.

У 2002 році проводила наукові дослідження на тему: “Лікарські рослини України: біологія, екологія, географія, запаси лікарської сировини та можливості її промислового використання”.

Як свідчать опрацьовані архівні дані, Т.О. Кравець характеризується як висококваліфікованого педагога, вона проявила себе як серйозна, добросовісна до виконання своїх обов’язків особистість, користувалася авторитетом серед викладацького складу та студентів інституту, дисциплінована, вимоглива до себе та студентів. Проводила курс лекцій та лабораторні заняття з ботаніки на факультеті агрономії на високому науковому та методичному рівні. Під її керівництвом готувалися наукові роботи студентами-дипломниками.

Проживала і проживає донині Т.О. Кравець за адресою: вул. Набережна, 2, кв. 75, м. Умань.

*За архівними матеріалами особової справи,
автобіографія Т.О. Кравець, 30 листопада 1979 та 10 липня 1984 рр.*

Продовжувала працювати Тамара Олексіївна в реорганізованих кафедрах – біології (2003 р.), екології, декоративного садівництва і лісівництва (2005), садово-паркового господарства (2007-2014).

З 2007 року тематика її наукових досліджень розширилась питаннями озеленення різних об'єктів.

У 2011 р. Т.О. Кравець пройшла чергове стажування у відділі трав'янистих рослин природної та культурної флори НДП "Софіївка" НАН України та на кафедрі біології та методики її викладання Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини. Проводила наукові дослідження за темою: "Продуктивність гібридів кукурудзи різних груп стиглості селекції компанії "Піонер". Здійснювала науково-дослідну роботу з оформлення та систематизації гербарію кафедри, підготовки таблиць, препаратів, брала активну участь у догляді та реконструкції ботанічного розсадника. З 2013 р. була призначена куратором історичного гербарію кафедри. Тривалий час керувала науковим гуртком кафедри та виконувала обов'язки куратора академічної групи.

Доцент Т.О. Кравець проводить заняття з анатомії рослин, 2011 р.

Наукові праці Т.О. Кравець:

Кравець Т.А. Выращивание кукурузы на силос в смеси с соей, донником и мальвой / Т.А. Кравец // Мат-лы симпозиума по новым силосным растениям. –

Л. – 1970. – 3 с.

Кравец Т.А. Особенности роста кукурузы Буковинский 3 в смешанных посевах с зернобобовыми культурами / Т.А. Кравец // Мат-лы научн. конф. “Наука-производству”. – К. – 1970. – 4 с.

Кравец Т.А. Смешанные посевы кукурузы с мальвой в Лесостепи Украины / Т.О. Кравец, Г.И. Мусатов // Реф. бюлл. “Сельскохозяйственная информация”. – К. – 1970. – №9. – 2 с.

Кравец Т.А. Улучшение качества силосной массы кукурузы Одесская 10, путем выращивания в смеси с бобовыми культурами и мальвой / Т.О. Кравец, Г.И. Мусатов // Земледелие: сборник. – К. – 1971. – Вып. 25. – 11 с.

Кравец Т.А. Задание по морфологии растений для аппаратов Львов-2 (клас программированного обучения) / Т.А. Кравец // Кафедра ботаники УСГИ. – 1975. – 25 с.

Кравец Т.А. Задание по теме “Вегетативные органы растений” для планшетов / Т.А. Кравец // Кафедра ботаники УСГИ. – 1977. – 27 с.

Кравец Т.А. Задание по теме “Цветок, соцветия, плоды и семена” для планшетов / Т.А. Кравец // Кафедра ботаники УСГИ. – 1977. – 5 с.

Кравец Т.А. Совершенствовать методику преподавания / Т.А. Кравец // Методические разработки по организации учебной работы на первом курсе. – 1979. – №5 – 5 с.

Кравец Т.А. Рабочая тетрадь для лабораторно-практических занятий по анатомии растений / Т.А. Кравец. – Умань. – 1979. – 84 с.

Кравец Т.А. Методическая разработка по анатомии растений для лабораторно-практических занятий / Т.А. Кравец. – Умань. – 1979. – 98 с.

Карасюк И.М. Пути увеличения производства протеина в кормах Лесостепи и Северной степи Украины / И.М. Карасюк, А.И. Зинченко, И.Е. Хомчак, А.К. Ольховская, Е.И. Луферова, Т.О. Кравец. – Умань. – 1979. – 54 с.

Кравец Т.А. Особенности выноса питательных веществ разными гибридами кукурузы в чистых и совмесных с бобовыми культурами посевах / Т.А. Кравец // Научню тр. УСХИ: сборник. – К. – 1980. – С. 82-88.

Кравец Т.А. Кукуруза и сорго в совмесных посевах с мальвой на силос /

Т.А. Кравец // УСХИ: сборник. – К. – 1981. – С. 62-67.

Кравец Т.А. Роль руководителя академической группы в активизации самостоятельной работы студентов и воспитании интереса к избранной специальности / Т.А. Кравец // УСХИ: сборник. – К. – 1982. – С. 32-33.

Кравец Т.О. Самостійна робота студентів в курсі ботаніка / Т.О. Кравец // Мат-ли міжв. наук.-практ. конф.: Десять років незалежності України, шляхами державотворення (4 липня 2001, УДАА). – К. – 2001. – С. 84-88.

Кравец Т.О. Контроль знань студентів при модульно-рейтинговій системі навчання / Т.О. Кравец, З.В. Геркіял // Методологія і методика навчального процесу при підготовці спеціалістів в аграрних вузах. – Умань. – 2003. – С. 100-105.

Кравец Т.О. Особливості онтогенезу *Echinacea purpurea* (L.) Moench. інтродукованої в умовах півдня Лісостепу України / Т.О. Кравец, З.В. Геркіял // Зб. наук. пр. УДАА. – К.: Тов. “Знання” України, 2004. – №58. – С. 186-193.

Кравец Т.О. Переваги системи модульно-рейтингового навчання / Т.О. Кравец // Зб. наук. пр.: Методологія і методика підготовки фахівців в аграрних вузах. – Умань. – 2004. – С. 69-76.

Кравец Т.О. Морфологія і анатомія вегетативних органів *Echinacea purpurea* (L.) Moench. інтродукованої в умовах Лісостепу України / Т.О. Кравец, З.В. Геркіял // Зб. наук. пр. УДАУ. – Умань. – 2005. – №59. – С. 204-215.

Красноштан І.В. Методичні вказівки для лабораторних занять з систематики рослин за напрямом підготовки – 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, Т.О. Кравец, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 88 с.

Красноштан І.В. Робочий зошит для лабораторних занять з систематики рослин за напрямком підготовки – 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, Т.О. Кравец, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 88 с.

Красноштан І.В. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з анатомії рослин (для бакалаврів за напрямом підготовки 6.090103 “Лісове і

садово-паркове господарство”) / І.В. Красноштан, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, А.М. Орел. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 96 с.

Красноштан І.В. Робочий зошит для лабораторних занять з анатомії рослин за напрямом підготовки 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, А.М. Орел. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 64 с.

Красноштан І.В. Методичні вказівки для виконання навчальної практики з дисципліни “Ботаніка” розділу “Систематика вищих рослин” за напрямом підготовки 6.090103 “Садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, Т.О. Кравець, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 46 с.

Кравець Т.О. Методичні вказівки для виконання навчальної практики з дисципліни “Ботаніка” розділу “Систематика вищих рослин” за напрямом підготовки 6.090101 “Агрономія” / Т.О. Кравець, Т.В. Мамчур. – Умань: УНУС, 2011. – 32 с.

Кравець Т.О. Методичні вказівки для лабораторних занять з систематики рослин за напрямом підготовки – 6.090101 “Агрономія” / Т.О. Кравець, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Кучинська С.П., 2013. – 88 с.

Кравець Т.О. Робочий зошит для лабораторних занять з систематики рослин за напрямком підготовки – 6.090101 “ Агрономія ” / Т.О. Кравець, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Кучинська С.М., 2013. – 88 с.

Кравець Т.О. В. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з анатомії рослин за напрямом підготовки – 6.090101 “Агрономія”) / Т.О. Кравець, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Кучинська С.М., 2013. – 96 с.

30 червня 2014 р., по закінченню контракту, Тамара Олексіївна Кравець пішла на заслужений відпочинок.

Тривалий час разом з Т.О. Кравець на кафедрі працювала доцент З.В. Геркіял. Свою науково-педагогічну діяльність на кафедрі вона розпочала з 1985 року на посаді доцента, потім – завідувача кафедри.

ГЕРКІЯЛ ЗОЯ ВОЛОДИМИРІВНА
(1942-2014)

Геркіял З.В.

Геркіял З.В. – кандидат с.-г. наук, доцент. Народилася 15 січня 1942 р. в м. Ленінабад (нині Худжанд) Таджикиської РСР у сім'ї службовців. Мати – Ніна Євгеніївна Попова (доцент кафедри загального землеробства УСГІ), вітчим – Беззубенко Степан Назарович.

З 1949 р. навчалася в Уманській середній школі №4, яку закінчила у 1959 р. В цьому ж році вступила до Уманського ордена Трудового Червоного Прапора сільськогосподарського інституту імені М. Горького, який закінчила у 1964 р. Після закінчення ВНЗ була направлена на Ульяновський цукрокомбінат на посаду бригадира садовгородньої бригади Шамраївського відділення радгоспу (с. Шамраєве Ульяновського р-ну Кіровоградської обл.), де пропрацювала один рік. Повернувшись до Умані, з 1967 р. працювала майстром дослідного саду в УСГІ на кафедрі загального землеробства, а згодом – старшим лаборантом (1970 р.), молодшим співробітником лабораторії (1976 р.) з вивчення утримання ґрунту в саду. За ці роки проявила себе як висококваліфікований, знаючий і добросовісний працівник. З вересня 1975 р. Зоя Володимирівна заочно навчалася в аспірантурі при кафедрі землеробства УСГІ.

З.В. Геркіял освоїла більшу частину методів агрохімічних досліджень і постійно працювала над спеціальною літературою, підвищуючи рівень своїх знань. Це дало їй можливість успішно працювати над самостійною темою науково-дослідної роботи “Утримання, фракційний склад гумусу і форми азоту в ґрунті садів при систематичному застосуванні добрив”.

12 листопада 1985 року З.В. Геркіял захистила дисертаційну роботу на тему: “Влияние длительного применения разных систем удобрения на содержание и качественный состав гумуса, формы азота в почве и урожайность

яблони в умовах Правобережної Лесостепи України”, за спеціальністю 06.01.04 – агрохімія. Науковим керівником був заслужений діяч науки УРСР, доктор с.-г. наук, професор Симон Самійлович Рубін.

Науково-дослідна робота З.В. Геркіял мала напрям досліджень з вивчення потреби рослин у добривах та поживних речовинах на сірих лісових і чорноземних ґрунтах при різних системах утримання міжрядь в садах. Дослідження були висвітлені у наукових працях та доповідях на наукових конференціях.

Вона брала активну участь у семінарах, житті інституту. Колеги характеризують її як грамотну, скромну особистість, яка користувалася авторитетом у колективі.

*За архівними матеріалами особової справи,
автобіографія З.В. Геркіял, 7 квітня 1973 р.*

Родина З.В. Геркіял: чоловік – Олександр Михайлович Геркіял (1937 р.н.), ректор УСГІ (1995-2002 рр.), професор кафедри агрохімії УНУС, дві доньки – Олена Олександрівна (1965 р.н.), доктор економічних наук, професор (нині ректор Уманського національного університету садівництва) та Юлія Олександрівна (1971 р.н.), доктор економічних наук, професор (нині декан факультету економіки і підприємництва УНУС), онуки.

Проживала за адресою: вул. Глібка, 7, кв. 19, м. Умань.

Після захисту дисертаційної роботи З.В. Геркіял працювала на кафедрі ботаніки спочатку за сумісництвом, а в 1987 році повністю перейшла на викладацьку діяльність. Вона викладала курс ботаніки з розділу “Анатомія рослин” у студентів заочного відділення, проводила лабораторні заняття на плодовоовочевому факультеті. Контроль за самостійною роботою студентів і засвоєнням матеріалу вона здійснювала шляхом усного опитування на лабораторно-практичних заняттях.

З.В. Геркіял зі студентами плодоовочевого факультету, 1989 р.

З.В. Геркіял зі студентами під час навчальної практики у парку "Софіївка" (збір морфологічного гербарію), 1989 р.

У лютому 1996 р. З.В. Геркіял пройшла підвищення кваліфікації на кафедрі біології Уманського державного педагогічного інституту імені Павла Тичини. За час стажування вона ознайомила з навчальними програмами, науковою і виховною роботою, відвідала лекції і практичні заняття з ботаніки, проаналізувала методичні вказівки, працювала з гербаріями кафедри. Дані стажування були використані при підготовці матеріалів для методичних вказівок з анатомії рослин студентам першого курсу агрономічного і плодоовочевого факультетів.

З березня 1997 по 2003 рр. З.В. Геркіял була завідувачем кафедри.

За керівництва З.В. Геркіял кафедра значно оновила матеріальну базу: було придбано комп'ютер, телевізор, відеомагнітофон, що значно урізноманітнювало навчальний процес, проводилась реконструкція ботанічного розсадника кафедри, виготовлення навчальних стендів з систематики рослин, лікарських рослин, було оформлено хол кафедри кімнатними рослинами.

Колектив кафедри ботаніки (зліва направо): сидять – доцент Т.О. Кравець, доцент В.А. Гаврилюк, доцент С.П. Романицак; стоять – ст. лаборант Н.Ф. Казанюк, зав. кафедри, доцент З.В. Геркіял, лаборант М.І. Парубок, викладач О.В. Свистун, 1999 р.

Викладачі кафедри ботаніки у кабінеті, 1999 р.

Доценти З.В. Геркіял і Т.О. Кравець знайомлять першокурсників з кафедрою ботаніки під час Дня відкритих дверей, 1999 р.

На цей період обслуговування лабораторно-практичних занять покладалося на лаборантів – Надію Федорівну Казанюк (1994-2000), Маргариту Іванівну Парубок (1998-2000), Ларису Миколаївну Соловей (2001-2007), які старанно готували заняття, оформляли інтер'єр кафедри рідкісними кімнатними рослинами, систематично поповнювали мікроскопічні об'єкти для занять.

Догляд за рослинами у холі кафедри – доцент З.В. Геркіял, лаборант М.І. Парубок, 1998 р.

Студенти працюють з мікроскопами на заняттях з ботаніки, 2001 р.

Працюючи на кафедрі ботаніки З.В. Геркіял проводила наукову роботу на тему: “Вивчення впливу схем посадки на продуктивність *Salvia officinalis* L. та *Echinacea purpurea* (L.) Moench., інтродукованих на колекційному розсаднику УДАУ”. Свої наукові досягнення висвітлювала у наукових працях.

Зоя Володимирівна постійно підвищувала свою кваліфікацію, так у липні 2002 р. вона пройшла стажування у відділі природної флори Центрального ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України, а в листопаді цього ж року на факультеті післядипломної освіти УДАУ.

Також З.В. Геркіял була неодноразово куратором академічних груп, керувала дипломними роботами студентів, готувала їх до участі у наукових конференціях. Вона вміла працювати зі студентами, мобілізувати їх на краще виконання своїх обов’язків. Брала активну участь у засіданнях кафедри, виставках, семінарах професорсько-викладацького складу університету.

*Доцент З.В. Геркіял – куратор академічної групи 107-п групи,
(збір урожаю яблук у саду), 2002 р.*

Доцент З.В. Геркіял, ст. викладач О.В. Свистун, лаборант Н.Ф. Казанюк зі студентами на екскурсії у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка

Викладачі ботаніки Т.О. Кравець, З.В. Геркіял, О.В. Свистун зі студентами на території університету

*Виставка кафедри ботаніки, присвячена Дню міста (зліва направо):
З.В. Геркіял, О.М. Геркіял, О.В. Свистун, М.І. Парубок, Н.Ф. Казанюк*

*Виставка лікарських рослин: викладач О.В. Свистун,
доцент З.В. Геркіял, 1999 р.*

Доценти З.В. Геркіял, Т.О. Кравець, лаборанти Н.Ф. Казанюк, Л.М. Соловей, асистент О.В. Свистун представляють кафедру на виставці до Дня Незалежності України, 24.08.2003 р.

Колектив кафедри ботаніки у актовій залі (2-й ряд сидять): З.В. Геркіял, О.В. Свистун, Т.О. Кравець, М.І. Парубок, Н.Ф. Казанюк, Л.М. Соловей

Наукові праці З.В. Геркіял:

Геркіял З.В. Влияние доз и соотношение минеральных удобрений на плодородие почвы и урожайность яблони / З.В. Геркіял, П.Г. Копытко // Тез. докл. Всесоюзн. отчет.-метод. совещ. учасн. географ. сети опытов с удобрениями. – М. – 1971. – С. 56.

Геркіял З.В. Содержание гумуса в почве сада при систематическом применении удобрений / З.В. Геркіял, П. Г. Копытко // Тез. докл. научн.-теор. конф. мол. уч. и спец. с.-х.: Пути интенсификации в растениеводстве. – Черкасы. – 1974. – С. 6-7.

Геркіял З.В. Гумус и азот в почве при длительном внесении удобрений / З.В. Геркіял // Тез.: Региональное совещание учасн. географ. сети опытов с удобрениями Украинской РСР и Молдавской РСР. – М. – 1975. – С. 255-256.

Копытко П.Г. Содержание гумуса и его фракционный состав в почве сада в зависимости от систематического внесения удобрений / П.Г. Копытко, З.В. Геркіял. – Научн. тр. УСХИ: Удобрение плодовых деревьев и система содержания почвы в садах. – К. – 1975. – С. 94-99.

Геркіял З.В. Гумус и азот в почве при длительном влиянии удобрений / З.В. Геркіял // Тез. докл. VIII Междунар. конгресса сов. участн. по минеральным удобрениям. – М. – 1976. – С. 36-37.

Геркіял З.В. Формы азота в почве сада при длительном систематическом применении удобрений / З.В. Геркіял // Тез. докл. республ. научн.-техн. конф.: Пути увеличения производства продукции садоводства и рост его экономической эффективности. – К. – 1978. – С. 79-80.

Рубин С.С. Взаимосвязь между обеспеченностью почвы питательными веществами, химическим составом листьев и урожайностью яблони / С.С. Рубин, П.Г. Копытко, З.В. Геркіял, В.И. Прасол // Вестн. с.-х. науки. – 1979. – №1. – С. 21-25.

Рубин С.С. Взаимосвязь между химическим составом листьев и обеспеченностью почвы питательными веществами / С.С. Рубин, П.Г. Копытко, З.В. Геркіял, В.И. Прасол // Тр. VII Междун. колоквиума: Анализ растений и

проблемы удобрений. – Аускленд, Новая Зеландия, 1978. – С. 419-427.

Рубин С.С. Влияние длительного применения удобрений в саду на плодородие темно-серой оподзоленной почвы / С.С. Рубин, П.Г. Копытко, З.В. Геркиял, В.И. Прасол, Н.И. Михайлевская // Тез. докл. Всесоюз. научн.-теор. сов.: Пути повышения продуктивности земледелия и почвенного плодородия и задачи географ. сети опытов с удобрениями в XI пятилетке. – М. – 1979. – С. 122-123.

Копытко П.Г. Результаты опыта с различными дозами минеральных удобрений в саду / П.Г. Копытко, В.И. Прасол, З.В. Геркиял // Тез. Регион. сов. Украины и Молдавии: Оптимизация питания растений в условиях интенсивных технологий. – Кишинев. – 1981. – С. 186.

Копытко П.Г. Содержание гумуса и азота в темно-серой лесной почве под садом при многолетнем удобрении / П.Г. Копытко, З.В. Геркиял // Почвоведение. – М. – 1983. – №12. – С. 62-72.

Геркиял З.В. Изменение форм азота в почве сада под влиянием длительного внесения удобрений / З.В. Геркиял // Тез. докл. Республ. научн.–практ. конф.: Роль науки в реализации Продовольственной программы СССР. – Умань. – 1984. – С. 97-98.

Геркиял З.В. Влияние длительного применения разных систем удобрения на содержание и качественный состав гумуса, формы азота в почве и урожайность яблони в условиях Правобережной Лесостепи Украины: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. с.-х. наук: спец. 06.01.04 “Агрехимия” / З.В. Геркиял. – Ленинград-Пушкин. – 1985. – 18 с.

Геркіял З.В. Про деякі екологічні проблеми застосування азотних добрив / З.В. Геркіял, О.М. Геркіял, О.О. Гончарук // Зб. наук. пр. УСГА. – К – 1997. – С. 271-273.

Романщак С.П. Морфологія і систематика лікарських рослин / С.П. Романщак, З.В. Геркіял, В.А. Гаврилук. – К.: Урожай, 2000. – 360 с.

Геркіял З.В. Морфометрична характеристика ехінацеї пурпурової інтродукованої у розсаднику Уманської ДАА / З.В. Геркіял // Зб. наук. пр.

УДАА. – К.: Тов. “Знання” України, 2001. – №52. – С. 155-159.

Геркіял З.В. Інтродукція *Salvia officinalis* в умовах ботанічного розсадника Уманського ДАУ / З.В. Геркіял, Д.Б. Молдавська // Зб. наук. пр. УДАА. – К.: Тов. “Знання” України, 2003. – №57. – С. 119-125.

Кравець Т.О. Особливості онтогенезу *Echinacea purpurea* (L.) Moench. інтродукованої в умовах півдня Лісостепу України / Т.О. Кравець, З.В. Геркіял // Зб. наук. пр. УДАА. – К.: Тов. “Знання” України, 2004. – №58. – С. 186-193.

Геркіял З.В. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт із систематики рослин (для бакалаврів зі спеціальності 6.130100 – плодоовочівництво і виноградарство // З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань. – 2010. – 62 с.

Геркіял З.В. Робочий зошит для лабораторних занять з систематики рослин зі спеціальності 6.130100 – плодоовочівництво і виноградарство / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань. – 2010. – 62 с.

Геркіял З.В. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт із анатомії рослин (для бакалаврів зі спеціальності 6.130100 – плодоовочівництво і виноградарство // З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань. – 2010. – 62 с.

Геркіял З.В. Робочий зошит для лабораторних занять з анатомії рослин зі спеціальності 6.130100 – плодоовочівництво і виноградарство / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань. – 2010. – 48 с.

Геркіял З.В. Робочий зошит для лабораторних робіт із анатомії рослин (для бакалаврів зі спеціальності 6.090103 – лісове і садово-паркове господарство / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань: УНУС, 2011. – 90 с.

Геркіял З.В. Робочий зошит для лабораторних робіт із систематики рослин (для бакалаврів зі спеціальності 6.090103 – лісове і садово-паркове господарство / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань: УНУС. – 2011. – 66 с.

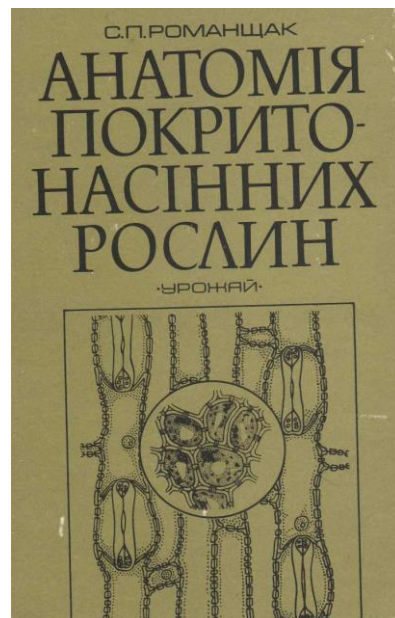
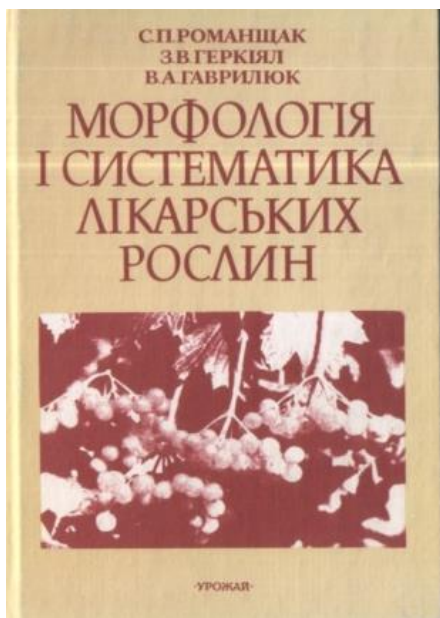
Геркіял З.В. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт із

систематики рослин (для бакалаврів зі спеціальності 6.090103 – лісове і садово-паркове господарство / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань. – 2011. – 100 с.

Геркіял З.В. Робочий зошит для лабораторних занять з систематики рослин (для студентів ОКР “Бакалавр” напряму підготовки 6.090101 “Агрономія” професійного спрямування “Плодоовочівництво і виноградарство”, “Захист рослин” / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань: ПП Кучинська С.М., 2011. – 59 с.

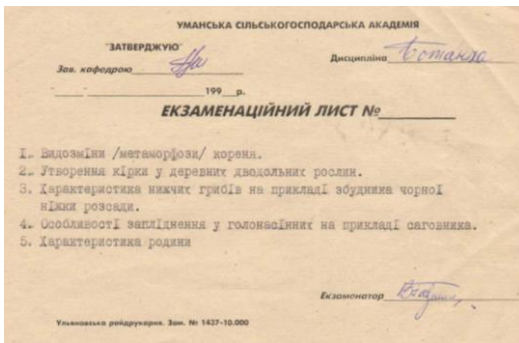
Геркіял З.В. Робочий зошит для лабораторних занять з анатомії рослин (для студентів ОКР “Бакалавр” напряму підготовки 6.090101 “Агрономія” професійного спрямування “Плодоовочівництво і виноградарство”, “Захист рослин” / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань: ПП Кучинська С.М., 2011. – 50 с.

Гордістю кафедри стали навчальні посібники доцента С.П. Романщак “Ботаніка”, “Анатомія покритонасінних рослин” та “Морфологія і систематика лікарських рослин”, які написані за повною програмою курсу ботаніки і високо оцінені в багатьох ВНЗ України.

Під час вивчення ботаніки студенти з великим захопленням вивчали флору рідного краю і місцевостей, де вони проживають, та самостійно збирали гербарії, які зберігаються на кафедрі.

Викладачі і лаборанти кафедри докладали багато зусиль, щоб привернути увагу студентів до науки ботаніки.

За період з 1950-2003 рр. співробітниками кафедри надруковано понад 155 статей у наукових збірниках і журналах.

Крім навчальної, наукової і методичної роботи співробітники кафедри також вели виховну і громадську роботу, вносили посильний внесок у розвиток агрономічного та плодоовочевого факультетів.

У 2003 р. після об'єднання кафедри ботаніки та кафедри мікробіології, біохімії і фізіології рослин була створена кафедра біології, на якій З.В. Геркіял продовжила працювати доцентом та викладати курс ботаніки на плодоовочевому факультеті, заочному факультеті та підготовчому відділенні. Разом з іншими викладачами оновлювала методичний матеріал: робочі зошити, методичні рекомендації, екзаменаційні тести та тести для контролю знань.

Наукові праці викладачів кафедри ботаніки

З 2003 р. (після об'єднання кафедр) ботаніку викладали: З.В. Геркіял, Т.О. Кравець, М.І. Парубок, О.В. Свистун, Н.П. Голуб, О.В. Голодрига, обслуговувала навчальний процес лаборант Л.М. Соловей.

Викладачі кафедри біології: Т.О. Кравець, Л.В. Розборська, лаборант Л.М. Соловей, М.І. Парубок, лаборант Л.В. Данилейченко, І.Б. Леонтюк, О.В. Голодрига, Н.П. Голуб, 2003 р.

Колектив кафедри біології (зліва направо): доценти З.В. Геркіял, Т.О. Кравець, професор З.М. Грицаєнко, доцент Л.Н. Величко, асистент І.Б. Леонтюк, лаборант Л.М. Соловей

У 2005 р. викладачів кафедри ботаніки перевели до створеної у 1997 р. кафедри екології, декоративного садівництва та лісівництва, з 2004 року – садово-паркового господарства, яку очолював доктор с.-г. наук, професор А.Ф. Балабак. З 2007 р. кафедра садово-паркового господарства реорганізовується у кафедри – лісівництва та екології і садово-паркового господарства, де курс ботаніки викладається й нині.

Леонтяк Г.П.

Кафедру садово-паркового господарства очолювали: кандидат с.-г. наук, доцент Людмила Григорівна Варлащенко (у 2004-2006 рр.), доктор с.-г. наук, професор Володимир Петрович Шлапак (2006 р. за сумісництвом), доктор с.-г. наук, професор Григорій Прокопович Леонтяк (у 2007-2009 рр.), кандидат с.-г. наук, доцент Олександр Олександрович Заморський (з травня 2009 по березень 2011 рр.), доктор с.-г. наук, професор Анатолій Федорович Балабак (квітень-червень 2010 р.), з квітня 2011 р. і донині кафедру очолює

доктор с.-г. наук, професор Валентин Васильович Поліщук.

Під їх керівництвом активно проводилась навчальна, наукова, методична та організаційна роботи кафедри.

Наукові праці (монографії) викладачів кафедри

*Колектив кафедри садово-паркового господарства (зліва направо):
доцент Н.П. Голуб, професор Г.П. Леонтяк, доцент З.В. Геркіял,
асистент О.П. Тисячний, доцент Л.Г. Варлащенко, доцент М.І. Парубок,
асистент Ю.А. Величко, ст. викладач О.В. Свистун, аспірант М.Ю. Осіпов,
доцент Л.П. Іщук, 2007 р.*

*Колектив кафедри садово-паркового господарства (зліва направо):
ст. викладач Г.М. Музика, професор А.Ф. Балабак, ст. викладач В.М. Грабовий,
доцент М.І. Парубок, асистент М.Ю. Осіпов, доцент Л.Г. Варлащенко,
ст. викладач Ю.А. Величко, ст. викладач О.П. Тисячний, доцент
О.О. Заморський, лаборант О.В. Гунич, асистент Т.В. Мамчур,
доцент Т.О. Кравець, доцент І.В. Красноштан, ст. викладач І.М. Пушка,
доцент З.В. Геркіял, ст. викладач Ю.І. Єгоров, ст. викладач О.В. Свистун,
професор Г.П. Леонтяк, лаборант Л.І. Гуртовенко, 2009 р.*

Доцент З.В. Геркіял на кафедрі садово-паркового господарства, 2010 р.

Доцент З.В. Геркіял та асистент Т.В. Мамчур на кафедрі садово-паркового господарства, 2009 р.

З 2007 р. дисципліна “Ботаніка” викладалась у студентів напряму підготовки “Лісове і садово-паркове господарство” викладачами З.В. Геркіял, Т.О. Кравець, М.І. Парубок, О.В. Свистун, Н.П. Голуб, Г.П. Іщук, а з 2009 р. – І.В. Красноштан (за сумісництвом), Т.В. Мамчур, А.М. Орел. Обслуговували навчальний процес лаборанти: Л.І. Гуртовенко, О.В. Гунич.

Нині курс лекцій та лабораторно-практичних занять з ботаніки викладається на трьох факультетах: агрономії, плодоовочівництва, екології та захисту рослин, лісового і садово-паркового господарства.

30 червня 2011 р., по закінченню контракту, Зоя Володимирівна Геркіял пішла на заслужений відпочинок.

Померла З.В. Геркіял 10 жовтня 2014 року. Похована на кладовищі “Софіївська Слобідка”.

На кафедрі ботаніки у 1993 р. працювала лаборантом О.В. Свистун, згодом – асистентом (з 1997 р.) та старшим викладачем (2002 й донині).

СВИСТУН ОКСАНА ВІКЕНТІЇВНА

Свистун О.В.

Свистун О.В. народилася 27 вересня 1961 року у с. Селище Тиврівського району Вінницької області в сім'ї робітників. Середню школу закінчила у 1979 р. Після школи працювала на фабриці художньої вишивки. Звідти була відізнана райкомом комсомолу і направлена на роботу старшою піонервожатою у село Красне Тиврівського району (1980-1981 рр.).

Попрацювавши рік у Краснянській середній школі, перевелась до школи свого рідного села Селище.

У листопаді 1981 р. поступила на підготовчі курси відділення природничого факультету Уманського педагогічного інституту, саме ж навчання проходило в Черкаському педагогічному інституті. З вересня 1982 р. повернулась в м. Умань та була зарахована на перший курс природничого факультету Уманського державного педагогічного інституту імені Павла Тичини, який закінчила у 1987 р. за спеціальністю “Вчитель біології з основами сільського господарства”.

Після закінчення навчання, з 1987 по 1992 рр. працювала у школі №2 м. Умань вчителем біології. Свій трудовий стаж в УСГІ розпочала у 1992 р. на кафедрі мікробіології, біохімії і фізіології рослин ст. лаборантом науково-дослідної лабораторії по боротьбі з бур'янами.

З липня 1993 р. була переведена на посаду лаборанта кафедри ботаніки: *“Там зустріла дуже гарних і доброзичливих людей, які відіграли важливу роль у моєму житті, вони стали наставниками, порадиниками і вчителями – Світлана Петрівна Романишак, Віктор Антонович Гаврилюк та Зоя Володимирівна Геркіял”*. Саме завдяки їхній підтримці вона стала викладати з 1997 р. на посаді асистента, а з 2002 р. – викладачем. У зв'язку з реорганізацією кафедр академії працювала з 2003 р. по 2005 р. асистентом кафедри біології, а з 2007 р. – викладачем кафедри садово-паркового господарства. На посаді старшого

викладача працювала з 2011 р. по 2013 рр. цієї ж кафедри.

*Доцент З.В. Геркіял і асистент О.В. Свистун
приймають екзамен з ботаніки, 1998 р.*

*Асистент О.В. Свистун зі студентами плодовоовочевого факультету
у викладацькій кафедрі ботаніки, 2001 р.*

У 2007-2009 рр. на кафедрі садово-паркового господарства О.В. Свистун викладала ботаніку разом з доцентами З.В. Геркіял і М.І. Парубок на факультеті плодовоовочівництва та лісівництва, проводила навчально-польову практику, читала курс лекцій та практичних занять з дисципліни “Паркова фітоценологія”, “Ботаніка лікарських рослин” та “Заготівля і зберігання лікарських рослин” на денній формі навчання, курс “Загальної біології” на підготовчому відділенні.

З 2010 р. й донині О.В. Свистун веде лабораторні заняття з курсу “Ботаніка” у студентів освітнього рівня “Бакалавр” спеціальностей “Садівництво і виноградарство”, “Захист і карантин рослин”, “Лісове господарство”, “Садово-паркове господарство” факультету плодовоовочівництва, екології та захисту рослин, лісового і садово-паркового господарства.

Вона пройшла підвищення кваліфікації в Національному дендрологічному парку “Софіївка” НАН України (2006 р.) та в Національному університеті біоресурсів і природокористування України ННІ післядипломної освіти (2012 р.).

Ст. викладач О.В. Свистун проводить заняття з систематики рослин, 2009 р.

Старший викладач О.В. Свистун зі студентами факультету плодощовочівництва, екології та захисту рослин на польовій практиці з ботаніки (збір систематичного гербарію), 2011 р.

У 1997-2013 рр. крім навчального навантаження О.В. Свистун виконувала обов'язки заступника декана з виховної роботи. Брала активну участь у підготовці I туру фестивалю "Софіївські зорі".

Участь студентів факультету плодощовочівництва і лісівництва у відборі до I туру фестивалю "Софіївські зорі", 2005 р.

*Участь доцента З.В. Геркіял, ст. викладача О.В. Свистун,
ст. викладача І.Б. Леонтюк, доцента М.І. Парубок
у святковій ході, присвяченій Дню міста, 2003 р.*

*Доцент М.І. Парубок, заступник декана з навчальної роботи факультету
плодоовочівництва і лісівництва та ст. викладач О.В. Свистун,
заступник декана з виховної роботи цього ж факультету*

О.В. Свистун закріплена здобувачем у відділі флори Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України, де веде наукову роботу за темою: “Рідкісні та зникаючі види лісової флори Придніпровської височини”. Нею опубліковано 23 наукових праці, 6 – у фахових виданнях, вона співавтор методичних розробок.

Оксану Вікентіївну характеризують як вимогливого та знаючого рослинність викладача. Студенти залюбки відвідують її заняття, з цікавістю та користю, поповнюючи свої знання з ботаніки. Також цікавими є її екскурсії у

Свистун О.В.

природу, де, пізнаючи рослинність лісів та луків, декоративних садових культурних, оранжерейних і ін. корисних рослин, студенти дізнаються багато цікавого.

Повчальною є для студентів і створена нею колекція лікарських рослин

на ботанічному розсаднику кафедри. Це завжди цікаві екскурсії та нові знання з використання їх у фітофармакології.

З вересня 2013 р. О.В. Свистун призначена завідувачем музею історії університету, а за сумісництвом (0,5 ставки) старшим викладачем кафедри садово-паркового господарства.

Її родина: чоловік – Олександр Михайлович Свистун (1957 р.н.), два сини – Андрій (1986 р.н.), Дмитро (1989 р.н.) та онуки.

Науковий захід, присвячений пам'яті професора І.І. Корабльова (2016 р.) (зліва направо): провідні бібліотекарі – Н.В. Михайлова, О.О. Борейчук, В.С. Побережець, завідувач музею історії університету О.В. Свистун, завідувач Наукової бібліотеки С.В. Нижник

Наукові праці О.В. Свистун:

Романщак С.П. Вплив антропогенного фактору на зміну видового складу трав'янистої флори Південно-західного Лісостепу України / С.П. Романщак, О.В. Свистун // Зб. наук. пр. УДАА. – К. – 1997. – С. 298-300.

Романщак С.П. Вплив ґрунтових умов на видову різноманітність трав'янистої флори лісу південно-західного Лісостепу України / С.П. Романщак, В.І. Мельник, О.В. Свистун // Зб. наук. пр. УДАА (присвячено 100-річчю з дня народження заслуженого працівника вищої школи, доктора с.-г. наук, професора Миколи Матвійовича Шкварука). – Умань, 1998. – С. 120-122.

Мельник В.І. Порівняльна характеристика природних та ітродукційних популяцій *Allium ursinum* L. і *Tulipa quercetorum* Klok.et Zoz. / В.І. Мельник, О.В. Свистун // Міжнар. наук. журн. Інтродукція рослин. – К.: Наукова думка, 2000. – №1. – С. 52-54.

Свистун О.В. Редкие и реликтовые растения флоры Черного леса юго-востока Лесостепи Украины / О.В. Свистун // Мат. междунар. науч.-практ. конф.: Геоэкологические и биоэкологические проблемы северного Причерноморья. – Тирасполь. – 2001. – С. 262-263.

Свистун О.В. Сучасний стан популяцій *Euonymus pana* в Україні / О.В. Свистун // Мат-ли XI з'їзду УБТ. – Харків, 2001. – С. 344-345.

Свистун О.В. Рідкісні та реликтові види Флори Чорного лісу / О.В. Свистун // Вісн. Полтав. пед. ун-ту ім. В.Г. Короленка. Сер. Екологія. Біолог. наук. – Полтава, 2001. – Вип. 3 (17). – С. 50-59.

Свистун О.В. Релікти Чорного лісу / О. В. Свистун // Мат-ли міжн. наук.-практ. конф.: Динаміка наукових досліджень. Сер. Біологічні науки – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – Т. 3. – С. 19-21.

Кравець Т.О. Інтродукція та акліматизація рослин в умовах колекційного розсадника Уманської ДАА / Т.О. Кравець, М.І. Парубок, О.В. Свистун // Мат-ли наук.-практ. конф.: Ресурсознавство, колекціонування та охорона різноманіття. – Полтава, 2002. – С. 192-196.

Свистун О.В. Сучасний стан зникаючих та рідкісних видів флори заказника “Чорний ліс” / О.В. Свистун // Мат-ли IV Міжнар. наук.-конф.: Промислова ботаніка: стан та перспективи розвитку (м. Донецьк, 17-19 вересня 2003 р.). – Донецьк: ТОВ “Лебідь”, 2003. – С. 227-229.

Мельник В.І. Географічне поширення, еколого-ценотичні умови місцезростань та сучасний стан популяцій *Euonymus pana* Vieb. (Celastraceae) в Європі / В.І. Мельник, О.В. Свистун // Міжнар. наук. журн. Інтродукція рослин. – К. – 2004. – № 4. – С. 14-20.

Мельник В.І. Новые данные о распространении *Fritillaria meleagris* (Liliaceae) в Украине / В.І. Мельник, И.П. Диденко, Д.Ю. Шевченко, О.В. Свистун // Ботан. журн. – К. – 2006. – Т. 91, № 11. – С. 1753-1756.

Свистун О.В. Колекційний розсадник Уманського ДАУ і його роль у вивченні курсів ботаніки та ботаніки лікарських рослин / О.В. Свистун // Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф.: Біорізноманіття: теорія, практика та методичні

аспекти вивчення в загальноосвітній та вищій школі (присвячується 120-річчю від дня народження М.І. Вавилова) [за редакцією М.В. Гриньової]. – Полтава: Друкарська майстерня, 2008. – С. 309-311.

Геркіял З.В. Методичні вказівки до вивчення дисципліни паркової фітоценології та виконання лабораторних робіт для студентів за напрямком підготовки 6.090103 – “Лісове і садово-паркове господарство” для спеціальності 7.130402 – “Садово-паркове господарство” / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань. – 2010. – 56 с.

Геркіял З.В. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт із систематики рослин (для бакалаврів зі спеціальності 6.130100 – плодовоовочівництво і виноградарство / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань. – 2010. – 62 с.

Геркіял З.В. Робочий зошит для лабораторних занять з систематики рослин зі спеціальності 6.130100 – плодовоовочівництво і виноградарство / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань. – 2010. – 62 с.

Геркіял З.В. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт із анатомії рослин (для бакалаврів зі спеціальності 6.090103 – лісове і садово-паркове господарство / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань. – 2010. – 68 с.

Геркіял З.В. Робочий зошит для лабораторних занять з анатомії рослин зі спеціальності 6.130100 – плодовоовочівництво і виноградарство / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань. – 2010. – 48 с.

Геркіял З.В. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт із анатомії рослин (для бакалаврів зі спеціальності 6.090103 – лісове і садово-паркове господарство / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань. – 2011. – 100 с.

Геркіял З.В. Робочий зошит для лабораторних робіт із анатомії рослин (для бакалаврів зі спеціальності 6.090103 – лісове і садово-паркове господарство / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань: УНУС, 2011. – 90 с.

Геркіял З.В. Методичні вказівки для лабораторних занять з систематики рослин (для студентів ОКР “Бакалавр” напряму підготовки 6.090101 “Агрономія” професійного спрямування “Плодоовочівництво і виноградарство”, “Захист рослин” / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань: ПП Кучинська С.М., 2011. – 86 с.

Геркіял З.В. Робочий зошит для лабораторних робіт із систематики рослин (для бакалаврів зі спеціальності 6.090103 – лісове і садово-паркове господарство / З.В. Геркіял, М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань: УНУС, 2011. – 66 с.

Парубок М.І. Методичні розробки з морфології рослин (для самостійної роботи студентів при підготовці гербарію з морфології рослин) / М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань: ПП Кучинська С.М., 2011. – 38 с.

Красноштан І.В. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з анатомії рослин (для бакалаврів за напрямом підготовки 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство”) / І.В. Красноштан, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, А.М. Орел. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 96 с.

Красноштан І.В. Робочий зошит для лабораторних занять з анатомії рослин за напрямом підготовки 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, А.М. Орел. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 64 с.

Свистун О.В. Роль колекційного розсадника Уманського НУС у підготовці фахівців садово-паркового господарства / О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, М.І. Парубок. // Зб. наук. пр. Білоцерк. нац. аграр. ун-ту. Сер. Агробіологія. – Біла Церква. – 2012.– Вип. 8 (94).– С. 13-15.

Парубок М.І. Історія розвитку садово-паркового мистецтва в Україні / М.І. Парубок, О.В. Свистун // Тези наук. конф.: Перспективи розвитку лісового і садово-паркового господарств (м. Умань, 27-28 квітня 2012). – Умань. – 2012. – С. 137-139.

Свистун О.В. Використання мініатюрних троянд (*Miniature roses*) родини Розові (*Rosaceae*) в озелененні / О.В. Свистун, І.В. Загородня // Тези наук.

конф.: Перспективи розвитку лісового і садово-паркового господарства (м. Умань, 27-28 квітня 2012 р.). – Умань: УНУС, 2012. – С. 158-160.

Свистун О.В. Використання роду ломиніс (*Clematis* L.) родини Жовтецевих (Ranunculaceae) в декоруванні саду / О.В. Свистун, К.В. Поліщук // Тези наук. конф.: Перспективи розвитку лісового і садово-паркового господарства (м. Умань, 27-28 квітня 2012). – Умань: УНУС, 2012. – С. 160-162.

Свистун О.В. Використання роду флокс (*Phlox* L.) родини Синюхові (Polemoniaceae) в озелененні / О.В. Свистун, Б.П. Чернієнко // Тези наук. конф.: Перспективи розвитку лісового і садово-паркового господарства (м. Умань, 27-28 квітня 2012 р.). – Умань: УНУС, 2012. – С. 162-164.

Красноштан І.В. Методичні вказівки для виконання навчальної практики з дисципліни “Ботаніка” розділу “Систематика вищих рослин” за напрямом підготовки 6.090103 “Садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, Т.О. Кравець, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур. – Умань: УНУС, 2012. – 46 с.

Парубок М.І. Методичні вказівки для виконання навчальної практики з дисципліни “Ботаніка” розділу “Систематика вищих рослин” за напрямом підготовки 6.090101 “Агрономія” професійного спрямування “Плодоовочівництво і виноградарство”, “Захист рослин” / М.І. Парубок, Т.О. Кравець, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур. – Умань: УНУС, 2012. – 32 с.

Красноштан І.В. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з систематики рослин (для бакалаврів за напрямом підготовки 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство”) / І.В. Красноштан, В.В. Поліщук, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2012. – 96 с.

Красноштан І.В. Робочий зошит для лабораторних занять з систематики рослин за напрямом підготовки 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, В.В. Поліщук, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2012. – 64 с.

Парубок М.І. Методичні розробки з морфології рослин, для самостійної роботи студентів при підготовці гербарію з морфології рослин (для бакалаврів за напрямом підготовки 6.190101 “Агрономія” за напрямом професійного

спрямування “Плодоовочівництво і виноградарство”, “Захист рослин” / М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань: УНУС, 2012. – 56 с.

Парубок М.І. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з анатомії рослин (для бакалаврів за напрямом підготовки 6.190101 “Агрономія” за напрямом професійного спрямування “Плодоовочівництво і виноградарство”, “Захист рослин” / М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань: УНУС, 2013. – 64 с.

Парубок М.І. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з систематики рослин (для бакалаврів за напрямом підготовки 6.190101 “Агрономія” за напрямом професійного спрямування “Плодоовочівництво і виноградарство”, “Захист рослин” / М.І. Парубок, О.В. Свистун. – Умань: УНУС, 2013. – 56 с.

Парубок М.І. Методичні вказівки та рекомендації для виконання контрольних робіт з дисципліни “Ботаніка” (Анатомія і морфологія рослин) для студентів заочної форми навчання ОКР “Бакалавр” напряму підготовки: 6.090101 “Агрономія” за ознаками спеціальності “Агрономія”, “Селекція та генетика рослин” / М.І. Парубок, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Кучинська, 2013. – 20 с.

Парубок М.І. Методичні вказівки та рекомендації для виконання контрольних робіт з дисципліни “Ботаніка” (Систематика рослин) для студентів заочної форми навчання ОКР “Бакалавр” напряму підготовки: 6.090101 “Агрономія” за ознаками спеціальності “Агрономія”, “Селекція та генетика рослин” / М.І. Парубок, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Кучинська, 2013. – 40 с.

Парубок М.І. Сучасний стан охорони роду *Adonis* L. / М.І. Парубок, О.В. Свистун // Тези міжк. наук. семінару: Актуальні проблеми розвитку лісового і садово-паркового господарства [Перші Анненковські читання] [редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін.]. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2013. – С. 154-157.

Свистун О.В. Клокичка периста (*Staphylea pinnata* L.) – перспективний

вид для декоративного озеленення / О.В. Свистун, М.І. Парубок // Наук. вісн. нац. лісотех. ун-ту України: Актуальні проблеми лісового і садово-паркового господарства. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.6 – С. 235-239.

Свистун О.В. Клокичка периста (*Staphylea pinnata* L.) – перспективний вид для декоративного будівництва / О.В. Свистун, М.І. Парубок // Тези наук. конф.: Перспективи лісового і садово-паркового господарства (до 135-ї річниці від дня народження М.О. Ткаченка, випускника лісового відділення 1899 року Уманського училища землеробства і садівництва). – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2014. – С. 271-272.

Парубок М.І. Інтродукція рідкісних та зникаючих деревних і чагарникових рослин у ботанічному розсаднику Уманського національного університету садівництва та перспективи використання їх в озелененні / М.І. Парубок, Т.В. Мамчур, О.В. Свистун // Вісн. Уманського НУС. – Умань: УНУС, 2014. – №1. – С. 96-101.

Шестидесята Я.С. Озеленення та благоустрій присадибної ділянки в м. Умань по провулку Черняхівського / Я.С. Шестидесята, О.В. Свистун // Мат-ли Всеукр. наук. інтернет-конф.: Озеленення та благоустрій садово-паркових об'єктів (присвяченої 170-річниці заснування Уманського НУС). – Умань: УНУС, 2014. – С. 38-40.

Чутора В.Й. Озеленення та благоустрій присадибної ділянки в с. Пилипи-Борівські Вінницької обл. Томашпільського р-ну / В.Й. Чутора, О.В. Свистун // Мат-ли Всеукр. наук. інтернет-конф.: Озеленення та благоустрій садово-паркових об'єктів (присвяченої 170-річниці заснування Уманського НУС). – Умань: УНУС, 2014. – С. 40-43.

З 1998 р. на кафедрі ботаніки розпочала свій трудовий шлях М.І. Парубок.

ПАРУБОК МАРГАРИТА ІВАНІВНА

Парубок М.І. – кандидат біологічних наук, доцент.
Народилася 24 листопада 1969 р. в м. Київ.

У 1987 р. закінчила Медвинську середню школу Богуславського району Київської області.

Після школи вступила до Київського політехнічного інституту на хіміко-технологічний факультет, але провчившись один рік, зрозуміла, що стати інженером, або хіміком-технологом це не покликання життя і тому пішла працювати піонервожатою в Киданівську восьмирічну школу Богуславського району Київської області.

У 1988 р. поступила, а в 1994 р. успішно закінчила, Уманський державний педагогічний інститут ім. П.Г. Тичини за спеціальністю “Біологія” та здобула кваліфікацію спеціаліста: вчитель біології.

Після закінчення інституту працювала в лабораторії культури тканин Філіалу інституту цукрових буряків у м. Умань на посаді лаборанта.

Лаборанти Н.Ф. Казанюк, Парубок М.І., 1998 р.

Свою трудову діяльність в університеті розпочала з 1998 р. на посаді лаборанта кафедри ботаніки, з 2000 р. – на посаді асистента кафедри ботаніки, де почала викладати дисципліну “Ботаніка”.

У 2002 році захистила кандидатську дисертацію на тему: “Еколого-ценотичні особливості горицвіту весняного (*Adonis vernalis* L.) в Україні та наукові принципи охорони” за спеціальністю 03.00.05 – “Ботаніка”.

Парубок М.І.

Робота виконувалась у Національному ботанічному саду імені М.М. Гришка, м. Київ.

З 2003 р. є дійсним членом Українського ботанічного товариства.

У 2004 р. рішенням МОН України їй присвоєно вчене звання доцента кафедри біології.

Під час роботи в університеті (2006-2009 рр.) була призначена заступником декана факультету плодовоовочівництва і лісівництва.

Читає лекційний курс та веде практичні, лабораторні та семінарські заняття із дисципліни “Ботаніка” для

Парубок М.І., заступник декана факультету плодовоовочівництва і лісівництва

студентів факультетів плодовоовочівництва, екології та захисту рослин та лісового і садово-паркового господарства освітньо-кваліфікаційного рівня “Бакалавр” спеціальностей “Садівництво і виноградарство”, “Захист і карантин рослин”, “Лісове господарство”, “Садово-паркове господарство”.

М.І. Парубок веде активну наукову роботу зі студентами-дипломниками: під безпосереднім керівництвом успішно захищено більше 30 дипломних робіт на здобуття ОКР “Бакалавр”, “Спеціаліст” і “Магістр” за спеціальністю “Садово-паркове господарство”.

Тема наукової роботи: “Інтродукція видів роду Горицвіт (*Adonis L.*) в умовах ботанічного розсадника кафедри садово-паркового господарства”. У червні 2013 року пройшла підвищення кваліфікації в Національному університеті біоресурсів і природокористування України ННІ післядипломної освіти з дисципліни “Ботаніка” та “Геоботаніка”.

З 2014 року призначена відповідальною за Ботанічний розсадник кафедри садово-паркового господарства Уманського НУС.

Доцент Парубок М.І. зі студентами факультету лісового і садово-паркового господарства досліджує флору НДП "Софіївка" НАН України, галявина Грибок, 2015 р.

Фото на згадку під час ботанічної екскурсії, 2015 р.

Доцент М.І. Парубок на ботанічному розсаднику, 2015 р.

Доцент М.І. Парубок зі студентами факультету плодоовочівництва, екології та захисту рослин працює на ботанічному розсаднику, 2015 р

Парубок М.І. веде активну громадську роботу. Є членом Товариства дружби з зарубіжними країнами Уманської міської Ради. В університеті виконує обов'язки голови профспілкового комітету, голови житлової комісії, голови первинної організації Товариства Червоного Хреста та голови первинної ветеранської організації Уманського НУС.

Засідання профспілкового комітету на чолі з М.І. Парубок, 2014 р.

За сумлінну працю, високий професіоналізм, вагомий особистий внесок у розвиток аграрної освіти та науки М.І. Парубок неодноразово нагороджувалась грамотами – Уманської райдержадміністрації, Уманської районної ради профспілки працівників агропромислового комплексу, Уманського національного університету садівництва. Рішенням колегії Міністерства аграрної політики та продовольства України нагороджена знаком “Відмінник аграрної освіти і науки III ступеня”.

Сім'я М.І. Парубок: чоловік – Василь Омелянович Парубок (1970 р.н.) та донька Наталія (1991 р.н.), викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи УНУС.

Наукові праці М.І. Парубок:

Парубок М.І. Сучасний стан ресурсів горицвіту весняного в Україні / М.І. Парубок // Мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф.: Динаміка наукових досліджень. Сер. Біолог. наук. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – Т. 3. – С. 15-16.

Парубок М.І. Насіннева продуктивність та інтродукція *Adonis vernalis* L. в ботанічних садах / М.І. Парубок, В.І. Мельник // Зб. наук. пр. УДАУ (спеціальний випуск). Біолог. наук. і проблеми рослинництва. – Умань. – 2003. – С. 183-186.

Парубок М.І. Аналіз плантаційного вирощування (*Adonis vernalis* L.) в Україні / М.І. Парубок // Мат-ли IV Міжнар. наук. конф.: Промислова ботаніка: стан та перспективи розвитку. – Донецьк: ТОВ “Лебідь”, 2003. – С. 183-186.

Парубок М.І. Плантаційне вирощування *Adonis vernalis* L. та його охорона / М.І. Парубок // Вісн. Львівськ. ун-ту. Сер. Біологія. – Львів 2004. – Вип. 36. – С. 132-136.

Парубок М.І. Аналіз просторової структури та спектри онтогенетичних станів *Adonis vernalis* L. в Україні / М.І. Парубок // Зб. наук. пр. УДАУ. – Умань. – 2003. – Вип. 57. – С. 112-119.

Мельник В.І. Горицвіт весняний (*Adonis vernalis* L.) в Україні: монографія / В.І. Мельник, М.І. Парубок – К.: Фітосоціоцентр, 2004. – 164 с.

Парубок М.І. Насіннева продуктивність *Adonis vernalis* L. у природних та штучних фітоценозах / М.І. Парубок // Вісн. СНАУ. Сер. Агронімія і біологія. – Суми. – 2004. – Вип. 1 (8). – С. 172-175.

Мельник В.І. Рослинний покрив перспективних для заповідання лучно-степових ділянок Київського плато / В.І. Мельник, М.І. Парубок, В.В. Грищенко // Заповідна справа в Україні. – К. – 2006. – Т. 12. – Вип. 1. – С. 77-82.

Мельник В.І. Рідкісні лісові угруповання Кременецьких гір / В.І. Мельник, М.І. Парубок, С.О. Глінська // Ботан. журн. Інтродукція рослин. – К. – 2006. – №2. – С. 26-31.

Мельник В.І. Закономерности географического распространения *Adonis wolgensis* Stew. (Ranunculaceae Juss.) в Украине / В.І. Мельник, Д.Ю. Шевченко, М.І. Парубок // Ботан. журн. Інтродукція рослин. – К. – 2007. – №4. – С. 53-64.

Парубок М.І. Досвід плантаційного вирощування горицвіту весняного (*Adonis vernalis* L.) в Україні / М.І. Парубок // Тези наук. конф. – Умань, 2008. – Ч.1. – С. 115-117.

Парубок М.І. Біорізноманіття і охорона лучних ділянок Київського плато / М.І. Парубок // Тези Міжнар. наук.-практ. конф. “Інноваційні агротехнології в умовах глобального потепління”. – Мелітополь: ТДАТУ, 2009. – С. 285-287.

Небиков М.В. Морфогенез *Catalpa bungei* С.А. Мау в культурі in vitro / М.В. Небиков, М.І. Парубок, В.Л. Кульбіцький // Нук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Біолог. – 2011. – №1(46). – С. 43-46.

Козаченко І.В. Створення рекреаційних ділянок – основний фактор покращення екології довкілля / І.В. Козаченко, М.І. Парубок // Мат-ли Всеук. наук. конф.: Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства. – Умань. – 2012. – С. 81-83.

Парубок М.І. Історія розвитку садово-паркового мистецтва в Україні / М.І. Парубок, О.В. Свистун // Мат-ли Всеук. наук. конф.: Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2012. – С. 137-139.

Свистун О.В. Роль колекційного розсадника Уманського НУС у підготовці фахівців садово-паркового господарства / О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, М.І. Парубок // Зб. наук. пр. Білоцерк. нац. аграр. ун-ту. Сер. Агробіологія. – Біла Церква. – 2012. – Вип. 8(94). – С. 13-15.

Парубок М.І. Систематичне положення та філогенія *Adonis vernalis* L. / М.І. Парубок, І.В. Козаченко // Тези наук. конф. – Умань: УНУС, 2012. – Ч. 1. с.-г., біолог. та техн. наук. – С. 135-137.

Парубок М.І. Стан популяцій горицвіту весняного (*Adonis vernalis* L.) / М.І. Парубок, І.В. Козаченко // Мат-ли Міжнар. наук. конф.: Дендрологія, квітникарство та садово-паркове будівництво. – Ялта. – 2012. – С. 53-54.

Шлапак В.П. Професор М.І. Анненков як лісівник: маловідомі сторінки / В.П. Шлапак, О.О. Заморський, І.В. Козаченко, М.І. Парубок // Тези міжкаф. наук. семінару: Актуальні проблеми розвитку лісового і садово-паркового господарства [Перші Анненковські читання]. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2013. – С. 11-16.

Парубок М.І. Сучасний стан охорони роду *Adonis* L. / М.І. Парубок, О.В. Свистун // Тези міжкаф. наук. семінару: Актуальні проблеми розвитку лісового і садово-паркового господарства [Перші Анненковські читання]. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2013. – С. 154-157.

Запливана Ю.А. Представники роду *Heuchera* L. у колекції Національного дендрологічного парку “Софіївка” НАН України / Ю.А. Запливана, М.І. Парубок // Наук. вісн. НЛУУ: Актуальні проблеми лісового та садово-паркового господарства. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2013. – Вип. 23.5. – С. 225-229.

Заморський О.О. Всихання ялин у Тальнівському парку / О.О. Заморський, В.П. Шлапак, М.І. Парубок, І.В. Козаченко // Мат-ли Всеукр. наук. конф.: Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2014 – С. 157-159.

Парубок М.І. Оцінка декоративності *Pinus nigra* Arn. в умовах Правобережного Лісостепу України / М.І. Парубок, С.А. Адаменко // Мат-ли Всеукр. наук. конф.: Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2014 – С. 257-259.

Свистун О.В. Клокичка периста (*Staphylea pinnata* L.) – перспективний вид для декоративного озеленення / О.В. Свистун, М.І. Парубок // Мат-ли Всеукр. наук. конф.: Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2014 – С. 271-273.

Парубок М.І. Проблеми охорони та раціонального використання

горицвіту весняного (*Adonis vernalis* L.) / М.І. Парубок // Мат-ли Всеукр. наук. інтернет-конф.: Озеленення та благоустрій садово-паркових об'єктів. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2014. – С. 114-117.

Парубок М.І. Інтродукція рідкісних та зникаючих деревних і чагарникових рослин у ботанічному розсаднику Уманського національного університету садівництва / М.І. Парубок, Т.В. Мамчур, О.В. Свистун // Вісн. Уманського НУС. – 2014. – № 1. – С. 96–101.

Шлапак В.П. Перспективи відновлення дібров Черкащини / В.П. Шлапак, О.О. Заморський, І.В. Козаченко, М.І. Парубок // Мат-ли Всеукр. наук. конф.: Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2014. – С. 178-181.

Мамчур Т.В. Альпінарій в садово-парковій композиції / Т.В. Мамчур, М.І. Парубок // Мат-ли Всеукр. наук. конф.: Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2014 – С. 211-215.

Іващенко І.Є. Комплексна оцінка декоративності *Thuya plicata* Don. ex D. Don / І.Є. Іващенко, І.В. Козаченко, М.І. Парубок // Мат-ли Всеукр. наук. конф.: Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2015. – С. 96-99.

Поліщук В.В. Особливості вегетативного розмноження і вирощування садивного матеріалу декоративних форм *Abies alba* Mill. / В.В. Поліщук, М.І. Парубок, М.Ю. Осіпов // Мат-ли III Міжнар. наук.-практ. конф.: Актуальні питання сучасної аграрної науки. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2015. – С. 154-155.

Козаченко І.В. Основні завдання та принципи ведення мисливського господарства / І.В. Козаченко, М.І. Парубок // Мат-ли III Міжнар. наук.-практ. конф.: Актуальні питання сучасної аграрної науки. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2015. – С. 145-147.

З вересня 2009 р. на кафедрі садово-паркового господарства розпочала працювати асистент Т.В. Мамчур, яка читає курс лекцій з ботаніки на агрономічному факультеті та проводить лабораторні заняття разом з О.В. Свистун та М.І. Парубок.

МАМЧУР ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА

Мамчур Т.В. – кандидат с.-г. наук, доцент. Народилася 28 серпня 1976 р. в с. Босівка Лисянського району Черкаської області у сім’ї робітників. Батько – Шкляр Василь Олексійович – комбайнер, мати Шкляр Таїсія Олексіївна – працівник цегельного заводу. Померла 2013 р. Має двох старших сестер – Галину (1964 р.н.), Валентину (1966 р.н.) та двох братів – Миколу (1959 р.н.), Василя (1973 р.н.).

Мамчур Т.В.

У 1991 р. закінчила Босівську неповну середню школу (9 класів), а в 1993 р. Виноградську повну загальну середню школу I-III ступенів (11 класів).

Після закінчення школи вступила на підготовче відділення Уманського с.-г. інституту. В 1994 р. була зарахована на перший курс факультету плодоовочівництва і виноградарства, а 24 березня 1999 р. успішно закінчила Уманську с.-г. академію та отримала диплом вченого агронома за спеціальністю “Плодоовочівництво і виноградарство” зі спеціалізації “Овочівник закритого ґрунту”.

У вересні 2002 р. розпочала працювати лаборантом кафедри біології та методики її викладання природничо-географічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, обслуговувала навчальний процес з курсу ботаніка під керівництвом доцентів Марії Дем’янівни Бутило та Галини Анатоліївни Чорної.

За період 2006-2009 рр. працювала викладачем, асистентом цієї ж кафедри та проводила лабораторно-практичні заняття з розділу ботаніки “Анатомія та морфологія рослин”, “Систематика рослин”, а також навчально-польову практику з вивченням флори Уманщини, доглядала разом зі студентами за дендрарієм і колекційною ділянкою з систематики рослин агробіостанції університету.

З 2007 р. є дійсним членом Українського ботанічного товариства.

У 2006-2009 рр. навчалася в аспірантурі Уманського державного аграрного університету на заочній формі навчання під керівництвом доктора с.-г. наук, професора Анатолія Федоровича Балабака на кафедрі екології, лісівництва та декоративного садівництва. У 2009 р. була запрошена на роботу викладачем кафедри садово-паркового господарства УНУС.

Мамчур Т.В., аспірант УДАУ, 2007 р.

16 червня 2011 р. захистила дисертаційну роботу на тему: “Удосконалення способів вирощування саджанців порічок із стеблових живців в умовах Правобережного Лісостепу України”, спеціальність 06.01.07 “Плодівництво” у спеціалізованій вченій раді Д 74.844.01 Уманського національного університету садівництва. 19 січня 2012 р. Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України присвоєно науковий ступінь кандидата сільськогосподарських наук із спеціальності “Плодівництво”.

У червні 2013 р. пройшла підвищення кваліфікації в Національному університеті біоресурсів і природокористування України ННІ післядипломної освіти на тему: “Створення електронних навчальних курсів та методика їх використання у навчальному процесі”.

У листопаді 2015 р. отримала диплом спеціаліста з відзнакою за спеціальністю 7.09010303 “Садово-паркове господарство”, а 15 грудня 2015 р. МОН присвоєно вчене звання доцента кафедри садово-паркового господарства.

З грудня 2015 р. є куратором Наукового гербарію УНУС (UM).

За період роботи на кафедрі читає лекційний курс та проводить практичні, лабораторні та семінарські заняття із дисципліни “Ботаніка” для студентів факультету агрономії освітньо-кваліфікаційного рівня 6.090101

“Бакалавр” професійного спрямування “Агрономія”, “Селекція і насінництво”, та факультету лісового і садово-паркового господарства з курсу “Агротехніка зеленого будівництва” освітнього рівня 7.09010303 “Спеціаліст”, 8.09010303 “Магістр” – “Садово-паркове господарство”.

Студенти 11-а групи знайомляться з трав'янистими та деревними рослинами на території університету, 2015 р.

Доцент Т.В. Мамчур зі студентами агрономічного факультету досліджують лісову флору НВК “Білогородівка”, 2015 р.

Студенти агрономічного факультету на навчально-польовій практиці з ботаніки знайомляться з рудеральною рослинністю, 2015 р.

Студент Коваль В. (12-а групи) досліджує синантропну рослинність м. Умань, 2015 р.

Насьогодні викладачі, які викладають дисципліну “Ботаніка”, продовжують традиції кафедри ботаніки. Крім вивчення флори Уманщини вони здійснюють наукові експедиції.

У 2015 р. була здійснена науково-навчальна експедиція викладачами Т.В. Мамчур, М.І. Парубок та О.В. Свистун зі студентами факультету лісового і садово-паркового господарства для дослідження флори Карпат. Вони ознайомилися з субальпійською флорою; рослинами, що занесені до Червоної книги України. Вивчаючи флору, зібрали гербарій із систематики рослин і поповнили фонди Наукового гербарію УНУС (UM).

Викладачі (зліва направо): М.І. Парубок, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, 2015 р.

Студенти 11-сп групи факультету лісового і садово-паркового господарства на г. Липка, с. Колочава Міжгірського р-ну Закарпатської обл., 2015 р.

Мамчур Т.В. проводить активно виховну роботу, як куратор академічних груп, наукову роботу зі студентами-дипломниками, якими успішно захищено більше 25 дипломних робіт на здобуття ОКР “Бакалавр”, “Спеціаліст” і “Магістр” за спеціальністю “Садово-паркове господарство” як денної, так і заочної форми навчання.

*Мамчур Т.В.,
у теплиці*

Наукова тематика пов’язана з двома напрямками досліджень: “Удосконалення способів вирощування саджанців порічки та декоративних садових рослин зеленими живцями в умовах Правобережного Лісостепу України” і “Вивчення рослин Наукового гербарію УНУС (УМ) в історичному аспекті та в порівнянні із сучасним фіторізноманіттям” (2016 р.).

Доцент Т.В. Мамчур доповідає на науковій конференції “Гербарна справа: історія, сьогодення, майбутнє (присвячена 190-річчю заснування Гербарію Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна)” у м. Харків, 23-24 вересня 2015 р.

Сім’я Т.В. Мамчур: чоловік – Олександр Васильович Мамчур (1971 р.н.), два сини – Євгеній (1999 р.н.) і Денис (2003 р.н.).

Наукові праці Т.В. Мамчур:

Мамчур Т.В. Агротехнічні особливості стеблового зеленого живцювання смородини червоної / Т.В. Мамчур, А.Ф. Балабак // Зб. наук. пр. УДАУ. – Умань. – 2009. – Ч. 1, Вип. 71. – С. 117-123.

Мамчур Т.В. Вплив α -нафтилоцтової кислоти на регенераційну здатність стеблових живців різних сортів порічок / Т.В. Мамчур, А.Ф. Балабак // Зб. наук. пр. УДАУ. – Умань. – 2009. – Ч. 1. – Вип. 72. – С. 182-191.

Мамчур Т.В. Особливості вирощування сортів порічки в умовах закритого ґрунту здерев'янілими стебловими живцями / Т.В. Мамчур, А.Ф. Балабак // Зб. наук. пр. НДП “Софіївка” НАНУ Автохтонні та інтродуковані рослини. – Умань. – 2009. – Вип. 5. – С. 93-99.

Мамчур Т.В. Укорінення здерев'янілих стеблових живців сортів порічки (*Ribes rubrum* L.) залежновід строків живцювання та частини пагона в умовах відкритого ґрунту / Т.В. Мамчур, А.Ф. Балабак // Вісн. Полтав. держ. агр. акад. – Полтава. – 2010 – Вип. №1, – С. 10-15.

Мамчур Т.В. Особливості дорощування вкоріненних стеблових живців порічок (*Ribes rubrum* L.) в умовах Правобережного Лісостепу України / Т.В. Мамчур // Наук. доп. НУБіП. – 2010. – №6 (21). – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Nol/2010_6/10_Kphtsu.pdf.

Мамчур Т.В. Удосконалення способів вирощування саджанців порічок із стеблових живців в умовах Правобережного Лісостепу України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. с.-г. наук: спец. 06.01.07 “Плодівництво” / Т.В. Мамчур. – Умань: УНУС, 2011. – 20 с.

Красноштан І.В. Методичні вказівки для лабораторних занять з систематики рослин за напрямом підготовки – 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, Т.О. Кравець, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 88 с.

Красноштан І.В. Робочий зошит для лабораторних занять з систематики рослин за напрямком підготовки – 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, Т.О. Кравець, Т.В. Мамчур. – Умань:

ПП Жовтий О.О., 2011. – 88 с.

Красноштан І.В. Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з анатомії рослин (для бакалаврів за напрямом підготовки 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство”) / І.В. Красноштан, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, А.М. Орел. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 96 с.

Красноштан І.В. Робочий зошит для лабораторних занять з анатомії рослин за напрямом підготовки 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, А.М. Орел. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 64 с.

Красноштан І.В. Методичні вказівки для виконання навчальної практики з дисципліни “Ботаніка” розділу “Систематика вищих рослин” за напрямом підготовки 6.090103 “Садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, Т.О. Кравець, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 46 с.

Красноштан І.В. Методичні вказівки для виконання навчальної практики з дисципліни “Ботаніка” розділу “Систематика вищих рослин” за напрямом підготовки 6.090103 “Садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, Т.О. Кравець, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур. – Умань: УНУС, 2012. – 46 с.

Мамчур Т.В. Агротехніка зеленого будівництва: практикум (для студентів факультету лісового і садово-паркового господарства денної і заочної форми навчання за напрямом підготовки: – 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство”, спеціальність – 7.09010303; 8.09010303 – “Садово-паркове господарство”) / Т.В. Мамчур. – Умань: УНУС, 2012. – 122 с.

Мамчур Т.В. Особливості вегетативного розмноження порічок здерев'янілими живцями / Т.В. Мамчур, А.Ф. Балабак // Зб. наук. пр. НДП “Софіївка” НАНУ Автохтонні та інтродуковані рослини. – Умань, 2012. – Вип. 8. – С. 110-115.

Свистун О.В. Роль колекційного розсадника Уманського НУС у підготовці фахівців садово-паркового господарства / О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, М.І. Парубок // Зб. наук. пр. Білоцерк. ун-ту. Сер. Агробіологія. –

Біла Церква. – 2012. – Вип. 8 (94). – С. 13-15.

Мамчур Т.В. Використання декоративних видів роду *Ribes* L. в озелененні / Т.В. Мамчур // Зб. наук.-техн. пр. наук. Вісн. НЛТУ України. – Львів, 2013. – Вип. 23.5. – С. 233-237.

Парубок М.І. Інтродукція рідкісних та зникаючих деревних і чагарникових рослин в ботанічному розсаднику Уманського національного університету садівництва та перспективи використання їх в озелененні / М.І. Парубок, Т.В. Мамчур, О.В. Свистун // Вісн. Уманського НУС. – Умань, 2014. – Вип. №1. – С. 96-102.

Мамчур Т.В. Ексикати Herbarium Florae Rossicae історичного гербарію Уманського училища рільництва і садівництва / Т.В. Мамчур, Т.О. Кравець, Г.А. Чорна // Вісн. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Сер. Біологія. – Харків. – 2015. – Вип. №25. – С. 72-76.

Мамчур Т.В. Використання родини *Hydrangeaceae* в озелененні / Т.В. Мамчур // Мат-ли Всеукр. наук. конф.: Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства (до 135-ї річниці від дня народження М.О. Ткаченка, випускника лісового відділення 1899 року Уманського училища землеробства і садівництва) (м. Умань, 25 березня 2014 р.). – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2014. – С. 179-182.

Мамчур Т.В. Альпінарій в садово-парковій композиції / Т.В. Мамчур // Мат-ли Всеукр. наук. конф.: Перспективи розвитку лісового та садово-паркового господарства (з нагоди 105-ї річниці М.І. Бондаренка, випускника Уманського сільськогосподарського інституту, завідувача кафедри лісівництва, меліорації і декоративного садівництва) (м. Умань, 25 вересня 2014 р.) / Т.В. Мамчур, М.І. Парубок. – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2014. – С. 211-215.

Мамчур Т.В. Агротехнічні особливості зеленого живцювання родини *Hydrangea* та використання в озелененні / Т.В. Мамчур // Мат-ли Всеукр. наук. конф. мол. уч. (приуроченої 140-й річниці від дня народження видатного вченого плодovoда П.Г. Шитта) (м. Умань, 6 травня 2015 р.). – Умань: УНУС, 2015. – С. 115-116.

Битківський О.В. Різноманітність декоративних форм та сортів для основних фітомеліоративних порід / О.В. Битківський, Т.В. Мамчур // Міжнар. наук. конф.: Актуальні проблеми садово-паркового мистецтва (м. Умань, 27-28 травня 2015 р.). – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2015. – С. 51-55.

Мамчур Т.В. Удосконалення вирощування саджанців декоративних садових рослин зеленими живцями та використання їх в озелененні / Т.В. Мамчур // Міжнар. наук. конф.: Актуальні проблеми садово-паркового мистецтва (м. Умань, 27-28 травня 2015 р.). – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2015. – С. 105-108.

Мамчур Т.В. Наукове і навчальне значення гербарію Уманського національного університету садівництва у підготовці фахівців лісового господарства / Т.В. Мамчур, В.П. Карпенко // Мат-ли Міжнар. наук. конф.: Перспективи лісового і садово-паркового господарства (присвячені 90-річчю від Дня народження д. с.-г. н. професора В.І. Білоуса) (м. Умань, 16 грудня 2015 р.). – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2015. – С. 32-35.

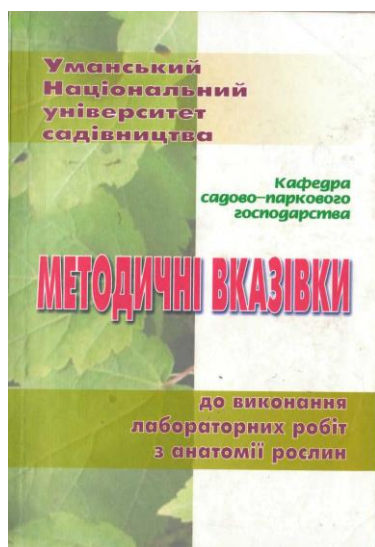
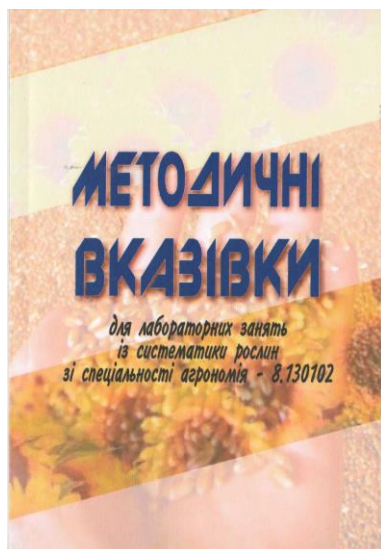
Мамчур Т.В. Історична колекція дендрологічного гербарію Уманського національного університету садівництва / Т.В. Мамчур, М.І. Парубок // Мат-ли Всеукр. конф.: Перспективи лісового і садово-паркового господарства. [Треті Анненковські читання] (м. Умань, 12 травня 2016 р.). – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2016. – С. 35-40.

Масловата С.А. Колекція гербарних зразків роду *Ulmus* L. в науковому гербарію Уманського національного університете садівництва / С.А. Масловата, Т.В. Мамчур, М.І. Парубок // Мат-ли Всеукр. конф.: Перспективи лісового і садово-паркового господарства [Треті Анненковські читання] (м. Умань, 12 травня 2016 р.). – Умань: ВПЦ “Візаві”, 2016. – С. 152-157.

Парубок М.І. Робочий зошит до виконання лабораторних занять з систематики рослин для студентів ОКР “Бакалавр” напряму підготовки 6.090103 “Лісове і садово-паркове господарство” за ознаками спеціальностей “Садово-паркове господарство”, “Лісове господарство” / М.І. Парубок,

Т.В. Мамчур. – Умань: УНУС, 2016. – 56 с.

У співавторстві з викладачами кафедри (Т.О. Кравець, І.В. Красноштан, О.В. Свистун) отримано у 2013 році авторське свідоцтво на твір за видання навчально-методичних посібників з “Ботаніки. Систематики вищих рослин” (2013 р.).

Методичні вказівки з курсу ботаніки розділу анатомія та систематика рослин для студентів денної та заочної форм навчання, підготовлені викладачами Т.О. Кравець, М.І. Парубок, І.В. Красноштан, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур

Викладачі кафедри садово-паркового господарства, під час проведення лабораторно-практичних занять з дисципліни “Ботаніка”, використовують мультимедійну техніку, мікроскопи, фіксовані та живі матеріали, нові навчально-методичні посібники.

Для полегшення вивчення рослин щорічно з початком весни і до проходження навчально-польової літньої практики (березень-червень) виставляється “Календар флори”.

Навчальний процес кафедри обслуговують лаборанти – Н.В. Семерніна, С.Я. Турчина.

Кафедра має окреме приміщення, яке оснащено двома лабораторіями, викладацькими, лаборантською, препараторською, гербарною кімнатою.

Оскільки кафедра готує спеціалістів у галузі садово-паркового мистецтва, ландшафтних дизайнерів, дисципліна “Ботаніка” є основою зеленого будівництва. Крім курсу ботаніки викладається низка дисциплін, які взаємопов’язані: “Паркова

Варлащенко Л.Г.

Пушка І.М.

фітоценологія”, “Геоботаніка” (професор В.В. Поліщук), “Декоративні розсадники і насінництво” (професор А.Ф. Балабак), “Декоративні рослини закритого ґрунту”, “Озеленення населених місць”, “Фітодизайн закритого середовища” (доцент

Величко Ю.А.

“Квітникарство”, “Декоративне садівництво”, (доцент Ю.А. Величко), “Луківництво і газони”, “Ландшафтна таксація” (доцент І.М. Пушка),

“Архітектоніка рослин”, “Ландшафтна архітектура”, “Урбоекологія і фітомеліорація”, “Основи композицій” (доцент М.Ю. Осіпов), “Інтродукція та адаптація рослин”, “Садово-паркове будівництво”, “Топіарне мистецтво” (доцент О.П. Тисячний), “Дендропроєктування” (доцент О.О. Заморський), “Основи оранжування”, “Образотворче мистецтво” (асистент Н.І. Харченко).

Харченко Н.І.

Тисячний О.П.

Осіпов М.Ю.

Заморський О.О.

Міністерством аграрної політики та продовольства України кафедру нагороджено золотою медаллю в номінації: “За вагомий внесок у розробку та впровадження технологій з розмноження малопоширених плодових та декоративних культур”.

З 2011 року завідувачем кафедри садово-паркового господарства є доктор с.-г наук, професор В.В. Поліщук, який продовжує вести активну навчальну, наукову, методичну та організаційну роботу кафедри.

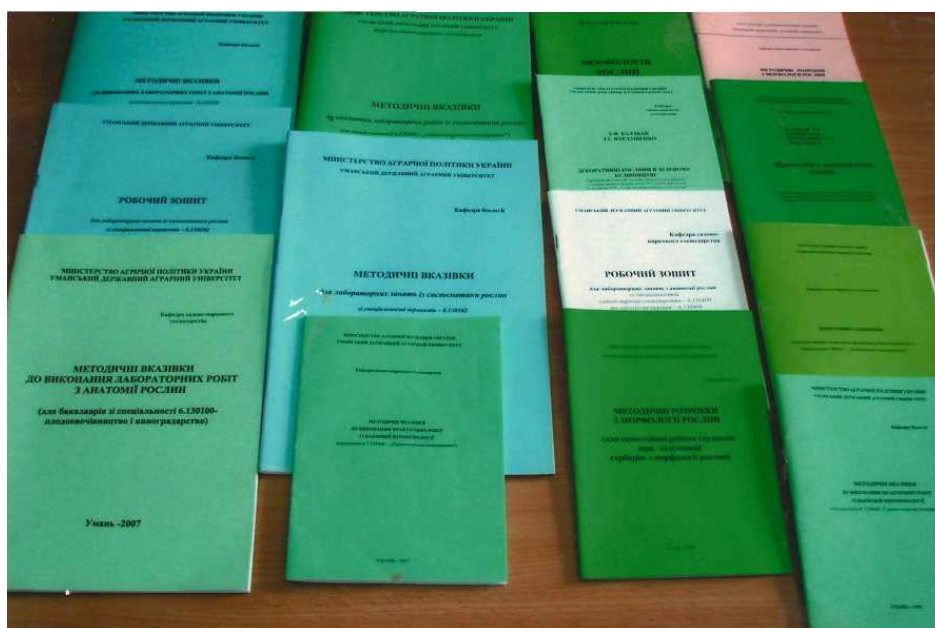
організаційну роботу кафедри.

Колектив кафедри садово-паркового господарства (зліва направо): асистент М.Ю. Осінов, асистент Н.І. Харченко, ст. викладач О.П. Тисячний, доцент М.І. Парубок, асистент Т.В. Мамчур, ст. викладач О.В. Свистун, доцент О.О. Заморський, професор В.В. Поліщук, доцент Ю.А. Величко, доцент Л.Г. Варлаценко, лаборант Л.І. Гуртовенко, доцент Т.О. Кравець, аспірант А.М. Орел, професор А.Ф. Балабак, 2011 р.

Кафедра забезпечена методичними доробками для проведення навчального процесу, бере активну участь у житті університету, в заходах, присвячених святкуванню Дня Незалежності, присвяті першокурсників у студенти та ін.

Наукові праці викладачів кафедри садово-паркового господарства

Виставка кафедри садово-паркового господарства, приурочена до Дня Незалежності України, 2012 р.

Виставка кафедри садово-паркового господарства, приурочена Дню знань в Уманському НУС, 2013 р.

Виставка кафедри садово-паркового господарства, приурочена Дню відкритих дверей Уманського НУС, 2016 р.

Колектив кафедри садово-паркового господарства (зліва направо): доцент Ю.І. Єгоров, доцент І.М. Пушка, професор А.Ф. Балабак, доцент М.І. Парубок, професор В.В. Поліщук, доцент Ю.А. Величко, аспірант Т.В. Красноштан, лаборант Н.В. Семерніна, доцент М.Ю. Осінов, 2014 р.

Колектив кафедри садово-паркового господарства (зліва направо): доцент М.Ю. Осінов, асистент А.А. Пиж'янова, професор А.Ф. Балабак, доцент Л.Г. Варлащенко, доцент Т.В. Мамчур, зав. кафедри, професор В.В. Поліщук, доцент І.М. Пушка, декан факультету, доцент О.О. Заморський, аспірант І.В. Щерба, лаборант Н.В. Семерніна, доцент М.І. Парубок, лаборант С.Я. Турчина, доцент О.П. Тисячний, 2015 р.

Нині кафедра садово-паркового господарства – сучасний підрозділ Уманського національного університету садівництва, за період функціонування якого видано 2 підручники, 4 монографії, 12 навчальних посібників та понад 120 методичних розробок, надруковано понад 500 наукових праць у фахових виданнях, захищено одинадцять кандидатських дисертацій. Отримано чотири патенти на винахід та чотири авторські свідоцтва на сорти рослин. На сьогоднішній день на кафедрі працює 11 викладачів, з яких два доктори с.-г. наук, професори – В.В. Поліщук і А.Ф. Балабак.

Професор В.В. Поліщук

В.В. Поліщук керує аспірантами та займається науковою роботою з питань інтродукції та селекції, створення нових селекційних форм та сортів троянд. Тема наукової роботи: “Рід *Rosa L.* в декоративному садівництві: проблеми інтродукції, адаптації та селекційно-генетичного вдосконалення”.

Професор А.Ф. Балабак керує підготовкою наукових кадрів через аспірантуру. Член двох спеціалізованих вчених рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій (Уманський національний університет садівництва, Інститут садівництва НААН України) за спеціальністю 06.01.07 – “Плодівництво”. Автор 225 публікацій, з них 200 наукового та 25 навчально-методичного характеру. За визначні наукові досягнення його обрано академіком Міжнародної академії аграрної освіти (2003).

Професор А.Ф. Балабак

Тема науково-дослідної роботи: “Інтродукція та вирощування саджанців малопоширених плодових і декоративних рослин”. Вивчає морфологічні, анатомічні і фізіологічні особливості регенераційної здатності у стеблових

живців плодових, ягідних та декоративних культур залежно від філогенетичного і онтогенетичного їх розвитку, що доповнює відповідні розділи садівничої науки, сприяє вдосконаленню практики садівництва і використовується при вивченні плідівництва і декоративного садівництва в навчальному процесі аграрних ВНЗ.

Науково-педагогічні працівники кафедри садово-паркового господарства проводять свої наукові дослідження за темами: “Інтродукція та адаптація декоративних видів жимолостей і використання їх в озелененні” (Л.Г. Варлащенко); “Біологічні особливості розмноження декоративних видів яблуні та їх використання в озелененні населених місць” (О.О. Заморський); “Особливості вирощування інтродукованих видів родини Розові (*Rosaceae* Juss.) в умовах Правобережного Лісостепу України” (І.М. Пушка); “Інтродукція та адаптація *Jeffersonia dubia* (Maxim.) Benth. et Hook. в умовах ботанічного розсадника кафедри садово-паркового господарства Уманського НУС” (Ю.А. Величко); “Інтродукція та адаптація декоративних рослин” (О.П. Тисячний); “Лісові та паркові фітоценози Правобережного Лісостепу України” (М.Ю. Осіпов); “Інтродукція та вирощування саджанців сортів чорниці високорослої (*Vaccinium corymbosum* L.)” (А.А. Пиж’янова); “Формування художньо-проектної компетентності майбутніх дизайнерів ландшафту у процесі вивчення фахових дисциплін” (Н.І. Харченко).

Кафедра садово-паркового господарства включає окремі структурні підрозділи: ботанічний розсадник – відповідальна доцент М.І. Парубок; Науковий гербарій УНУС (UM) – куратор гербарію доцент Т.В. Мамчур; теплично-оранжерейний комплекс – доцент В.А. Вітенко; науково-дослідну лабораторію “Інтродукція, адаптація, розмноження і вирощування декоративних і лісових культур” – завідувач професор В.В. Поліщук. Метою функціонування лабораторії є надання студентам можливостей практичного опанування методів розмноження декоративних, малопоширених плодових, ягідних і лісових рослин (на основі зеленого і здерев’янілого стеблового живцювання зі встановленням оптимальних строків живцювання,

визначенням залежності коренеутворення від типу живця, метамерності пагона та обробки фізіологічно-активними речовинами, дорощування укорінених живців у контейнерах) та прискороного вирощування садивного матеріалу; проведення наукових досліджень як викладачами, так і аспірантами кафедри.

Живцювання декоративних рослин здерев'янілими живцями (ліворуч) та їх дорощування у контейнерах (праворуч).

Науковці кафедри щорічно доповідають на Дні поля університету про результати проведених досліджень, характеризують їх актуальність. Представники комісії відзначають новизну отриманих результатів та висловлюють свої зауваження і подальші пропозиції відносно наукових досліджень викладачів та аспірантів кафедри.

Зав. кафедри В.В. Поліщук, А.Ф. Балабак представляють роботу лабораторії

Нині кафедра продовжує підтримувати в належному стані ботанічний розсадник, який щорічно поповнюється новим видовим складом рослин. Підпорядкований кафедрі теплично-оранжерейний комплекс, якому більше 200 років, з колекціями субтропічних та тропічних рослин, старовинні п'ять теплиць, колекційні ділянки декоративних культур, слугують базою навчальної та наукової роботи.

За період існування кафедри садово-паркового господарства було проведено низку наукових заходів: Міжнародні та Всеукраїнські наукові конференції, семінари та круглі столи.

Науковий семінар на тему: “Ботаніка – основа зеленого будівництва” (присвячено внеску відомих ботаніків у науку та до Дня факультету лісового і садово-паркового господарства), 22 листопада 2012 р.

Науковий семінар на тему: “Лікарські рослини – ботанічна характеристика та їх використання у фітофармакології і озелененні”, 27 листопада 2013 р.

Старший викладач кафедри садово-паркового господарства О.В. Свистун доповідає на тему: “Історія застосування лікарських рослин”, 2013 р.

Круглий стіл на тему: “Використання інтродукованих видів рослин у ландшафтному дизайні” (присвячено до 195-річчя від дня народження видатного ботаніка і лісовода, директора Уманського головного училища садівництва в 1863-1875 рр. Миколи Івановича Анненкова), 9 квітня 2014 р.

Доцент Т.О. Кравець доповідає на тему: “Гербарний фонд інтродукованих видів рослин Уманського НУС”, 2014 р.

Круглий стіл на тему: “Гербарій Уманського національного університету садівництва – сучасний стан та перспективи розвитку ” (присвячено вченим у галузі ботаніки, гербарію та гербарної справи”, 11 червня 2015 р.

Доцент М.І. Парубок доповідає на тему: “Колекційний ботанічний розсадник кафедри садово-паркового господарства”, 2015 р.

Також на кафедрі активно працює науковий студентський гурток, де студенти-дипломники проходять апробацію своїх наукових досліджень як ботанічного напрямку, так і садово-паркового господарства.

Апробація наукових досліджень на науковому гуртку (ліворуч) та успішний захист магістерської дипломної роботи (праворуч), 2015 р.

Отже, історичні традиції наукової, навчальної та методичної роботи кафедри ботаніки збережені та продовжуються й нині. З темпом інноваційного розвитку ХХІ ст. викладачі курсу ботаніки з кожним роком удосконалюють викладання дисципліни з використанням новітніх інформаційних технологій.

БОТАНІЧНИЙ РОЗСАДНИК, ЙОГО ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ І СЬОГОДЕННЯ

Історичні етапи становлення ботанічного розсадника:

- 1844 р. – заснування Головного училища садівництва з навчальною базою, до складу якої входять розсадники, дослідні ділянки та колекції рослин;
- 1859 р. – переведення училища з Одеси в Умань разом з колекцією найбільш цінних рослин;
- 1876 р. – створення ботанічного сільськогосподарського розсадника, який став основною базою в регіоні з розповсюдження рідкісних та маловідомих рослин і слугував навчальним підрозділом для вивчення культурних та дикорослих рослин;
- 1936 р. – ботанічний розсадник реорганізовано в науковий підрозділ кафедри ботаніки і фізіології рослин (доцент І.І. Білоус та асистент В.С. Горячева);
- 1996 р. – реконструкція колекційного ботанічного розсадника (завідувач кафедри ботаніки, кандидат біологічних наук, доцент В.А. Гаврилюк та викладачі кафедри доценти – С.П. Романщак, Т.О. Кравець, З.В. Геркіял).

Колекційний ботанічний розсадник Уманського національного університету садівництва має свою давню історію. З утворенням у 1844 році Головного училища садівництва, як єдиного вищого навчального закладу, відбувається активне створення навчальної бази: кабінетів, розсадників, дослідних ділянок та колекцій рослин.

У 1859 р. з переведенням училища в м. Умань, було перевезено й колекції найбільш цінних рослин, а також насіння, кореневища, бульби, які успішно почали культивувати в нових, більш сприятливих, у порівнянні із посушливою Одесою, ґрунтово-кліматичних умовах.

Починаючи з 1870 р., Департаментом Землеробства розроблено нові програми для училищ, які передбачали значне розширення і вивчення природничих наук. У зв'язку з цим, у 1876 р. кафедра землеробства отримала в

розпорядження невелику частину землі, площею біля двох десятин. Ця ділянка отримала назву ботанічний сільськогосподарський розсадник, який почав слугувати, по-перше, навчальним посібником для вивчення дикорослих та культурних рослин, а, по-друге, місцем для виконання наукових досліджень з питань вивчення різних сортів із застосування добрив, технологій вирощування тощо.

У своїй науковій праці Н. Васильєв (1905) [9] зазначає: «...Первоначально сельскохозяйственный питомник не имел определённого места, а представлял собой клин в севообороте и был таким образом подвижным. Вследствие указанных особенностей питомника на нем не могли возделываться многолетние растения. Только с 1883 г. для питомника отведено постоянное место.

До 1894 г. Ботанический сельскохозяйственный питомник служил почти исключительно учебным пособием. Рассмотрение архивного материала и периодической сельскохозяйственной печати привели меня к убеждению, что за 18 лет существования сельскохозяйственного питомника появилось в печати несколько отрывочных сообщений и, к сожалению, не сохранилось никаких записей и заметок, которые позволили-бы сделать хотя какие-либо выводы касательно питомника не как учебного пособия, а как места производства опытов и наблюдений...».

Ботанічний розсадник став основною базою в регіоні з розповсюдження рідкісних та малопоширених рослин. Окрім цього, посадковий матеріал з розсадника надавався безкоштовно для закладання “шкільних садків” у Київській, Подільській, Чернігівській і Волинській губерніях, правильність закладання та використання яких перевіряв у 1894 р. Ю.Р. Ланцький – головний садівничий та завідувач Царициного саду (“Софіївка”) в Умані з 1892 по 1907 рр., викладач ботаніки та садівництва в Уманському середньому училищі землеробства і садівництва.

У 1936 р., за ініціативи доцента І.І. Білоуса та асистента В.С. Горячевої, ботанічний розсадник було реорганізовано в науковий підрозділ кафедри ботаніки і фізіології рослин. Розпочалось його формування та поповнення

новими видами рослин з наукових установ різних куточків СРСР.

Ботанічний розсадник кафедри має велике значення як для навчальної, так і наукової роботи, однак першочерговим його завданням було і є вирощування матеріалу для лабораторних занять з морфології і систематики рослин.

Реорганізація Уманського політехнікуму в сільськогосподарський інститут (1929 р.) вимагала високої забезпеченості провідних дисциплін висококваліфікованим професорсько-викладацьким складом та відповідною навчально-науковою базою. У цей час відбувається кілька реорганізацій кафедр, зокрема, у 1938 р. було утворено дві самостійні кафедри – ботаніки та фізіології рослин і мікробіології. Кафедру ботаніки очолив доцент І.Й. Онищенко, у 1941 р. – професор С.К. Руденко. У довоєнні роки тривалий час на кафедрі працював І.І. Білоус. У цей час на кафедрі ботаніки ведеться активна робота з подальшого укомплектування колекційного ботанічного розсадника новими видами рослин, вивчається рослинність Уманщини та дія на рослини різних хімічних речовин тощо.

За керівництва доцентів Т.Б. Вакар у 1951 р. та В.Ф. Ніколаєва у 1954 р. відбувається поповнення колекцій рослин розсадника, особливо декоративними видами та різними сортами красивоквітучих квітів.

Викладачами кафедри було складено план ботанічного розсадника, де відповідно нотували записи висаджених рослин, і їх зміни протягом року, під час проведення реконструкції. У музеї історії університету зберігається план ботанічного розсадника, датований 1944 р. Решта планів за наступні роки зберігаються на кафедрі садово-паркового господарства та ретельно корегуються під час реконструкції з доповненням нових рослин.

В.А. Гаврилюк доглядає за рослинами ботанічного розсадника

В 1950-1960-ті роки напрям діяльності розсадника змінився. Значно збільшилась кількість вирощуваних видів рослин. Зусиллями доцентів В.Ф. Ніколаєва та В.А. Гаврилюка видовий склад рослин розсадника зріс до 1500 видів, що забезпечило йому надзвичайну наукову цінність. Завідувачем кафедри ботаніки доцентом Валентином Федоровичем Ніколаєвим було впроваджено сотні сортів однорічних і багаторічних декоративних рослин (нарцисів, гладіолусів, тюльпанів, півників та ін.), висаджено декоративні кущі, екзотичні дерева (гінкго дволопатеве, магнолію кобус, ліріодендрон тюльпановий або тюльпанове дерево).

Поступово розсадник перетворився на міні ботанічний сад.

У розсаднику вирощувалося понад 1500 видів рослин. Серед них було понад 600 декоративних, біля 90 лікарських, 160-200 видів харчових і кормових. Одна з тем навчальної практики присвячувалась знайомству студентів з рослинами розсадника. У цей час здійснювався активний двосторонній обмін насіннєвим матеріалом із ботанічними садами АН Російської Федерації, Латвії, Естонії, із-за кордону, та здійснювалася репродукція зразків світової колекції для ВІР. Крім цього, кафедра ботаніки займалася популяризацією колекцій, допомагаючи підшефним школам, технікумам, станціям юнатів, квітникам-любителям. Ця важлива в науковому та практичному відношенні робота проводилася доцентом В.А. Гаврилюком та лаборантом М.А. Гущиною.

На період догляду за ботанічним розсадником на кафедрі працювали кваліфіковані робітники: Людмила Олександрівна Бренгауз (Камінська) (1971-1978), Ольга Дмитрівна Ближченко (1977), Лариса Володимирівна Баранюк (1981-1982), Тетяна Степанівна Боденко (1982-1984), Таїсія Андріївна Гущина (1983).

Довготривале використання землі під розсадником, постійне вирощування видів, збідненість ґрунту призвели до випадання і зникнення значної кількості видів рослин. Назріла потреба в реконструкції розсадника, яка і розпочалася в 1996 році за активної участі усіх співробітників кафедри і студентів. Значний вклад в цю справу внесли завідувач кафедри ботаніки, кандидат біологічних наук, доцент В.А. Гаврилюк та викладачі кафедри, доценти С.П. Романщак, Т.О. Кравець, З.В. Геркіял.

Вже в 1998 році в розсаднику було закладено і вирощено понад 180 видів однорічних рослин, пересаджено на постійне місце 250 видів збережених багаторічників. Відповідно з новим планом, рослини висаджено за філогенетичною системою А.Л. Тахтаджяна (1987), що дає змогу демонструвати студентам не тільки живих представників різних родин, а й еволюцію покритонасінних.

В розсаднику закладено колекцію лікарських рослин, яка використовується при викладанні курсу “Ботаніка лікарських рослин” та “Заготівля і зберігання лікарських рослин”.

В умовах розсадника закладено низку дослідів з питань розробки технологій вирощування лікарських рослин з метою використання студентами при виконанні дипломних робіт. Викладачі кафедри проводили дослідження з інтродукції рослин.

Для планування була використана прямокутна мережа ділянок з елементами генеалогічного дерева. Від центральної доріжки під прямим кутом вправо і вліво розмістились ряди ділянок, розділені бічними доріжками, що полегшувало доступ до потрібної родини і кожного окремого виду.

Ботанічний розсадник після реконструкції, 1996 р.

З 2002 р. колекційний розсадник займає площу 1 га і розрахований на 1500 видів рослин. Трав'янисті однорічні і багаторічні рослини розміщені на площі 0,5 га за філогенетичною системою Magnoliophyta А.Л. Тахтаджяна (2009). Крім того рослини вводяться в культуру з природної флори України та інших доступних регіонів.

Нині в колекційному ботанічному розсаднику висаджено понад 750 видів, які належать до 45 родин та систематично поповнюються асортиментом декоративних, лікарських та інтродукованих рослин із різних регіонів України та ближнього зарубіжжя. Найбільш чисельні за кількістю видів родини класу Liliopsida (=Monocotyledonae): Liliaceae (21), Poaceae (80); класу Magnoliopsida (=Dicotyledonae): Asteraceae (130), Fabaceae (112), Rosaceae (42), Brassicaceae (21), Lamiaceae (37), Ranunculaceae (31) та ін.

Колекційний ботанічний розсадник дає можливість знайомитися з рослинами інших регіонів нашої країни, інших країн і континентів світу.

У 2014 році Ботанічний розсадник УНУС, згідно наказу схваленого Вченою радою УНУС (протокол №5 від 20 лютого 2014 р.), стає структурним підрозділом кафедри садово-паркового господарства. Керівник даного підрозділу – доцент М.І. Парубок.

Ботанічний розсадник створено з метою збереження, вивчення, інтродукції, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах та ефективного господарського використання рідкісних і типових видів місцевої і світової флори.

Мета ботанічного розсадника – проведення навчальної та науково-дослідної роботи кафедри, факультету та університету; пропагування біологічних знань, аспектів охорони та раціонального використання природних ресурсів; сприяння вихованню дбайливого ставлення до рослин у студентів та формування в них екологічної свідомості; проведення наукових досліджень, результати яких використовуються при написанні дипломних робіт, а також навчальних практик, де студенти самостійно, або під керівництвом викладача вивчають рослини і методики догляду за ними. Ботанічний розсадник виконує пізнавальну роль, розширює світогляд і є доповненням до екскурсій в природу, що сприяє формуванню у студентів більш широкого уявлення про багатство живих форм рослинного світу. Це особливо важливо для майбутніх фахівців сільського та садово-паркового господарств.

Основними завданнями ботанічного розсадника є:

- збереження, вивчення, інтродукція, акліматизація, розмноження в штучних і природних умовах видів місцевої і світової флори, поповнення колекцій рослин, особливо реліктовими, ендемічними та рідкісними видами;
- збагачення біорізноманітності рослинного світу шляхом інтродукції, впровадження у зелене будівництво та сільськогосподарське виробництво нових високопродуктивних акліматизованих видів рослин;
- догляд та утримання колекційних фондів і експозиційних ділянок, реконструкція насаджень;
- проведення фундаментальних і прикладних науково-дослідних робіт з інтродукції та акліматизації, розмноження та ефективного використання рослин місцевої і світової флори, а також захисту рослин від збудників хвороб і шкідників;
- отримання високоякісного садивного матеріалу насінневого і

вегетативного походження, який пристосований до місцевих природно-кліматичних умов;

- участь у навчальному процесі, практиці та науковій роботі (конференціях, семінарах, виставках, тощо);

- здійснення навчальної, освітньо-виховної та просвітницької роботи з питань ботаніки, екології, охорони природи, селекції рослин, декоративного садівництва, ландшафтної архітектури та захисту і карантину рослин.

У 2015 році ботанічний розсадник в черговий раз було реконструйовано. Під керівництвом доцента М.І. Парубок було висаджено та значно доповнено асортимент рослин.

Студенти Уманського НУС на практиці на ботанічному розсаднику, 2015 р.

Загальний вигляд ботанічного розсадника, 2015 р.

Досить цікавою і багатою за видовим складом на колекційному розсаднику є колекція лікарських рослин: *Achnatherum bromoides* (L.) P. Beauv., *Borago officinalis* L., *Calendula officinalis* L., *Convallaria majalis* L., *Digitalis grandiflora* Mill., *Echinacea purpurea* (L.) Moench., *Echinops sphaerocephalus* L., *Galega officinalis* L., *Genista tinctoria* L., *Hypericum perforatum* L., *Hyssopus officinalis* L., *Iris spuria* subsp. *musulmanica* (Fomin) Takht., *Lavandula angustifolia* Mill., *Macleaya microcarpa* (Maxim.) Fedde, *Melissa officinalis* L., колекція видів роду *Mentha*: *M. arvensis* L., *M. longifolia* (L.) L., *M. micrantha* (Fisch. ex Benth.) Heinr. Braun, *M. spicata* L., *M. × piperita* L., *M. pulegium* L., *M. ucrainica* Klok., *Monarda didyma* L., *Paeonia tenuifolia* L., *Potentilla erecta* (L.) Raeusch., *Phytolacca americana* L., *Reynoutria sachalinensis* (Fr. Schmidt) Nakai, *Ruta graveolens* L., *Salvia officinalis* L., *Sanguisorba officinalis* L., *Schisandra chinensis* Turcz. (Baill.), *Securigera varia* (L.) Lassen, *Symphytum officinale* L., *Tanacetum vulgare* L., *Thymus serpyllum* L., *Verbena officinalis* L. та багато інших, які представлені на авторських фото М.І. Парубок.

Колекція лікарських рослин – призначена для проведення екскурсій та лекцій, ознайомлення студентів з біоекологічними особливостями та їх різноманітністю.

Частина видів лікарських рослин є досить декоративними і можуть з успіхом використовуватися в озелененні різноманітних об'єктів садово-паркового господарства. З метою популяризації різнопланового використання лікарських рослин на базі УНУС проводяться круглі столи, конференції, виставки тощо.

Загальний вигляд ділянки лікарських рослин ботанічного розсадника

Шавлія лікарська
(*Salvia officinalis* L.)

Гісоп лікарський
(*Hyssopus officinalis* L.)

Лаванда вузьколиста
(*Lavandula angustifolia* Mill.)

Чебрець повзучий
(*Thymus serpyllum* L.)

Півонія тонколиста
(*Paeonia tenuifolia* L.)

Маклея дрібнопліда
(*Macleaya microcarpa* (Maxim. Fedde)

Конвалія травнева
(*Convallaria majalis* L.)

Рута садова, або запашна
(*Ruta graveolens* L.)

Звіробій звичайний
(*Hypericum perforatum* L.)

В'язіль барвистий
(*Securigera varia* (L.) Lassen)

Із відкриттям в Уманському НУС спеціальності “Лісове і садово-паркове господарство” та спеціалізації “Лікарські рослини” експозиція колекційного ботанічного розсадника постійно поповнюється рослинами для потреб навчального процесу, виконання наукових досліджень та створення композицій при озелененні населених місць. З цією метою створено колекційний маточник декоративних, багаторічних рослин для використання в озелененні, зокрема, родів *Iris* L., *Clematis* L., *Narcissus* L., *Paeonia* L., *Sedum* L., *Allium* L., *Hosta* Tratt. та багато ін.

Вербозілля мутовчасте
(*Lysimachia verticillaris* Spreng.)

Чистець візантійський
(*Stachys byzantina* K. Koch.)

Півники мусульманські
(*Iris spuria* subsp. *musulmanica* (Fomin)
Takht.)

Ломиніс виноградолистий
(*Clematis vitalba* L.)

Чий стоколосовидний
(*Achnatherum bromoides* (L.) P. Beauv)
та Гречка Сахалінська
(*Reynoutria sachalinensis* Fr. Schmidt)

Лаконос американський
(*Phytolacca americana* L.)

Молочай (*Euphorbia* L.)

Ясенець кавказький
(*Dictamnus albus* L.)

Цибуля Моля
(*Allium moly* L.)

Опунція темноколючкова
(*Opuntia phaeacantha* Engelm.)

Кореопсис ланцетовидний
(*Coreopsis lanceolata* L.)

Цибуля Шніт
(*Allium schoenoprasum* L.)

Традесканція віргінська
(*Tradescantia virginiana* L.)

Сокирки Аяксові
(*Consolida ajacis* (L.) Schur)

Колекція декоративних рослин – призначена для вивчення студентами особливостей рослин, що використовуються у зеленому будівництві.

Маточні насадження багаторічних трав'янистих рослин

Троянди на ділянці декоративних рослин

*Створено нові колекції сортів роду *Iris* L. (ліворуч) та клумб з однорічників (праворуч)*

Частину рослин розсадника розміщено поза систематичною колекцією (лісопаркова зона), серед яких є рідкісні, реліктові деревні та кущові красивоkvітучі рослини, зокрема: *Aristolochia macrophylla* Lam., *Buddleja davidii* Franch., *Calycanthus occidentalis* Hook. & Arn., *Chaenomeles speciosa* (Sweet) Nakai, *Deutzia scabra* Thunb., *Eleutherococcus senticosus* (Rupr. & Maxim.) Maxim., *Exochorda racemosa* (Lindl.) Rehder., *Euonymus nanus* M. Bieb., *Forsythia suspensa* Thunb. (Vahl), *Ginkgo biloba* L., *Hydrangea macrophylla* (Thunb.) Ser.,

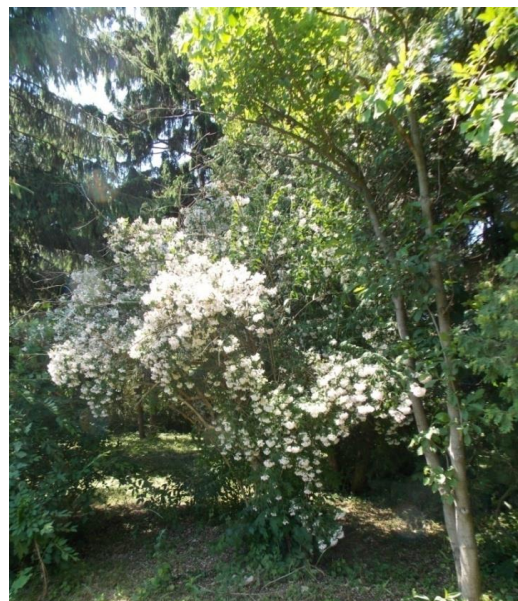

Kerria japonica (L.) DC, *Liriodendron tulipifera* L., *Magnolia kobus* DC, *Malus niedzwetzkyana* Dieck. ex Koehne, *Philadelphus coronarius* L., *Prunus triloba* Lindl., *Rhododendron luteum* Sweet., *Staphylea pinnata* L., *Tamarix gracilis* Willd., *Taxus baccata* L., *Weigela floribunda* C.A. Mey, різні види *Cotoneaster* Medik. та *Spiraea* L., а також трав'янисті: *Achnatherum bromoides* (L.) P. Beauv., *Adonis vernalis* L., *Hepatica nobilis* Mill., *Pulsatilla nigricans* Storck, *Scopolia carniolica* Jacq., *Sedum roseum* (L.) Scop. та багато ін.

Лісопаркова зона – призначена для вивчення екологічних умов зростання та фітоценотичного впливу компонентів.

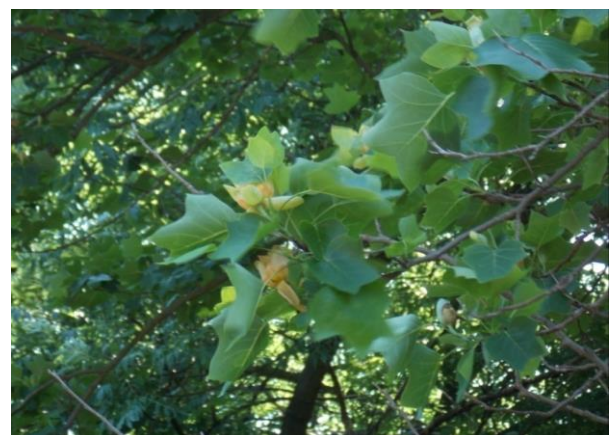
Калікант квітучий
(*Calycanthus occidentalis* Hook. & Arn.)

Кольквіція прекрасна
(*Kolkwitzia amabilis* Graebn.)

Гінґо дволопатеве
(*Ginkgo biloba* L.)

Ліріодендрон тюльпановий,
тюльпанове дерево
(*Liriodendron tulipifera* L.)

Керія японська
(*Kerria japonica* (L.) DC)

Бузок перський
(*Syringa persica* L.)

Хвилівник великолистий (*Aristolochia macrophylla* Lam.)

Колекційний ботанічний розсадник Уманського НУС постійно поповнюється інтродуцентами. Отримані результати дають можливість згрупувати інтродуценти за ступенем успішності інтродукції та за місцем у класифікаційній системі.

Види, що успішно акліматизувалися в екологічних умовах зростання Уманського національного університету садівництва, є перспективними для цієї чи іншої галузі виробництва, рекомендуються для подальшого вивчення та розробки технології вирощування.

Висаджена колекція троянд (2016), яка включає різноманітний асортимент сортів та видів, є унікальним місцем підготовки фахівців не лише з

ботаніки, а й садово-паркового господарства. Студенти факультету навчаються агротехніки висаджування та догляду за різними видами рослин. Тут же є і велика кількість природного матеріалу для збору гербарію з морфології рослин.

Висадження троянд студентами 31-сп групи, 2016 р.

Вже традиційно кожного року в університеті відбувається огляд наукових досліджень науково-педагогічних працівників “День поля УНУС”. Кафедра гідно представляє наукові дослідження студентів та викладачів на ботанічному розсаднику.

Колекційний ботанічний розсадник Уманського НУС має надзвичайну наукову цінність і перспективність, яка й нині необхідна для оволодіння майбутньою професійною діяльністю випускників, проведення наукових досліджень викладачами, аспірантами, докторантами та невід’ємною базою розмноження і розповсюдження нових перспективних видів рослин у регіоні.

Демонстрація наукових досліджень колекції лікарських рослин ботанічного розсадника УНУС, представляє старший викладач О.В. Свистун, 2011 р.

Огляд ботанічного розсадника проводять (зліва направо): проректор з наукової та інноваційної діяльності, професор В.П. Карпенко, завідувач кафедри, професор В.В. Поліщук, доцент М.І. Парубок, декан факультету агрономії, доцент А.Т. Мартинюк, професор Г.М. Господаренко, 2015 р.

Фото на згадку у квітучій колекційній ділянці роду Coreopsis L., 2016 р.

Завідувач кафедри, професор В.В. Поліщук та доцент М.І. Парубок демонструють комісії план розташування ділянок ботанічного розсадника, 2016 р.

НАУКОВИЙ ГЕРБАРІЙ

Науковий гербарій УНУС (УМ) бере свій початок ще від Головного училища садівництва (1844 р. м. Одеса), як вищого навчального закладу для підготовки висококваліфікованих садівників і досвідчених науковців у галузі садівництва. На той час у навчальних закладах садівничого та агрономічного профілю обов'язковим предметом була ботаніка, фундаментальна наука, викладання якої тривало три роки, а основою її вивчення, крім навчальних посібників – був гербарій.

Нордман О.Д.

Нордман Олександр Давидович (1806-1866) – перший директор Головного училища садівництва, професор, завідувач ботанічного саду Рішельєвського ліцею м. Одеси. Він був відомим дослідником флори причорноморських областей, великим любителем рослин, постійно прагнув до наукового їх пізнання, цілеспрямовано працював над удосконаленням навчальних програм, розширенням практик та збором гербарію. На жаль, у гербарному фонді УНУС не збереглися гербарні зразки О.Д. Нордмана, який за час перебування в Одесі провів десятки наукових експедицій з вивчення природних особливостей північного Причорномор'я, Криму та Кавказу.

Викладання в училищі ботаніки було побудоване так, щоб учні багато працювали над описом, визначенням як живих дикорослих рослин влітку та восени, так і засушених або ж заспиртованих – взимку і навесні. Кожен учень повинен був зібрати, визначити та оформити не менше 270 видів рослин для загального та тематичних гербаріїв. Історія гербарію Одеського періоду (1844-1859) пов'язана також з наступним директором училища Домініком Сигизмундовичем Обніським (роки народження та смерті невідомі). За його керівництва, з 1849 по 1863 рр., була зміцнена матеріально-технічна база училища. Училище поповнювалося навчальними посібниками, науковими

працями природодослідників (Н.М. Амбодік, 1796; А. Декандоль, 1838, 1839; E. Regel, 1842, 1869; А. Рогович, 1855; П. Дютур, 1856; В.В. Григор'єв, 1865; В. Липський, 1894 та ін.), гербарними зразками, ілюстрованими атласами для опису та визначення рослин, які збереглися до нашого часу в музейній кімнаті Наукової бібліотеки УНУС.

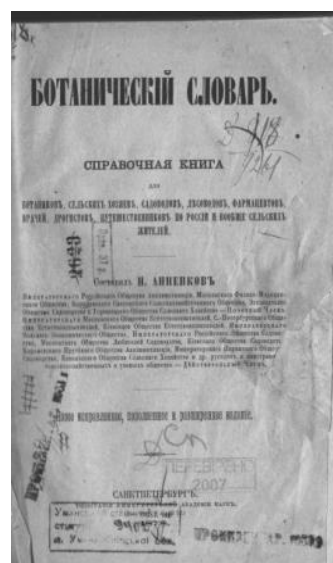
З гербарієм навчальний заклад у серпні-вересні 1859 р. переїхав до Умані і вже на новій базі, завдяки третьому директорові Головного училища садівництва Миколі Івановичу Анненкову (1863-1875) – відомому ботаніку, було значно поповнено гербарну колекцію. Саме за його директорства відбувається зміна навчального плану. Згідно нового Положення, затвердженого Міністерством Державного Майна і Департаменту

Анненков М.І.

Землеробства, передбачалось більш

глибоке вивчення природничих

наук. У 1863 р. до училища приєднують “Треків ліс”, а пізніше, в 1902 р. – лісову дачу “Білогрудівка”, що були навчально-виробничою базою для проведення практичних робіт з лісорозведення та таксації. У музейній кімнаті Наукової бібліотеки університету опрацьовано навчальну програму з викладання ботаніки та лісівництва. Вивчаючи ботаніку, учні училища

слухали лекції, працювали з живим матеріалом, рисунками, мікроскопами, а під час практичних занять та ботанічних екскурсій збирали гербарій.

Після реорганізації Головного училища садівництва в Уманське училище землеробства і садівництва (УУЗіС) М.І. Анненков, як директор, доклав багато зусиль для створення ботанічних гербаріїв та навчальних посібників, ілюстрованих атласів, які були необхідні для проведення наукових досліджень як в галузі інтродукції рослин, так і лісівництва.

Разом з ним та під його керівництвом у 1868 році працював старшим

викладачем ботаніки й історії природознавства губернський секретар М.П. Червонюк, який доклав багато зусиль для вивчення флори Уманщини та зборів гербарію.

В Умані М.І. Анненков доповнив свій “Ботанічний словник” новими видами рослин. Перше видання словника вийшло в 1859 р. у Москві, а наступні – у 1876, 1878 рр. – у Петербурзі. З часом було налагоджено зв’язки з навчальними закладами, науковими товариствами, ботанічними садами, з якими проводився активний обмін ботанічними колекціями та гербарними зразками. На жаль, гербарій М.І. Анненкова за опрацьованими етикетками у фонді відсутній.

Помітний слід у розширенні та збагаченні матеріально-технічної бази залишили такі видатні викладачі УУЗіС як Василь Васильович Пашкевич (1857-1939), Юліус Робертович Ланцький (1860-?), Вільгельм Олександрович Поггенполь (1854-1938). Під керівництвом В.В. Пашкевича були відновлені і впорядковані всі насадження училища: помологічний сад, парк, виноградники, теплиці, квітники, оранжереї, закладений арборетум “Англійський парк”. Разом із В.О. Поггенполем було виконано фенологічні спостереження над 450 видами як дикорослих, так і культурних рослин; 126 видів деревних, кущових і трав’янистих життєвих форм, що давало можливість займатися науковими дослідженнями, принагідно, збираючи гербарій.

У складі історичної частини гербарної колекції, яка свого часу мала назву “Основний гербарій Уманського училища землеробства і садівництва”, виділено Herbarium Florae Rossicae (1948 г.з., датовані 1840-1907 рр.), Нв. medic. Hipp. В.М. Czerniaew (29 г.з., 1860-1864 рр.), гербарій Уральського товариства любителів природознавства (колектор М.О. Нікітін, 472 г.з.), гербарій флори Монголії (колектор Астрельнікова, 47 г.з., 1962 р.) та гербарій учнів і викладачів УУЗіС (3879 г.з., у тому числі дендрологічний 1982 г.з.), багаторічні трав’янисті рослини дикорослої флори (1682 г.з.) та багаторічні трав’янисті інтродуценти, оранжерейні (218 г.з.), гербарій студентів Уманського с.-г. інституту (784 г.з., 1940-2000 рр.).

Флористичні дослідження другої половини XIX – першої третини XX ст. на теренах Сибіру, Далекого Сходу, Середньої Азії, Кавказу та інших регіонів Російської імперії, які нерозривно пов'язані з двома ботанічними установами: Гербаріями Ботанічного музею Академії Наук (1835-1931 рр.) та Ботанічного саду в Санкт-Петербурзі (Ленінграді) (1823-1931 рр.), які згодом об'єдналися в Гербарій Ботанічного інституту ім. В.Л. Комарова (LE).

Наприкінці XIX ст. Ботанічним музеєм було започатковано та успішно здійснено видання ексикат *Herbarium Florae Rossicae*. Впродовж 1898-1922 рр. зусиллями флористів (як дипломованих ботаніків, так і аматорів) було зібрано, висушено та науково опрацьовано 2800 видів рослин. Ініціатором цієї сподвижницької справи був С.І. Коржинський, а продовжувачем Д.І. Литвинов. До 1914 р. кількість колекторів, які надіслали засушені рослини для *Herb. Fl. Ros.*, досягала 163 (Липшиц, Васильченко, 1968).

Видання носило форму ексикат, тобто науково опрацьовані гербарні зразки супроводжувались друкованими етикетками. Вони були еталонами та розсилались в порядку обміну у вітчизняні та зарубіжні ботанічні установи. До моменту об'єднання Ботанічного музею із Ботанічним садом з'явилося 8 випусків *Herb. Fl. Ros.*, у кожному з яких видавалось 50 видів рослин у кількості 50 гербарних аркушів для кожного виду. Перші чотири випуски *Herb. Fl. Ros.* були випущені під егідою Санкт-Петербурзького товариства природодослідників. Але вся робота з випуску (визначення, розкладання зразків, етикетування) здійснювалася у Ботанічному музеї.

В той же історичний період в Уманському училищі землеробства і садівництва на теренах тодішньої Київської губернії під час вивчення ботаніки учні збирали рослини, визначали, класифікували та складали гербарії загального характеру, а також спеціального призначення: гербарії, що характеризували дану місцевість, ґрунт, гербарії бур'янів, лісових деревних і кущових порід. Крім того, у 1895-1896 н.р. учні збирали також гербарії для обміну з ботанічним відділенням Санкт-Петербурзького товариства природодослідників та ботанічним садом Юр'ївського університету (Юр'їв –

нині м. Тарту, Естонія). Кожен учень, впродовж двох періодів практичних занять в I і II класах, складав обов'язковий гербарій не менш, ніж із 270 видів (Львов, 1897).

*Юр'ївський університет
(м. Юр'їв – нині м. Тарту, Естонія)*

Отже, 1897 р., коли, ймовірно, перші гербарні зразки з УУЗіС були відправлені для обміну до Санкт-Петербургу, став відправною точкою для наукового співробітництва двох установ. Гербарій УУЗіС поповнився майже 2 тис. гербарних зразків – ексикат *Herb. Fl. Ros.*, що були

надіслані із Санкт-Петербургу, які зберігаються нині в Науковому гербарії УНУС (УМ). Залишається невідомим факт, чи отримувало УУЗіС гербарії за обміном із Юр'ївським університетом, принаймні зразки ексикат цього закладу в гербарії УНУС відсутні. Але документально підтверджено, що в червні-липні 1899 р. учні УУЗіС (І. Андрієвський, П. Герасимчук, В. Бихацький, В. Казута, В. Риттих, І. Гутик, І. Горбач, Є. Колясинський, М. Прудников та ін.) зібрали в околицях м. Умані тодішньої Київської губернії рослини, які були надіслані до м. Санкт-Петербургу і ввійшли до *Herb. Fl. Ros. (Schedae, 1901)*.

На етикетках гербарію учнів училища зазначено їх прізвища, опис рослин, рік збору та місце. Колекція була зброшурована у відповідних картонних папках.

У табл. 1. представлено прізвища колекторів гербарію учнів училища з роком збору (за опрацьованими етикетками) та архівними матеріалами музею історії університету (рік випуску).

Таксономічну належність наводимо за сучасною номенклатурою відповідно до інформаційної системи “The Plant List” [106], оскільки на час

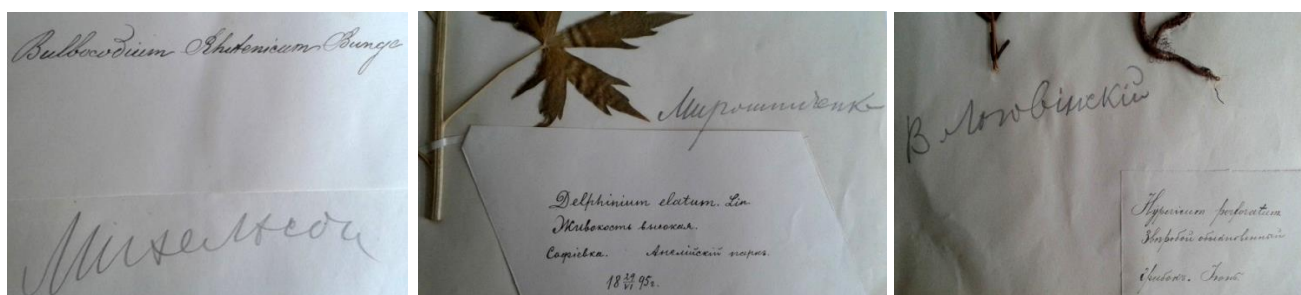

збору гербарію ряд родів та видів мав іншу назву або фігурував у ботанічній літературі під кількома різними назвами.

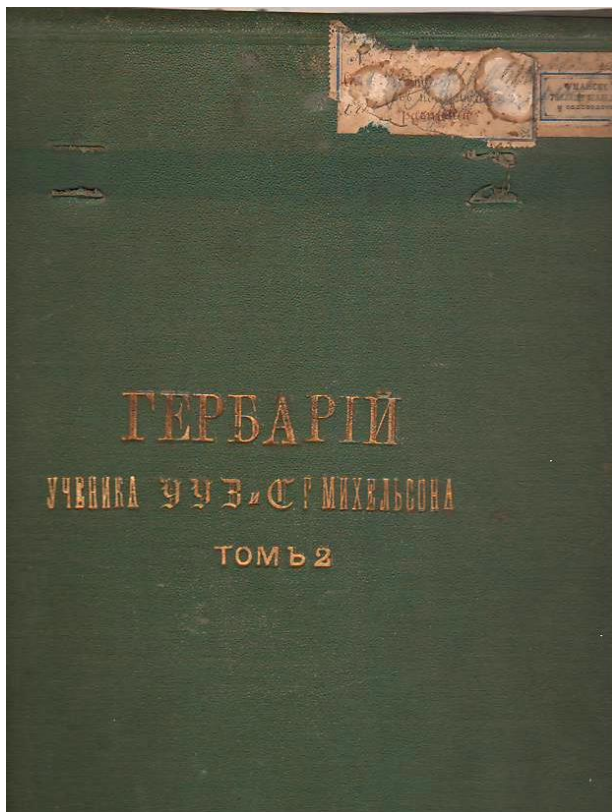
Таблиця 1

**Гербарні зразки, зібрані учнями Уманського училища
землеробства і садівництва**

Прізвище колектора	Роки збору	Рік випуску
Бржезицькій Йосип Герардович	1901	1905
Войтянов Іван Григорович	1898	1903
Герасимчук Петро Онисимович	1899	1904
Горбач Іван Федорович	1899	1903
Жураківський Іван Едмундович	1897	1901
Заморський Федір Варфоломійович	1901	1905
Коздобин Степан Федорович	1901	1905
Курченко Лев Дмитрович	1901	1906
Ліпінкевич Сигизмунд Викентієвич	1898	1902
Макаров Микола Степанович	1901	1908
Маріанській Олександр Олександрович	1898	1903
Махнушкін Андрій Дмитрович	1897	1903
Ноздрьов Олександр Петрович	1898	1902
Руденко Степан Карпович	1901	1905
Ткаченко Яків Амосович	1897	1901
Феклістов Михайло Дмитрович	1898	1902
Лучинський Павло Лаврентійович	1843, 1892, 1893, 1895	1901
Міхельсон Генріх Йорданович	1895, без року	1898
Логовінській Василь Миронович	без року	1905
Мирошніченко Дмитро Тимофійович	1895	1899

На гербарних етикетках відмічено прізвища учнів училища: «...Михельсон, Мирошніченко, В. Логовінській, Запартович, Лучинський...».

Гербарій учня Уманського училища землеробства і садівництва Г. Міхельсона

В історичному гербарії учнів училища виділено близько 1982 г.з. деревних і кущових, 218 г.з. багаторічних трав'янистих рослин, оранжерейних, які були зібрані під час навчальної практики в Нікітському ботанічному саду (Крим) та Царициному саду (нині НДП "Софіївка" НАН України), що зазначено на етикетках.

Великим історичним надбанням гербарного фонду є гербарій Йосипа Кондратовича Пачоського – учня училища за період навчання 1882-1886 рр.

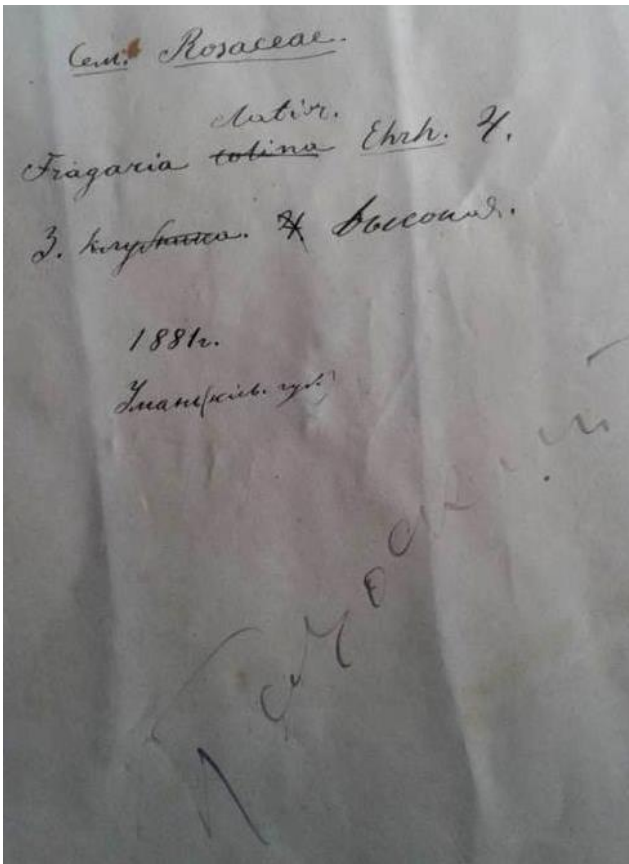
Пачоський Й.К.

Викладачем ботаніки УУЗіС на той час працював Володимир Миколайович Львов, який писав:

«...Гербарии, собранные учениками в течении всего курса, предоставляются в их полную собственность. Тому, у кого удалось зародить искорку любви к естествознанию, всегда приятно видеть результаты своих первых трудов на этом поприще, и отчасти этим можно объяснить, что в каждом классе училища вы найдёте одного-двух любителей ботаники, которые до окончания

курса в училище не бросят её, и кто знает, быть может, со временем внесут свою лепту на пользу родного просвещения!» (Львов, 1899). Викладач ніби передбачив долю майбутнього видатного ботаніка, натураліста Й.К. Пачоського, який навчався в УУЗіС і вже тоді захопився гербаризацією рослин.

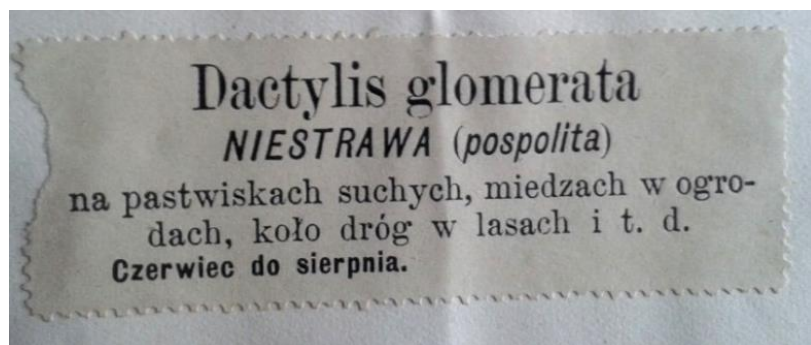
У складі історичного гербарію є 389 г.з. Й.К. Пачоського, які виділено в

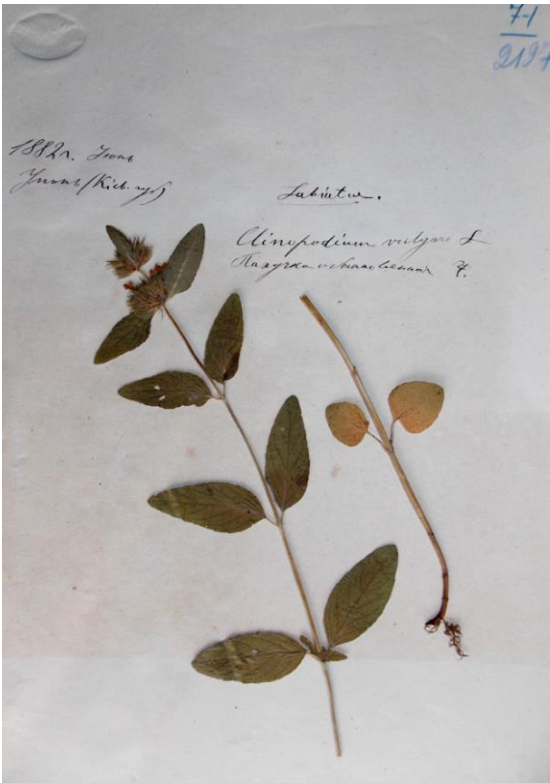
іменну колекцію, проте ексикати, зібрані ним в уманський період, невідомі. За опрацьованими етикетками гербарій Й.К. Пачоського нараховує дикорослі та культурні трав'янисті рослини, а також рослини, зібрані в оранжереї. Свої дослідження Й.К. Пачоський висвітлив у науковій праці “Очерки окрестностей г. Умани” (1887), де особливу вдячність він висловлював своєму викладачу, магістру ботаніки Владиславу Яковичу Скробишевському (?-1898). Він не тільки навчав його ботаніки, а й

допомагав з визначенням рослин. На знак вдячності Й.К. Пачоський відшукав новий вид рослини *Cytisus skrobiszewskii*, яку назвав на його честь.

Етикетки гербарних зразків містять як рукописні записи колектора, так і видруковані типографським способом, деякі з них польською мовою.

Clinopodium vulgare L.

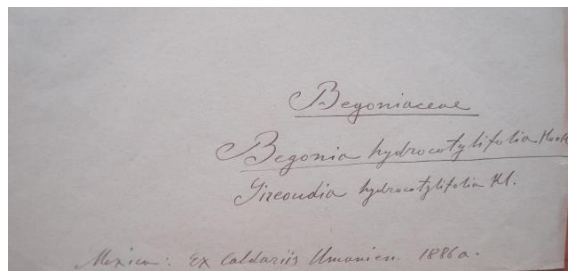
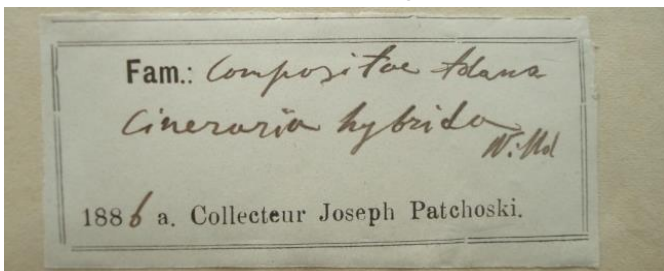
Centaurea jacea L.

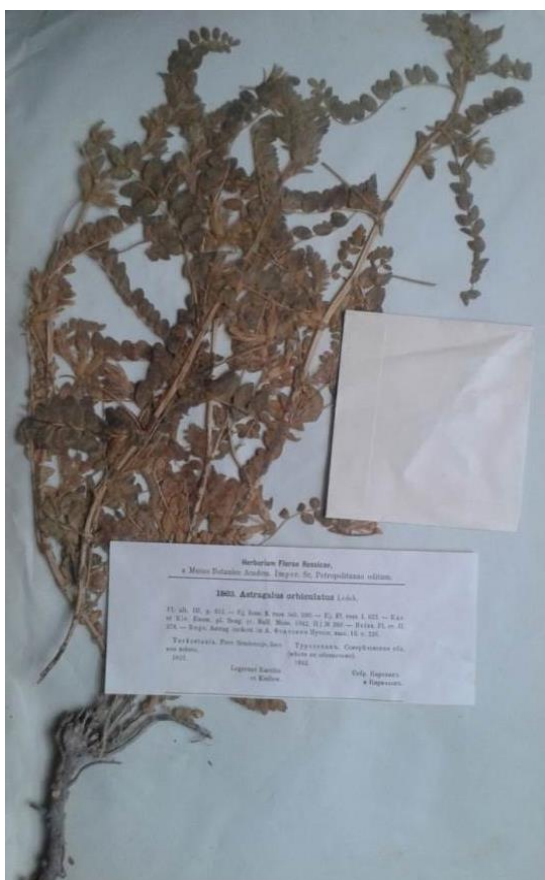
Pericallis hybrida (Regel) B. Nord.

Begonia hydrocotylifolia Otto ex Hook.

Ексикати, як еталонні зразки видів, важливі для роботи систематиків. У гербарних фондах Уманського училища відбивається історія їх випуску. Серед найстаріших гербарних зразків наявні *Tribulus terrestris* L., зібраний у 1840 р. К. Мейнсгаузенем у Туркестані та видані як ексикати; автентичні г.з. *Astragalus turczaninowii* Kar. et Kir., датовані 1841 р. та *Astragalus nivalis* Kar. et

Astragalus orbiculatus Ledeb.

Kir., – 1842 р. Імена колекторів Г. Кареліна та І. Кирилова також пов'язані зі становленням випуску ексикат.

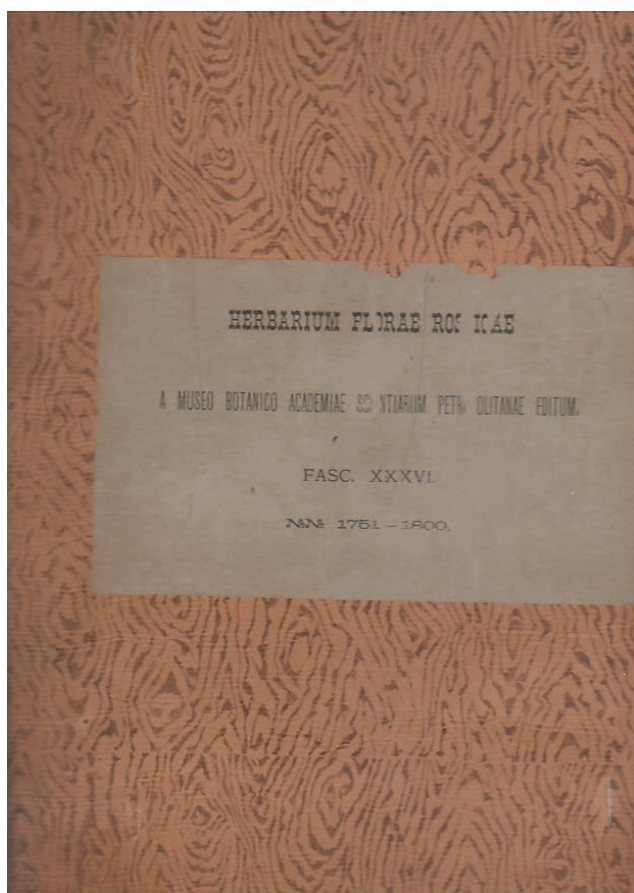
У 1860 р. було зібрано, представлені в історичному гербарії, 22 таксони Rubiaceae, на гербарних сорочках яких зазначено: “От Турчанинова”. М.С. Турчанинов також належить до засновників випуску ексикат.

Серед гербарних зборів, які увішли до ексикат, отриманих УУЗіС, представлено цілу низку зборів відомих колекторів. Наявні 16 г.з., зокрема *Aldrovanda vesiculosa* L., зібраних у 1883 р. фундатором Herb. Fl. Ros. С. Коржинським і 220 г.з., зібраних у 1897-1901 рр. його наступником Д.І. Литвиновим.

Майже чверть зборів останнього становлять видові та внутрішньовидові таксони апоміктичного, складного у таксономічному відношенні роду *Hieracium* (Asteraceae). Збори В. Андрєєва представлені 133 г.з., М. Цингера – 98 г.з., Д. Сирейщикова – 55 г.з., А. Петуннікова – 41 г.з., І. Акінфієва – 40 г.з. Наявні також окремі зразки В. Комарова, О. Фоміна, В. Фінна, А. Лоначевського, П. Наливайка та ін.

Нами проаналізовано гербарні збори колекторів Herbarium Florae Rossicae

в Україні. Іменний гербарій І. Акінфієва зберігається в Гербарії Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (DSU), Д. Сирейщикова та В. Андрєєва – Гербарії Нікітського ботанічного саду (YALT). Низка гербаріїв серед своїх основних колекторів вказує таких ботаніків – колекторів ексикат Herb. Fl. Ros.: Є. Бордзиловський (KW, KWHU); К. Гольде (KW, KWHU); П. Крилов (CWU, YALT); В. Лоначевський (KW, LWS); А. Петунніков (YALT); А. Ракочі (KW, LWS); Д. Сирейщиков (KWHU, YALT); В. Фінн (KWHU); О. Фомін (KW); Н. Пуриг (KWHU); М. Цингер (KWHU).

Історичні папки для Herbarium Florae Rossicae та гербарний зразок (праворуч) Cerphalaria media sp. n., колектори С. Михайловський, О. Фомін (1903 р.)

Ексикати аналізованого гербарію були співставлені зі знайденим у музейній кімнаті Наукової бібліотеки УНУС, надрукованим у Санкт-Петербурзі списком Herb. Fl. Ros. (Schedae, 1901). Встановлено, що 235 г.з. (близько 70%) цього випуску наявні у гербарному фонді УНУС. Неповнота наявних матеріалів

може свідчити як про те, що не всі ексикати були надіслані до УУЗіС, так і про їх ймовірну втрату. У вступній частині до випуску Д. Литвинов (28 квітня 1901 р.) зазначає, що для випусків XIII-XVIII Herb. Fl. Ros. рослини визначені та етикетки написані ще академіком С.І. Коржинським, який започаткував дане видання, частково В.І. Липським, який опрацював рослини Криму та Кавказу, та частково самим Д. Литвиновим (Schedae, 1901). Гербарні етикетки ексикат Herb. Fl. Ros. часто містять досить розгорнуту інформацію щодо представлених видів, однак особливістю випуску є відсутність вказівки на родини. Серед них відібрано 24 г.з. типифікованих, які мають світове наукове значення та потребують подальшого дослідження.

Scabiosa caucasica M. Bieb.

За нашими попередніми підрахунками види, представлені ексикатами Herb. Fl. Ros., належать майже до 100 родин. Найбільшу кількість родин (75) налічує клас Magnoliopsida (=Dicotyledonae): Aceraceae, Amaranthaceae, Apiaceae, Aprocynaceae, Araliaceae, Aristolochiaceae, Asteraceae, Balsaminaceae, Berberidaceae, Betulaceae, Boraginaceae, Brassicaceae, Buxaceae, Campanulaceae, Capparaceae, Caprifoliaceae, Caryophyllaceae, Celastraceae, Chenopodiaceae, Clusiaceae, Convolvulaceae, Cornaceae, Crassulaceae, Cuscutaceae, Dioscoreaceae, Dipsacaceae, Droseraceae, Elatinaceae, Ericaceae, Euphorbiaceae, Fabaceae, Fagaceae, Frankeniaceae, Fumariaceae, Gentianaceae, Geraniaceae, Haloragaceae, Hippuridaceae, Hydrangeaceae, Lamiaceae, Lentibulariaceae, Linaceae, Lobeliaceae, Loranthaceae, Lythraceae, Malvaceae,

Menyspermaceae, Myricaceae, Nymphaeaceae, Oleaceae, Onagraceae, Oxalidaceae, Paeoniaceae, Papaveraceae, Parnassiaceae, Peganaceae, Plantaginaceae, Primulaceae, Ranunculaceae, Rosaceae, Rubiaceae, Rutaceae, Salicaceae, Santalaceae, Saxifragaceae, Scrophulariaceae, Solanaceae, Tamaricaceae, Thymelaeaceae, Tiliaceae, Urticaceae, Valerianaceae, Verbenaceae, Violaceae, Zygophyllaceae.

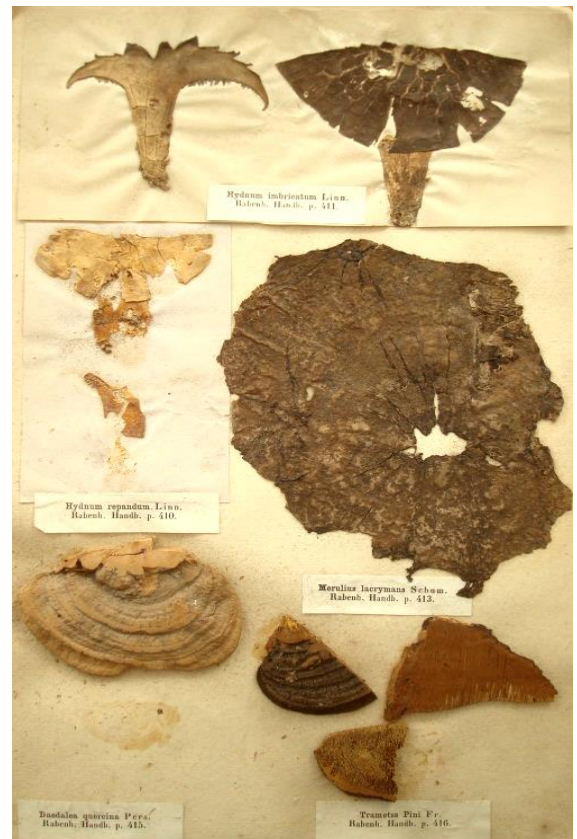
Клас Liliopsida (=Monocotyledonae) представлений 18 родинами: Alismataceae, Alliaceae, Asphodelaceae, Cyperaceae, Hyacinthaceae, Iridaceae, Juncaceae, Juncaginaceae, Lemnaceae, Liliaceae, Melanthiaceae, Najadaceae, Orchidaceae, Ruscaceae, Smilacaceae, Sparganiaceae, Trilliaceae, Typhaceae.

Голонасінні представлені лише родинами Cupressaceae, Ephedraceae, Pinaceae, Taxaceae, а вищі спорові – Isoëtaceae, Lycopodiaceae.

Отже, основну частину ексикат представлено покритонасінними рослинами.

Цікавою знахідкою гербарного фонду є ексикати раритетного гербарію відомого німецького ботаніка, міколога, бріолога і фармацевта Готтлоба Людвіга Рабенхорста (*Gottlob Ludwig Rabenhorst*) (1806-1881), який представляв лишайники Європи. Він був одним із найвідоміших дослідників криптогамів і зібрав великий гербарій – серію ексикат, що виходила від 1855 до 1879 рр., складалася з 36 частин (*fasciculi*) по 25 (у деяких частинах 24 або 26) зразків у кожній з передмовою у 1-й частині і з резюме – в 6-й. У Науковому гербарії УНУС (UM) налічується 179 г.з. (*Algae, Micota, Lichenophyta, Bryophyta*).

Кожна частина виконана на цупкому аркуші паперу формату А4, розташовано кілька видів, де зразок приклеєний до сторінки, внизу над зразком – друкована етикетка з інформацією про назву таксона, ім'я колектора (*Rabenh. Handb.*), номер, іноді зустрічається рукопис чорнилом колектора. На деяких аркушах гербарні зразки пошкоджено або наявні лише їх частини, або ж вони взагалі відсутні. Вважаємо знахідку історично цінною, що потребує детальнішого вивчення й опрацювання.

Fungi abo Mycota

Lichenophyta

Bryophyta

У гербарному фонді відмічено гербарій колектора [?] Овчиннікова. На жаль, нам нічого невідомо про даного колектора, але маємо деякі припущення: оскільки на етикетці є запис його рукопису чорнилом “Льсн. Овчинниковъ”, хоча період збору відмічено у різні роки, датований 1849, 1860-1896 рр. Припущенням є те, що він міг бути ще учнем училища (збір в Одесі), а потім викладачем (Умань) чи лісничим (як відмічено на етикетці), або ж аматором. Колектор викликав неабияку цікавість, що спонукає нас до подальшого історичного пошуку.

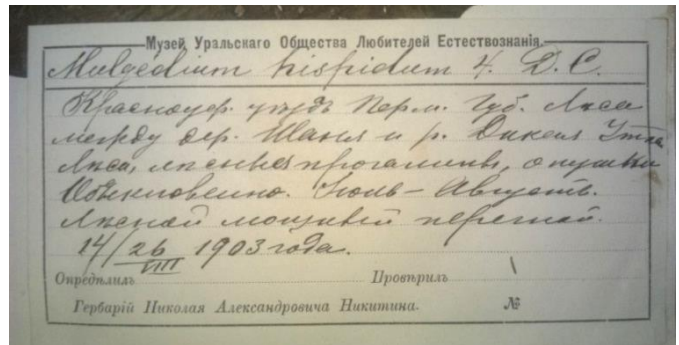
Ranunculus polyanthemos L.

Gagea minima (L.) Ker Gawl.

№ 98. *Psyllopetra calycitum*. С. А. Мочер
 Fam. Cruciferae
 1860г. Екатор. пуб. Анаповський прасе.
 Льсн. Овчинниковъ.

Також виокремлено гербарій Миколи Олександровича Нікітіна – 472 г.з., який датовано 1892-1908, 1912-1915 рр. та зібрано на Краснодарській і Єкатеринбурзькій дачах. За опрацьованими етикетками даний колектор рукописом чорнила, олівця лише відзначив ініціали й прізвище, рік та місце збору, опис рослини. На одній з етикеток виявлено друкованим типографським способом – мовою оригіналу: “Музей Уральського Общества Любителей Естествознания. Гербарий Николая Александровича Никитина”.

Saponaria officinalis L.

Пошуком літературних джерел електронного ресурсу у праці Л.І. Зоріної [25, 26] з'ясовано, що Уральську спілку любителів природознавства було засновано в Єкатеринбурзі 29 грудня 1870 р. Очолив її Онисим Євстратович Клер. Тут була сформована наукова бібліотека та музей. Основу музею складали колекції: ботанічні, зоологічні, мінералогічні, палеонтологічні та ін. Також автор зазначає: «...О.Е. Клер по-прежньому не тільки сам продовжав вести флористические сборы по Уралу, но и обрабатывать поступающие в УОЛЕ гербарии других. Так, в начале 1900-х гг. он работал над

определениями собрания хранителя Верх-Исетского заводского геологического музея Н.А. Никитина....». Тобто М.О. Нікітін був любителем природи та збирав

гербарій, який потрапив в училище від Імператорської ботанічної Академії наук разом з іншими історичними колекціями.

Гербарна колекція рослин поповнювалась і впродовж наступних років викладачами кафедри ботаніки – Іваном Івановичем Білоусом, Олександром Сергійовичем Бондарем, Вірою Спиридонівною Горячевою, Валентином Федоровичем Ніколаєвим, Тетяною Борисівною Вакар, Віктором Атоновичем Гаврилюком, Ольгою Матвіївною Данилевською, Наталією Іллівною Кутовою, Тамарою Олексіївною Кравець, Зоєю Володимирівною Геркіял, Оксаною Вікентіївною Свистун, Маргаритою Іванівною Парубок, Тетяною Василівною Мамчур.

Тому, другу частину фондів Наукового гербарію УНУС (УМ) становить науковий гербарій (5805 г.з., датований 1921-2016 рр.), який опрацьовано за етикетками та виділено в іменні колекції: професора І.І. Білоуса (131), зібрані в Криму під час проходження зі студентами науково-навчальної практики в Нікітському ботанічному саду; асистента О.С. Бондара (142) – рослини зібрані у дендрологічному парку “Софіївка”, датовані 1930 р.; асистента В.С. Горячевою (63), які зібрані також у парку “Софіївка”; асистента Н.І. Кутової (168), зібрані на ботанічному розсаднику, парку “Софіївка” та ін. місцевостях; доцента В.А. Гаврилюка (158) – колекції рослин півострова Чукотки та Камчатки, Ленінграду, Карпат, що свідчить про наукові дослідження під час навчання в аспірантурі у здійснених експедиціях та написанні дисертаційної роботи; доцента Т.О. Кравець (3146) – зібрані рослини переважно флори Уманщини, рідної Кіровоградщини, смт. Ульянівка; О.В. Свистун і В.А. Гаврилюка (50), які зібрані на ботанічному розсаднику УДАА, 1997 р.

Спільні збори доцентів М.І. Парубок, Т.В. Мамчур та ст. викладача О.В. Свистун (430) під час навчально-наукової експедиції до с. Колочава, Міжгірського р-ну, Закарпатської обл., 2015 р.; викладачів Т.В. Мамчур, О.В. Свистун (1280), з них (369) – гербарій дендрологічний зібраний в НДП “Софіївка” НАН України, на території УНУС, у дендропарку “Олександрія”,

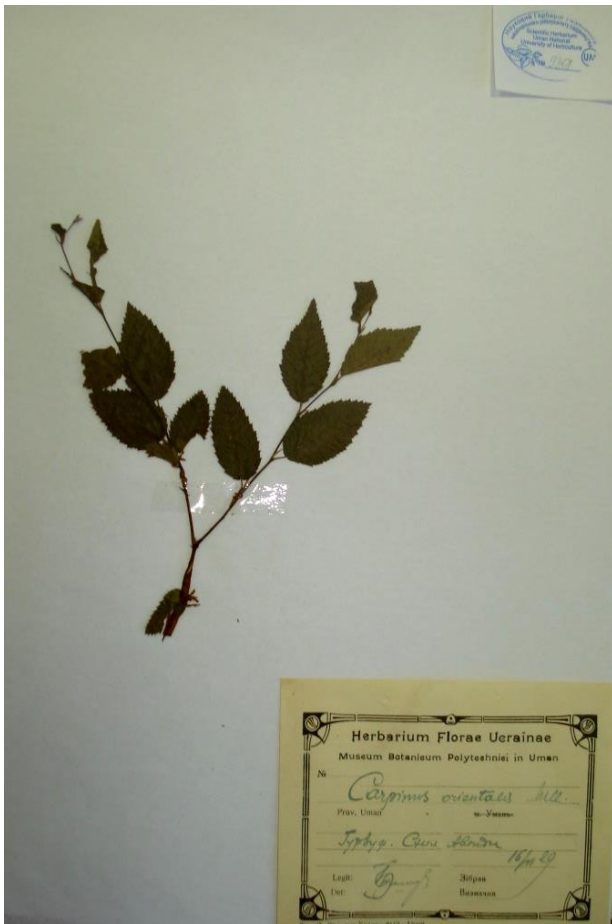

м. Біла Церква, за 2011-2016 рр., трав'янистих рослин (685) – с. Босівка Лисянського р-ну Черкаська обл., ботанічного розсадника УНУС, 2014-2015 рр. та (226) – м. Умань, Уманський р-н, с. Корж-Кут, 2016 р.

Виділено колекції рослин аспіранта кафедри садово-паркового господарства Т.В. Красноштан (73) – Фінляндія, 2015 р. та докторанта кафедри технології зберігання зерна В.В. Любича (164) – сорти видів роду *Triticum* L. науково-дослідного поля УНУС, 2016 р.

Дані гербарні колекції (в т.ч. історичні) відмінно збереглися і мають неабияку наукову цінність. На даний час іменні колекції систематизовано та впорядковано в межах таксономічної одиниці, внесено в електронну базу даних.

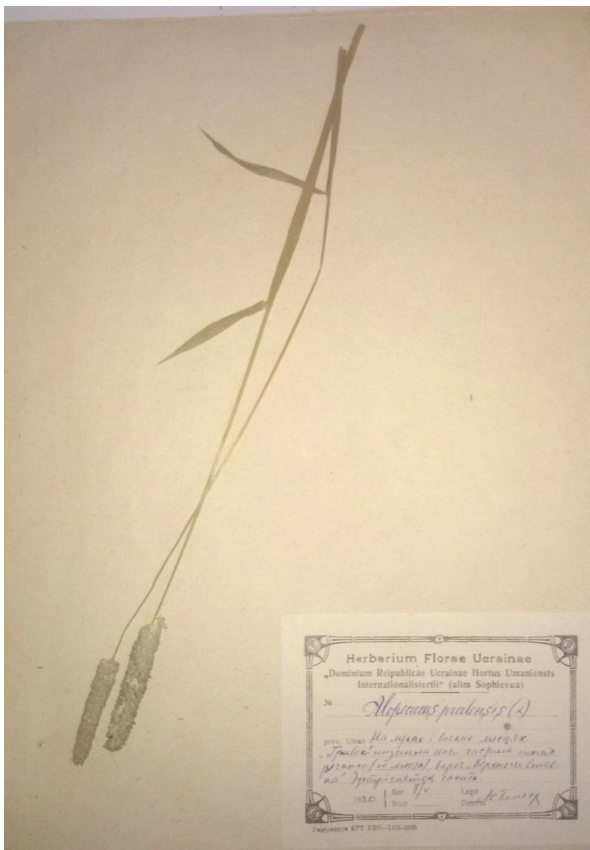
Етикетки гербарних зразків у всі періоди їх формування мали своє відображення (видруковані типографським способом, занотовано рукописом чорнилом, а сучасні – видруковані на комп'ютері).

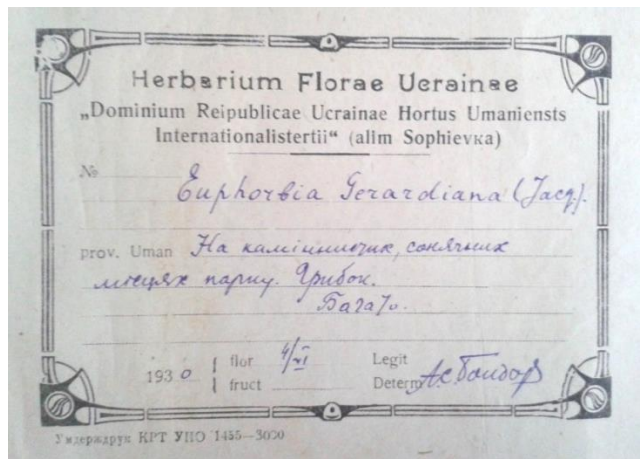
Carpinus orientalis Mill.

Гербарій І.І. Білоуса,
завідувача кафедри ботаніки, доцента

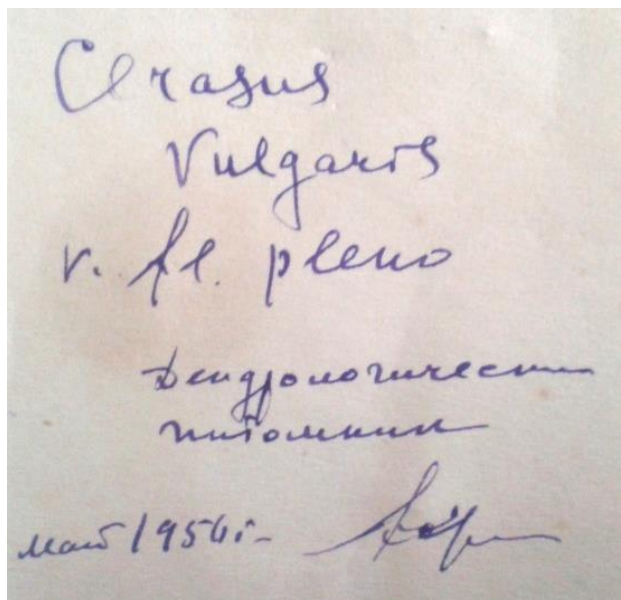
Alopecurus pratensis L.

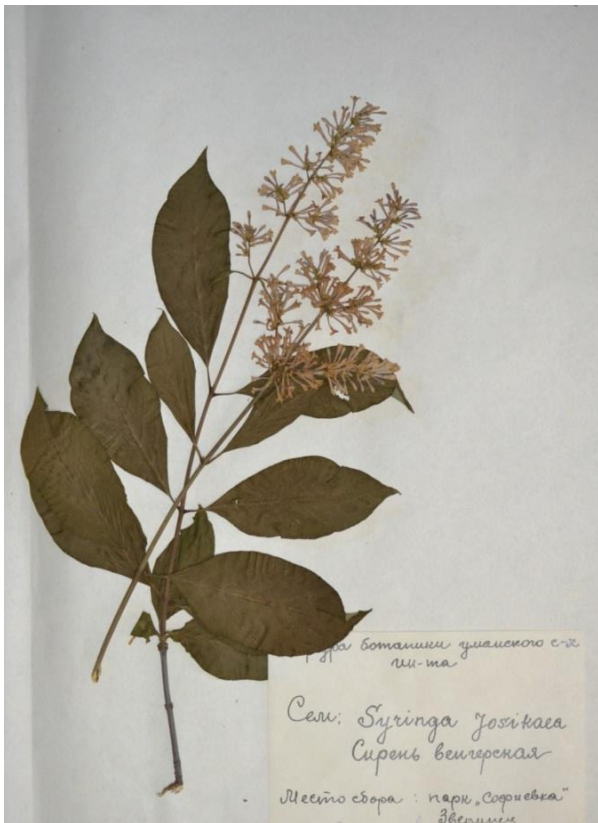
Гербарій О.С. Бондара,
асистента кафедри ботаніки

Ligustrum vulgare L.

Гербарій В.С. Горячевої,
асистента кафедри ботаніки

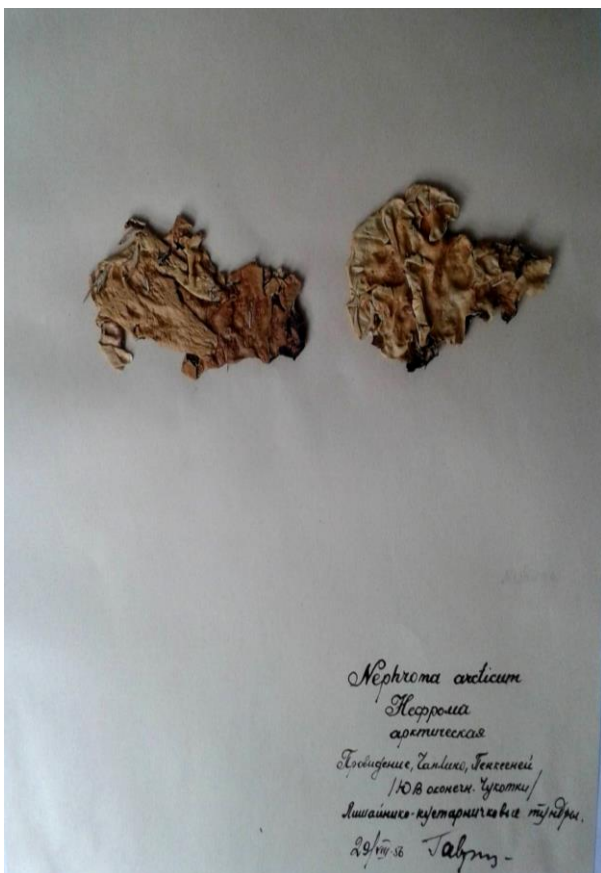

Кафедра ботаники ульянского с-х
ин-та
Сем. Syringa josikaea
Сирень венгерская
Место сбора: парк "Сорочевка"
Звенизис

Syringa josikaea J.Jacq. ex Rchb.f.

Кафедра ботаники ульянского с-х
ин-та
Сем. Labiales
Род и вид: Origanum vulgare
Душица обыкновенная
Место сбора: Кемировский р-н
Место обитания: с. Кирово

Гербарій Н.І. Кутової,
асистента кафедри ботаніки

Нерхрома арктикум
Неррома
арктическая
Тровиденце, Галлико, Геккеевой
1 ЮВ осонек. Чукотки/
Лшайинико-кустарничковие тундры.
29/VII-86 Гаврилука -

Nephroma arcticum (L.) Torss.

Нерхрома арктикум
Неррома
арктическая
Тровиденце, Галлико, Геккеевой
1 ЮВ осонек. Чукотки/
Лшайинико-кустарничковие тундры.
29/VII-86 Гаврилука -

Гербарій В.А. Гаврилука,
зав. кафедри ботаніки,
кандидата біологічних наук, доцента

Caragana arborescens Lam.

Уманський національний університет садівництва
 Гербарій флори України
 № _____ Родина *Fabaceae*
бобові
 Назва рослини *Caragana arborescens Lam*
Карачана, деревовидна
 Місце зростання *Україна*
парк
 « _____ » *V-VI* 2010 р.
 Зібрав(ла) *Кравець Т.О.*
 Визначив (ла) *Кравець Т.О.*

Гербарій Т.О. Кравець,
 кандидата біологічних наук, доцента
 кафедри садово-паркового
 господарства

Platanus orientalis L.

Гербарій	
Уманського національного університету садівництва (UM)	
<i>Herbarium Uman National University of Horticulture</i>	
Дата:	Зібрав:
	Визначив:
Інв. №	

Етикетки гербарію набули нового
 міжнародного зразка, 2016 р.

У фондах Наукового гербарію УНУС (УМ) гербарії викладачів О.М. Данилевської, Т.Б. Вакар, С.П. Романщак, З.В. Геркіял, на жаль, відсутні. Але впевнено можна стверджувати, що за період їх роботи на кафедрі, вони брали активну участь у допомозі з визначення студентських гербаріїв та їх подальшого збереження.

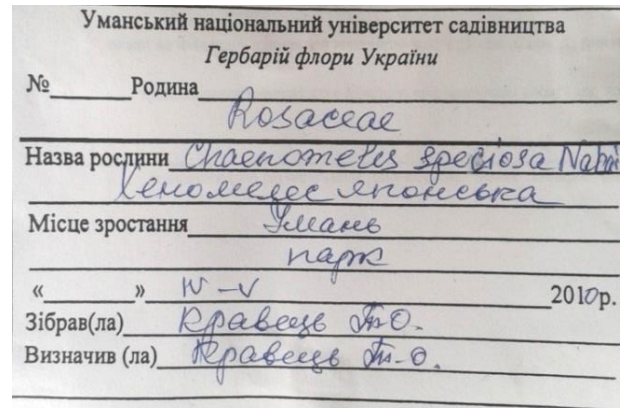
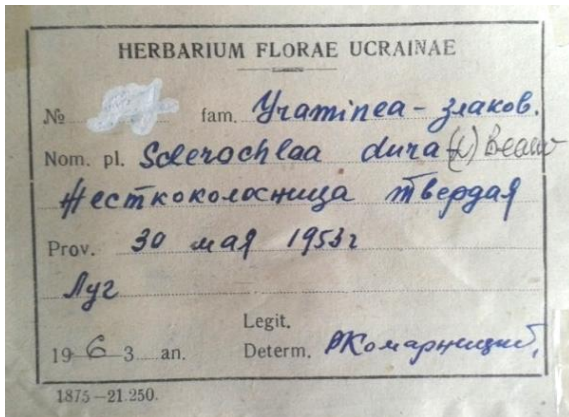
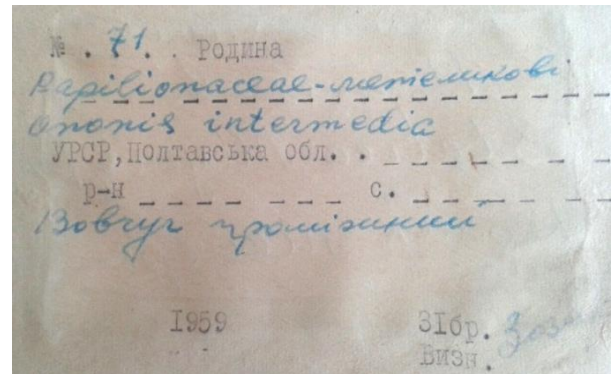
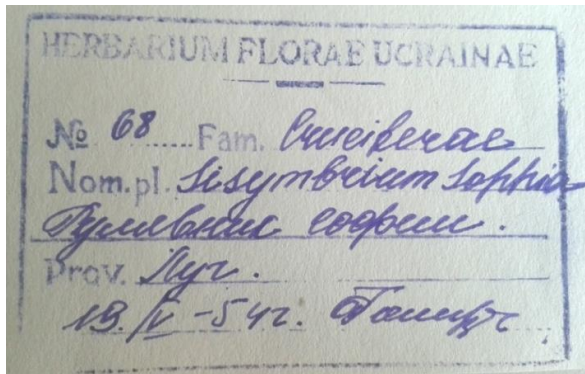
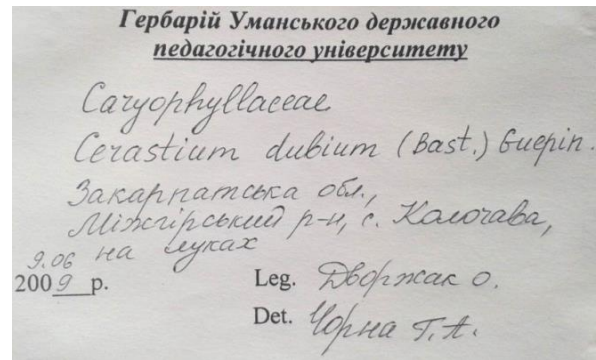
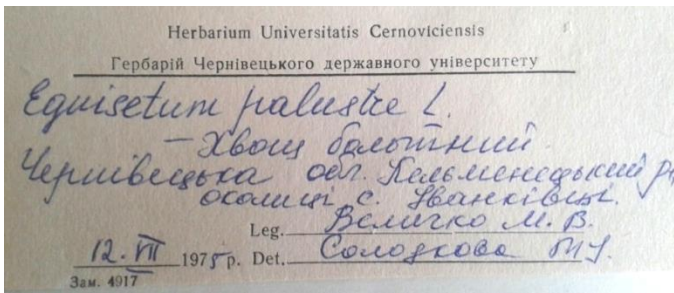
Гербарні колекції рослин з року в рік поповнювалися зразками рослин, зібраними викладачами та студентами кафедри ботаніки, де їх використано як у наукових, так і навчальних цілях при викладанні дисципліни “Ботаніка”.

Беручи до уваги сьогодні, за навчальними планами курс ботаніки викладається на трьох факультетах: агрономії, плодоовочівництва, екології та захисту рослин, лісового і садово-паркового господарства. Згідно навчальної програми під час проведення занять з ботаніки студенти працюють з живим матеріалом, гербаріями; за планом навчально-польової практики здійснюють екскурсії у природу, збирають і оформляють морфологічний і систематичний гербарії. З року в рік поповнюється гербарний фонд Наукового гербарію УНУС (УМ) студентськими гербаріями, що містять збори не лише флори Уманщини, а й майже з усіх областей України.

Студенти керуються підручниками С.П. Романщак (1995), навчально-методичними вказівками, які розроблені Т.О. Кравець, З.В. Геркіял, М.І.Парубок, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур (2011-2016).

Третю частину гербарного фонду становить навчальний гербарій (17 448 г.з.), який включає гербарій демонстраційний (978 г.з.) та студентський – Чернівецького державного університету (25 г.з.); Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (761 г.з.); Уманського сільськогосподарського інституту (784 г.з.); Уманського національного університету садівництва (14 900 г.з.). В ньому виділено іменні гербарії – О.І. Шиндера (183 г.з., 2003-2004 рр.), студента факультету плодоовочівництва і виноградарства; В.М. Феценка (50 г.з., 2006-2007 рр.), студента ФЗН факультету агрономії; О.О. Куценка (73 г.з., 2011-2012 рр.), студента факультету агрономії та А.В. Клібана (217 г.з., 2011-2012 рр.),

студента факультету плодоовочівництва, екології та захисту рослин і ін.

Етикетки гербарних зразків

Демонстраційний гербарій призначений для вивчення курсу ботаніки розділу “Морфологія і Систематика рослин”. У гербарному фонді він належить до навчального гербарію, який виконаний на форматі паперу А4, а написи етикеток видрукувані типографським способом як російською (886 г.з.), так і німецькою мовами (50 г.з.); морфологічний гербарій; гербарій *Algae*; колекції г.з. *Lichenophyta*, *Bryophyta*, *Equisetophyta*, *Lycopodiophyta*, *Polypodiophyta* (*Pteridophyta*) для вивчення курсу ботаніка під час проведення лабораторно-практичних занять.

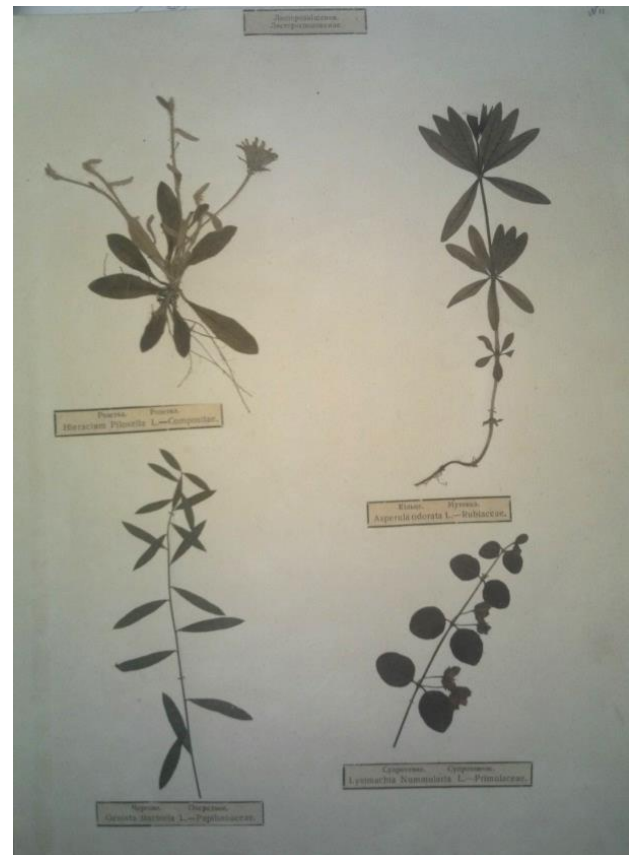

Rhodymenia palmata (L.) Greville

Fucus vesiculosus L.

Гербарій морфологічний

З метою поповнення гербарію УНУС новими зразками викладачами кафедри садово-паркового господарства М.І. Парубок, Т.В. Мамчур, О.В. Свистун та студентами факультету лісового і садово-паркового господарства у 2015 р. було здійснено науково-

навчальну експедицію до Карпат, зокрема с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області, де зібрано 430 г.з. рослин.

Студенти за спеціальністю “Садово-паркове господарство” ознайомились з субальпійською рослинністю, лучною, прибережною та водною; рослинами, які занесені до Червоної книги України. Вони описали рослини, зафіксували їх на фото та зібрали гербарій.

Науковий гербарій УНУС (UM) є унікальним зібранням гербаризованих зразків, фонди якого представляють світове фіторізноманіття. Гербарій УНУС формувався цілеспрямовано: шляхом збору рослин під час здійснення наукових експедицій, обміну між установами, за рахунок дарунків любителів природознавства, студентами під час опанування навчальних курсів з ботаніки, дендрології, лісівництва й ін. Фонди Наукового гербарію УНУС (UM) є основою науково-інформаційної бази університету для фундаментальних і прикладних досліджень. До 2004 р. гербарій перебував у фондах кафедри ботаніки. З реорганізацією кафедри ботаніки та створенням кафедри садово-паркового господарства було виконано значний обсяг робіт з упорядкування гербарного фонду. За рішенням Вченої ради УНУС (протокол №3 від 10.12.2013 р.) гербарій став функціонувати, як структурний науково-дослідний підрозділ кафедри садово-паркового господарства. З 2015 р. гербарій набув статусу – “Науковий гербарій Уманського НУС”, є підрозділом Науково-дослідної частини Уманського НУС (протокол №2 від 26.11.2015 р.) і виконує

функції ресурсного центру та центру колективного користування.

Для зберігання та укомплектування гербарію виділено окреме приміщення (гербарна кімната) зі зручними шафами.

Загальний вигляд частини фондової зали наукового гербарію УНУС

Приміщення обладнане за всіма вимогами збереження гербаріїв: зручні в розташуванні шафи, світловий і температурний режими, відповідна вологість, морозильна камера для проморожування рослин з метою боротьби зі шкідниками та ін.

Відтак активно проводиться інвентаризація гербарних фондів, створення електронної бази даних, а також виготовлення та придбання необхідного обладнання і матеріалів для зберігання й утримання унікальної колекції.

Вагомий вклад у роботу (2013-2014 рр.) з упорядкування, систематизації доклала перший куратор гербарію Тамара Олексіївна Кравець, кандидат біологічних наук, доцент. У 2014 році продовжила роботу з Науковим гербарієм УНУС (УМ) доцент Т.В. Мамчур.

Науковий гербарій – це унікальне на сьогоднішній день зібрання, яке є не тільки раритетом у своїй царині, але й продовжує бути цінним посібником з вивчення місцевої флори та флори України, тодішньої Російської імперії в її історичному аспекті. Відбувається його поповнення аборигенними,

інтродукованими та акліматизованими в даній місцевості видами. Гербарні зразки допомагають викладачам, аспірантам і студентам у науково-дослідній діяльності та навчальному процесі при вивченні курсу “Ботаніка”, “Дендрологія”, “Лісівництво”, “Квітникарство” та ін.

Робота з гербарієм – Т.В. Мамчур (ліворуч) та Т.О. Кравець (праворуч)

Відповідальним за збереження і розширення колекції гербарних зразків та науковим куратором підрозділу з 2015 р. призначено канд. с.-г. наук, доцента кафедри садово-паркового господарства Мамчур Тетяну Василівну.

Куратор Наукового гербарію УНУС (УМ) Т.В. Мамчур, 2016 р.

Діяльність Наукового гербарію Уманського національного університету садівництва (УМ) ведеться за такими напрямками:

- систематизація та інвентаризація гербарію судинних рослин;
- створення інформаційної комп'ютерної бази даних наукового гербарію;
- створення гербарію рідкісних, лікарських, ефірно-олійних, декоративних та інших груп корисних рослин Черкаської та суміжних областей;
- використання гербарію у проведенні наукових досліджень викладачами, студентами та іншими науковими установами.

У 2016 р. Науковий гербарій Уманського НУС зареєстровано в Index Herbarium (New York) з ідентифікатором (акронім) – УМ.

Насьогодні здійснено ситематизацію історичної колекції Herb. Fl. Ros., проведено інвентаризацію ін. г.з., опрацьовано та складено базу даних у форматі Excel, де таксономічна приналежність наводилася за інформаційною системою “The Plant List” (<http://www.theplantlist.org>), яка включає прізвища колекторів, роки збору рослин та назви таксонів за гербарними етикетками. Наразі г.з. колекцій Herb. Fl. Ros. розміщені за географічним розташуванням тодішньої Російської імперії (Центральна Європейська частина, Кавказ, Сибір, Туркестан, Манжурія (Монголія), Україна, Крим, Фінляндія, Латвія, Литва, Естонія, Білорусія, Азербайжан, Армения) та систематизовано в межах таксонів за філогенетичною системою А.Л. Тахтаджяна (2009).

Сучасний студентський гербарій систематизовано за загальноприйнятою філогенетичною системою, прийнятою в Україні за рекомендаціями С.Л. Мосякіна (2013). З метою запобігання пошкодження шкідниками здійснюється проморожування г.з. за методикою О.С. Климшина (1998).

Автори висловлюють щирю подяку провідному бібліотекарю музейної кімнати стародруків Наукової бібліотеки УНУС Наталії Василівні Михайловій – за допомогу у пошуку необхідної літератури.

ІСТОРІЯ ТЕПЛИЧНО-ОРАНЖЕРЕЙНОГО КОМПЛЕКСУ УМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА

Теплично-оранжерейний комплекс Уманського НУС має більш як 200-річну історію та є потужною навчально-науковою базою, на якій було виховано цілу плеяду висококваліфікованих фахівців та науковців.

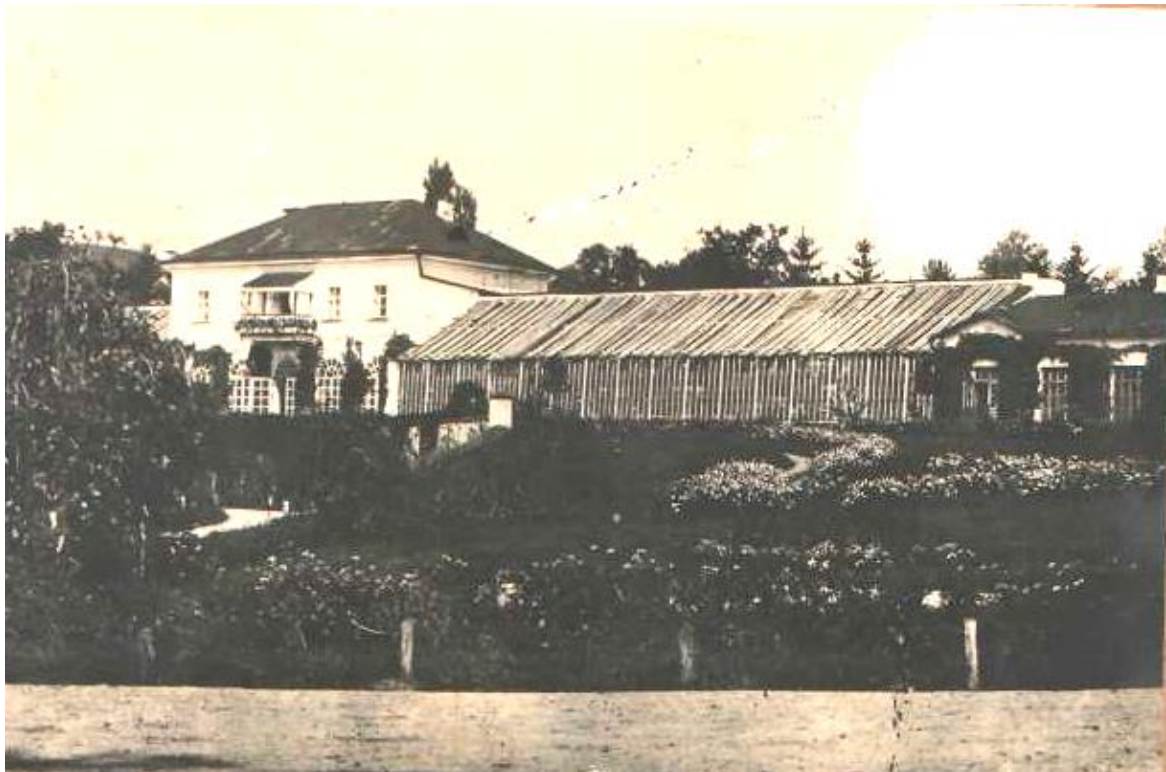
Завдяки початку розбудови парку “Софіївка” графом Станіславом Потоцьким, перші оранжереї були побудовані в 1800 р. разом з літнім будинком за проектом Людвіга Метцеля. Перший поверх літнього будинку слугував зимовою оранжереєю.

У 1859 р., з переведенням Головного училища садівництва з Одеси до Умані, імператриця Олександра Федорівна подарувала училищу “Царицин сад” разом з його господарством, у тому числі з теплицями та оранжереями. Упродовж перших трьох-чотирьох років перебування училища в Умані було закладено парникове господарство та споруджено нові оранжереї й теплиці для тропічних і субтропічних рослин.

Загальний вигляд односкатних теплиць, гравюра 1879 р.

У технічному звіті Уманського училища землеробства і садівництва за 1868 р. зазначається, що оранжереї мали п'ять відділів, теплиці були представлені – *грунтовою, трьома ананасними, перськовою, кактусовою, двома перехідними і трьома верхніми* – для розведення *шпалерного персика, винограду* й інших культур.

Фітодизайн перших оранжерей

У 1875 р. до оранжерей, з боку входу в парк, було добудовано приміщення контори “Царициного саду” (нині кафедра плодівництва і виноградарства).

Теплиці односкатні та оранжереї витягнуті в одну лінію на 150 м., праворуч – приміщення контори “Царициного саду”

В.В. Пашкевич у 1894 р. у журналі “Вестник Императорского Российского Общества садоводства” відмічав, що оранжереї і теплиці складаються з 11 відділів, у яких знаходиться до 20 тисяч рослин. У теплицях є відділення для вигонки *ананасів, персиків і винограду*.

Вирощування ананасів у теплицях Л.О. Казаріновим, 1925 р.

У теплицях і оранжереях, культивувались рідкісні декоративні рослини закритого ґрунту – камелієві, різні види пальм, лимонні та апельсинові дерева, ананаси, банани, драцени, аруми, попороті, бегонії, цикламени, хризантеми. Дві теплиці були задіяні під вирощування ананасів, де щорічно отримували до 200 плодів ананасів, які відправляли до імператорського двору.

Станом на 1 січня 1910 р. кількість рослин в теплицях і оранжереях складала 19 тис. екземплярів. На той час теплично-оранжерейний комплекс слугував досить солідною навчально-науковою базою оранжерейного культивування тропічних і субтропічних рослин, ранньої вигонки квітів, зокрема – бузку, троянд, цибулинних рослин.

У післяжовтневий період громадянської війни тепличне господарство училища зазнало пограбувань і спустошення – з 23 відділень оранжереї і теплиць залишилося лише 11, загальною площею 300 м², проте завдяки самовідданій роботі старшого садівника оранжереї й теплиць Л.О. Казарінова та робітників Д.О. Страйгородського і К.Д. Корчака тропічні й субтропічні рослини були збережені.

У 1924 р. один відділ теплично-оранжерейного комплексу було добре відремонтовано, у решти – полагоджено пічне опалення.

В училищі тоді нараховувалось 16 теплиць і оранжерей, одне приміщення для перезимівлі рослин та приміщення з помірною температурою для зимівлі *кактусів, агав* і ін. рослин, окрім того використовувалось 200 парникових рам.

*Працівники оранжереї (орієнтовно 1920-1930 рр.),
крайній справа Л.О. Казарінов*

У роки Другої світової війни німецькі загарбники в оранжереях намагалися облаштувати майстерні з ремонту техніки, зокрема мотоциклів, але завдяки зусиллям садівника Л.О. Казарінова, професора М.М. Шкварука та доцента І.П. Жабикіна оранжереї вдалося уберегти від пограбування і руйнувань.

Станом на 1958 р. в оранжереях нараховувалось 500 різних видів рослин, які складали 11000 рослин. Оранжереї мали 14 відділів протяжністю 250 м.

Реконструкція оранжерей у 1965-1967 рр.

У 1965-1967 рр. було виконано реконструкцію оранжерей та теплиць, у літньому будинку Потоцьких добудували третій поверх, а в колишній конторі “Царициного саду” (нині кафедра плодівництва і виноградарства) – другий поверх.

У 1984 р. в оранжереях та теплицях Уманського СГІ культивувалося 1200 видів рослин (серед них *пальми, кактуси, бегонії, аспарагуси, цикламени, фуксії, каланхое, пеларгонії, фрезії, гіацинти* та ін.), для квітництва використовувалось 56 парникових рам.

У 90-роки минулого століття, через брак енергоресурсів та поривів тепломережі під час різкого зниження температури, частину колекції рослин теплично-оранжерейного комплексу зберегти не вдалося.

Теплично-оранжерейний комплекс, вигляд з НДП “Софіївка” НАН України, 2000-2009 рр.

Кафедра садово-паркового господарства, 2010-2016 рр.

Нині загальна площа теплично-оранжерейного комплексу складає 1100 м².

Загальна площа оранжерей 775 м², у тому числі:

№1 – 255 м² “Лимонарій”, колекція цитрусових: лимони (7 сортів); апельсин (2 сорта), грейпфрут (1 сорт), мандарин (1 сорт) всього понад 34 таксони;

№2 – 272 м² “Субтропічна”, колекція субтропічних рослин: ківі, хурма, гранат, інжир, мушмула, зизифус, пальми – фінікова, трахікарпус та ін.);

№3 – 248 м² знаходиться в стадії реконструкції (замінений ґрунт, покриття на полікарбонат, відновлена значна частина скла та комунікації (вода та теплопостачання), а також передбачається її використання для закладання колекції субтропічних та тропічних плодкових і декоративних культур.

Теплиці – загальна площа 324,9 м², з них №1 – 72,9 м² знаходиться колекція сукулентів і ксерофітів (має полікарбонатне покриття, пічне опалення);

№2 – 57 м² використовується для адаптації декоративних рослин (не опалюється);

№3 – 65,1 м² для закалювання рослин і приготування ґрунтосумішей (господарське призначення);

№4 – 66 м² розсадне відділення, маточник ківі та приміщення для дорощування рослин;

№5 – 63,9 м² теплиця реліктових саговників, вік яких орієнтовно – 250-260 рр.).

Насьогодні у теплично-оранжерейному комплексі Уманського НУС вирощуються рослини з видовим складом у понад 40 родин: цифомандра – томатне дерево, гуаява звичайна Кетлі, маракуйя, гренадила, інжир, 7 сортів ківі, гранати звичайні і карликові, 3 види бананів і 2 сорти, хурма, пряно смаковий та ефірний імбир Генрі, евкالیпт лимонний, лавр благородний, лимонна трава тощо.

Професор А.Ф. Балабак у теплиці біля реліктових саговників, 2007 р.

Теплично-оранжерейний комплекс Уманського НУС – науково-навчальний підрозділ кафедри садово-паркового господарства та надзвичайно важлива складова навчально-практичної бази. Для фахівців за спеціальністю “Садово-паркове господарство” на цій базі проводяться заняття з предметів: “Декоративні рослини закритого ґрунту”, “Фітодизайн закритого середовища”, “Декоративні розсадники та насінництво”, “Квітникарство”, “Озеленення населених місць”, “Субтропічні культури”, “Плодівництво” та ін.

Під час практичних занять та навчальної практики студенти поглиблено вивчають основні теоретичні положення розсадництва, основ організації декоративних розсадників, загальної агротехніки вирощування садивного матеріалу, технології виробництва різних видів садивного матеріалу декоративних деревних порід, особливостей розмноження і вирощування садивного матеріалу основних декоративних культур.

Студенти навчаються різним технологічним процесам вирощування квіткових рослин відкритого і закритого ґрунту. Проводять посів насіння, пікірування розсади, живцювання багаторічних видів квіткових рослин різними

способами, зимове щеплення троянд та інших видів декоративних рослин. У теплично-оранжерейному комплексі виконується науково-дослідна робота аспірантів, докторантів, виконуються курсові та дипломні проекти студентів-дипломників.

Доцент Л.Г. Варлащенко проводить практичне заняття студентам 31-сп групи в оранжереї №2 “Субтропічна”, 2014 р.

Тривалий час завідувачем теплично-оранжерейного комплексу працював Анатолій Степанович Величко (1971-2001). Всі, хто знають Анатолія Степановича, без перебільшення скажуть – це людина, закохана в квіти, який все життя присвятив їм, підсвідомо і завідомо дотримуючись неписаної заповіді: *“Без квітів життя сіре і одноманітне. Де не має квітів – там не має життя”*. А.С. Величко є автором тринадцяти зареєстрованих сортів айстр.

Під його керівництвом студенти на практиці вивчали методи вирощування та збору насіння багатьох квіткових культур. Він значно збагатив колекцію інтродукованих рослин в оранжереях, а також уміло зберігав те надбання, що було створено його попередниками.

Його сорти айстр знаходяться в колекціях ботанічних садів України, Росії, Білорусії, Прибалтики, Казахстану та ін. Ним отримано перспективні форми півонії деревовидної та винограду.

А.С. Величко із захопленням знайомить гостей та співробітників інституту (нині УНУС) з новими сортами айстр, 1975 р.

Керівниками теплично-оранжерейного комплексу в певні роки були кандидат с.-г. наук, доцент Сергій Анатолійович Коваль (2001-2008), Олександр Миколайович Яворський (2009-2011), Роман Васильович Безділь (2012), Ольга Олександрівна Марно (червень-липень 2013) та кандидат біологічних наук, доцент Володимир Анатолійович Вітенко (2013-2016).

В оранжереї №1 “Лимонарій” досліджують колекцію цитрусових (зліва направо): О.М. Яворський, С.А. Коваль, студент

Студенти 11-а групи агрономічного факультету в теплично-оранжерейному комплексі під час навчальної практики з ботаніки, 2014 р.

У 2013 р. на базі теплично-оранжерейного комплексу була створена колекція сортів *Iris L.* під керівництвом професора В.П. Карпенка, яка нараховує більше 200 сортів вітчизняної та іноземної селекції. Куратором ірисарію призначено доцента Т.В. Мамчур.

*Огляд виставки сортів роду *Iris L.* УНУС ректором О.О. Непочатенко, проректорами І.І. Мостов'яком, М.І. Мальованим, 18 травня 2016 р.*

Цього ж року теплично-оранжерейний комплекс поповнився 129 таксономічними одиницями плодових і декоративних рослин. У перспективі, після оновлення (модернізація та реорганізація), навчально-дослідні оранжереї і теплиці стануть базою для створення ботанічного саду Уманського НУС.

Фотофіксація рослин теплично-оранжерейного комплексу, 2015 р.

Оранжерея № 1 “Лимонарій”

Оранжерея №2 “Субтропічні рослини”

Зізіфус звичайний, унабі
(*Ziziphus jujuba* L.)

Фінік канарський
(*Phoenix canariensis* L.)

Трахікарпус Форчуна
(*Trachycarpus fortunei* L.)

Гранат звичайний
(*Punica granatum* L.)

Актинидія делікатесна або ківі (*Actinidia deliciosa* L.)
під час цвітіння і плодоношення

Пасіфлора блакитна
(*Passiflora caerulea* L.)

Олеандр звичайний
(*Nerium oleander* L.)

Саговник (*Cycas* L.)

Штучна декоративна водойма

Професор А.Ф. Балабак і доцент М.І. Парубок визначають сортові особливості ківі в субтропічній оранжерейі, 2013 р.

Колектив кафедри садово-паркового господарства в теплично-оранжерейному комплексі (зліва направо): Ю.І. Єгоров, Ю.А. Величко, В.В. Поліщук, І.М. Пушка, Л.Г. Варлащенко, М.Ю. Осіпов, А.Ф. Балабак, М.І. Парубок, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, Т.В. Красноштан, А.М. Орел, Т.О. Кравець, 2013 р.

**СПОГАДИ ПРО ВЧЕНИХ-БОТАНІКІВ УМАНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА**

ВОСПОМИНАНИЯ О ВАЛЕНТИНЕ ФЁДОРОВИЧЕ НИКОЛАЕВЕ

*Виктор Антонович Гаврилюк –
кандидат биологических наук, доцент,
заведующий кафедры ботаники УСХИ*

«...С Валентином Фёдоровичем Николаевым я впервые познакомился в 1944 году, будучи студентом Курганского с.-х. техникума. В город Курган был эвакуирован Полтавский с.-х. институт и многие преподаватели вели занятия и в техникуме. Сам техникум располагался не в городе (в отличие от института), а в пойме р. Шобола, в нескольких километрах (что, правда, зависело от состояния реки, – при весеннем половодье попасть из города в техникум можно было лишь в объезд, – несколько десятков км). Возле дома, где жил Валентин Фёдорович был огород, где мне уделили грядку, на которую я переносил из окрестного леса интересные растения и наблюдал за ними так сказать в культуре.

Вскоре после окончания войны техникум перевели к г. Шабринск, а его земли передали к организованному на базе Полтавского – Курганскому с.-х. институту. В связи с вышеупомянутыми событиями моя связь с Валентином Фёдоровичем прервалась.

В 1950 г. после окончания двух курсов Курганского с.-х. института, я перевелся на Украину – в Уманский с.-х. институт, окончив его в 1953 г. и был оставлен для работы в качестве ассистента по кафедре ботаники. И вот судьбе было угодно, чтобы наши пути, мои и Валентина Фёдоровича, пересеклись. В 1955 г. заведующим кафедры ботаники был избран Валентин Фёдорович. Помню, как директор института (Н.И. Делеменчук) вызвал меня и сказал, что я должен знать В.Ф. Николаева, подавшего документы на конкурс. У меня, естественно, были самые наилучшие воспоминания о педагогах военного техникума и послевоенного Курганского с.-х. института. Ведь основы, фундамент той науки, ставшей для меня

главной на всю жизнь, были заложены Верой Платоновной Кушниренко (профессор Полтавского с.-х. института) и Валентином Фёдоровичем Николаевым.

Лекции и лабораторно-практические занятия, проводимые Валентином Фёдоровичем, отличались глубиной материала и ёмкостью содержания. Для этого лектор использовал огромный опыт своей многоплановой деятельности и незаменимую для настоящего педагога уверенность о роли науки. Несмотря на обширность знаний, Валентин Фёдорович тщательно готовился к каждой лекции. В этом я уверился, т. к. вскоре его семью и меня поселили в одной квартире. Особый дух лекций Валентина Фёдоровича несомненно влиял на молодежь, которая пыталась к нему большое уважение. Кроме лекций не очень часто делал интересные доклады на ботаническом кружке.

Кроме чисто педагогической деятельности Валентин Фёдорович занимался изучением сортового разнообразия декоративных растений. Им была создана коллекция более 200 сортов гладиолусов, свыше 100 сортов георгин, более 200 сортов тюльпанов. Им было выведено более 20 сортов гладиолусов. На этой почве Валентин Фёдорович вел широкую переписку с любителями-оригинаторами, приобретая у них посадочный материал. Им был организован кружок Уманских любителей-цветоводов. Собирались они в весеннее и летнее время почти еженедельно на веранде его квартиры, обменивались идеями и практическими достижениями.

После выхода на пенсию (1964 г.) он вскоре переехал в г. Харьков, где в это время жила с семьей его дочь Нэлли Валентиновна. До последних дней мы переписывались и время от времени я получал его письма, часто полные юмористических замечаний. Это был знаток и Педагог с большой буквы.

Именно такие люди создавали урожайные посевы в памяти и деятельности учащихся поколений.

(К великому сожалению сейчас я не помню точной даты его ухода, о котором написала его дочь)...».

(За архивными материалами музею історії УНУС).

**ГОРЯЧЕВА ВІРА СПИРИДОНІВНА ВИКАРБУВАЛАСЬ У МОЇЙ ПАМ'ЯТІ
ЯК ПРИКЛАД ПЕДАГОГА, ЯКИЙ СІЄ ДОБІРНЕ ЗЕРНО НАУКИ
ПРО РОСЛИНУ**

Шевченко Жанна Петрівна –
кандидат біологічних наук, професор
кафедри захисту і карантину рослин УНУС

Після закінчення з відзнакою Бобринецького сільськогосподарського технікуму, що на Кіровоградщині, через рік роботи в школі, подала документи і була зарахована на агрономічний факультет тоді ще Уманського сільськогосподарського інституту. Добре пам'ятаю, що це було в останній день прийому документів. Приймав їх у мене доцент Андрієнко Олексій Семенович, знаний у вузі та і за його межами, як мені стало пізніше відомо, плодовод. Поряд з Олексієм Семеновичем стояла в окулярах симпатична, дещо з суворим поглядом жінка. Він сказав, що вона, можливо, вам пізніше викладатиме ботаніку. Треба сказати, що цій дисципліні, навчаючись у технікумі на першому курсі, я надіялася чи ненайбільше часу, захоплюючись нею завдяки захоханій у рослинний світ нашій вчительці Ользі Федорівні.

І так, очевидно, судилося, що естафета передана була в такі ж руки. Віра Спиридонівна Горячева, яка читала нам ботаніку глибоко знала матеріал, вміло, а до того ж, переконливо нас знайомила з морфологією та анатомією рослин, з тим як відбувається у них процес запліднення тощо.

Я так довіряла їй, що, якщо хтось з моїх одногрупників (це була з група агрономічного факультету 1955-1956 н.р.) не вчив ботаніку, або не розумів, мене це дуже засмучувало і Віру Спиридонівну, – те ж саме. Вона дивилась поверх своїх окулярів суворо і одночас доброзичливо, а в її погляді можна було прочитати – “як можна було не вчити дисципліну, яка дає знання, без яких в подальшому не обійтись?”, та про це вона говорила нам часто і вслух.

Добре пам'ятаю як Віра Спиридонівна не порушувала увагу моїх колег

одногорупників, які слухали мої пояснення біля навчальних таблиць, а стояла тихенько біля дверей 72 аудиторії, яка належала кафедрі ботаніки, аж поки ми її помічали і швиденько сідали за парти.

Піреба сказати, що Віра Спиридонівна була інколи категоричною, але вона ніколи не принижувала гідності студента, оцінюючи завжди об'єктивно наші знання.

Будучи вимогливою, якщо ти не відповів лише на одне чи два питання, вона ніколи категорично не говорила – “сідайте «два»”, а давала можливість подумати, або довести, що ви спроможні вивчити цей матеріал. Мені було приємно її слухати і бачити, навіть якщо я забувала щось і в очах з'являлись сльози. Вона завжди говорила “Шевченко, ви ж знаєте цей матеріал, я упевнена, подумайте ще трохи”. А ще вона нагадувала мою маму, яка теж у школі навчала мене ботаніки, де також закладались знання з цієї дисципліни.

Свої ж спогади про Віру Спиридонівну та частково й інших ботаніків (В.Ф. Ніколаєва, П.Б. Вакар, В.А. Гаврилюка, Н.І. Кутову) хочеться закінчити такими віршованими рядками:

“Роки летять мов мить незбагно,
У вузі покоління поколінню естафету віддає.
Піт вчать ся всі, всі знань тут прагнуть,
І проросло в великий світ й зернятенько моє”.

Віра Спиридонівна Горячева посприяла тому, щоб її зерна науки падали на благодатний ґрунт. Невдовзі після закінчення першого курсу я обрала тему наукових досліджень, як дипломниця професора С.Є. Грушового по вірусних та інших хворобах, а потім присвятила питанням захисту рослин все своє життя. І при цьому завжди, чи то працюючи на виробництві в Миколаївській області (Снігірове Савранського району), чи працюючи викладачем в нашому вищому навчальному закладі після закінчення аспірантури, завжди була переконана, що без знань про рослину, які заклали нам і Віра Спиридонівна і інші викладачі, не може бути успішного захисту її від збудників.

**НІКОЛАЄВ ВАЛЕНТИН ФЕДОРОВИЧ – ІНТЕЛЕГЕНТНА, ДОБРА ТА
ПУНКТУАЛЬНА ЛЮДИНА**

Василь Григорович Новак –
кандидат сільськогосподарських наук, доцент
кафедри рослинництва УНУС

За добру і пунктуальною людиною може-
на розпитувати дуже багато.
Узагалом. Я згадує імена, що був
у мене відомого лектора, самовід-
даного свого селекціонера
Валентина Федоровича Ніколаєва.
Щиро вдячний йому.
Дякую, дякую кафедро рослинництва
В. Г. Новак

**ВАКАР ТЕТЯНА БОРИСІВНА –
ЛЮДИНА, ЯКУ ПАМ'ЯТАЮ ТА ГЛИБОКО ШАНУЮ**

*Анатолій Федорович Балабак –
доктор сільськогосподарських наук, професор
кафедри садово-паркового господарства УНУС*

У моїй пам'яті Т.Б. Вакар залишилась з перших днів мого навчання у вузі. Тетяна Борисівна з когорти ветеранів, якими завжди гордиться наш колектив. Талановитий викладач, мудрий наставник, інтелігент і чудова людина. Вона вписала в історію кафедри ботаніки не одну славну сторінку.

Вперше з Тетяною Борисівною я познайомився у 1967 році на лекційних і лабораторних заняттях з “Ботаніки”, коли поступив на факультет плодощовочівництва і виноградарства Уманського сільськогосподарського інституту. Тетяна Борисівна прищепила мені любов до такої прекрасної науки як “Ботаніка”. Слід відзначити, що це був приклад відповідальності за справу, душевності, людської доброти і поваги до колег і студентів. І навіть сьогодні, будучи професором і працюючи на викладацькій роботі, я постійно передаю студентам той багаж знань, який одержав в той час.

Минають роки, але в душі і пам'яті моїй живе теплий спогад про чудову людину, прекрасного педагога, майстра своєї справи – незабутню Тетяну Борисівну Вакар.

**СПОГАДИ ПРО ТЕТЯНУ БОРИСІВНУ ВАКАР ВИПУСКНИКІВ
ПЛОДООВОЧЕВОГО ФАКУЛЬТЕТУ ВИПУСКУ 1973 РОКУ**

Вакар Петяна Борисівна викладала у нас курс ботаніки в 1968-1969 навчальному році з перших занять вона справила на нас глибоке незабутнє враження.

Лекції були цікаві, змістовні, захоплюючі. Ми з нетерпінням чекали наступної зустрічі.

Петяна Борисівна вражала нас доброзичливістю, вона до кожного студента ставилась з повагою як до особистості. Поруч з цим вона була вимогливим викладачем. Кожне заняття вражало рівнем підготовки і такої ж віддачі вона вимагала. Все це призвело до того, що ботаніка стала для багатьох з нас улюбленою дисципліною.

Петяна Борисівна щоразу показувала такий високий рівень професіоналізму, до якого багатьом іншим викладачам було важко дотягнутися.

Рослинний світ після занять із Петяною Борисівною ставав ближчим і зрозумілішим.

Петяну Борисівну любили, поважали і завжди пам'ятаємо.

*Від випускників плодоовочевого факультету 1973 року
Н. Андрієнко, Л. Марна*

**ПРО ВИДАТНОГО ПЕДАГОГА ТА ВЧИТЕЛЯ –
КРАВЕЦЬ ТАМАРУ ОЛЕКСІЇВНУ**

Любич Віталій Володимирович –
кандидат сільськогосподарських наук, доцент
кафедри технології зберігання зерна (нині докторант кафедри)
інженерно-технологічного факультету УНУС

Для Тамари Олексіївни робота – це не просто робота – це гасило її самої. Завдяки цій викладала курс "Ботаніка" на високому професійному рівні та великою любов'ю до речей. Вивчила скеровувала роботою студентів під час здобуття знань з дисципліни. Тамаро Тамари Олексіївни в тому, що багато талантів інших людей та мала допомогти їм реалізуватися. У своїй пам'яті Тамара Олексіївна залишилася вогнищем молодого та здібного людини.

Мій

Доцент кафедри
технології зберігання
зерна Університету УНУС
Любич Віталій Володимирович

ПІДГОТОВКА ДО УЧАСТІ В СТУДЕНТСЬКОМУ НАУКОВОМУ ГУРТКУ КАФЕДРИ

Новак Андрій Васильович –
кандидат сільськогосподарських наук, доцент
кафедри землеробства, заступник декана заочної форми навчання
факультету агрономії УНУС

У грудні 1992 року я, студент першого курсу брав участь в засіданні студентського наукового гуртка кафедри ботаніки.

Лабораторії заняття з дисципліни ботаніка нам проводила інтелектуальна, доброзичлива жінка з мелодійним, спокійним голосом – Зою Володимирівна Теркіял. Саме Зою Володимирівна запропонував підготувати матеріал для доповіді, який не входив до вивчення курсу дисципліни: „Симбіоз - як взаємодія і співіснування різних біологічних видів”.

В читальній залі нашого ВНЗУ я опрацював 11 джерел літератури і за редакцією Зої Володимирівни в письмовій формі підготував реферат на сім сторінок.

Мій перший в житті виступ перед аудиторією безумовно супроводжувався хвилюванням, але увага слухачів надавала мені впевненості. Після доповіді ставилася запитання і в обговоренні теми взяли участь викладачі кафедри: Кравченко Тамара Олексіївна, Таврилюк Віктор Антонович, Романчук Світлана Петрівна.

Запам'ятався також гай з лікарських рослин, зібраних викладачем кафедри влітку в різних зонах України, який ми смакували того холодного зимового вечора.

У тепер, через багато років стає зрозумілим

що такі зібрання створювали "симбіоз" між студентами, які прийшли за знаннями та викладачами, які доносили до нас свої порадки та знання, давали приклад доброзичливих відносин між педагогом і учнем.

А.В.Н.

Доцент кафедри загально-
ного землеробства
А.В.Новак

ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ БОТАНІКА

Анатолій Пилипович Бутило –

доктор сільськогосподарських наук, професор
кафедри землеробства УНУС

З часу навчання в Уманському с.-г. інституті минуло понад 53 роки. Тепер згадую перші роки навчання особливо пам'яно як зразково відпрацьовану вивчення ботаніки.

На плодосвоєвому факультеті перуни готала Вакар П.Б. чудовий лектор, але вистоглибий викладач, а лабораторні заняття в нашій групі вела асистент Данилевська О.М. Слідва вважала завжди проводили заняття з використанням живих екземплярів рослин і таблиць. На кожному занятті нас опитували та виставляли оцінки. Ми збирали гербарії з морфології та систематики рослин в Сорсівці та на полях у гостю "Родниківка".

Неоціняною базою навчання слугували зразкові ділянки з систематики трав'янистих рослин. За кожним студентом закріплювали по кілька ділянок різних видів рослин. В нашій обов'язки входив догляд за ними під наглядом лаборанта кафебри, яка обіймала працю та інформацію перед екзаменом передавала Вакар П.Б. Наталь ці ділянки переорали і за 20 років поки не поновили. Тобто хотіли зробити краще, але вийшло як завжди.

А.П. Бутило Бу -

ВІДОМИЙ БОТАНІК УНІВЕРСИТЕТУ – В.А. ГАВРИЛЮК

Ігор Васильович Прокопчук –
кандидат сільськогосподарських наук, доцент
кафедри агрохімії УНУС

На відстороні душі народжуються
спогади про викладача з моїх далеких
студентських літ.

Віктор Антонович Гаврилюк швидким
темпом заходив до аудиторії і відразу розпочинав
заняття. Ми студенти - захоплювалися знаннями
лектора, його вишнім цікаво проводити
практичні заняття і кожен раз доповнювали все це
новим жартом. Завжди привітний, Віктор
Антонович умів у притаманній йому
манері зацікавити студента до вивчення
викладеного матеріалу, однак в той же час
і досить суворо ставився до студентів, які не
з великим бажанням відносились до навчання.
Це людина, яка володіла колосальними
знаннями в галузі ботаніки і, яка збрала
одну з найбільших колекцій різних видів коктусів,
про які він з великим захопленням міг
розповідати годинами.

Ляким є пам'яттю Віктора Антоновича
прекрасного педагога, людину з великої міри.

В.А.

І.В. Прокопчук

ВОСПОМИНАНИЕ О МАМЕ

*Наталья Сергеевна Кавцевич –
дочь Татьяны Борисовны Вакар*

С чувством глубокой любви и благодарности я вспоминаю своих родителей: маму Татьяну Борисовну Вакар и папу Сергея Николаевича Кавцевича.

Мне необыкновенно повезло – я родилась в семье в которой всегда царили взаимопонимание и взаимопомощь, уважение, искренность и любовь.

Нас детей (меня и двух моих братьев Анатолия и Юрия) очень любили, уделяли нам много внимания, читали сказки, играли в игры, учили рисовать, лепить.

Мама очень много рисовала. Помню, что она выпускала стенгазеты и ей пригодились её способности к рисованию.

Когда мы были в Софиевке – это был наш любимый парк – мама с детства обращала моё внимание на красоту природы, на игру света в молоденьких листочках, когда весной листочки действительно полупрозрачные. И всегда рассказывала какое растение как называется. А своего маленького внука Серёжу она научила названий растений, ещё и по латыни.

С мамой в детстве в парке на Женевском озере мы слушали кваканье лягушек. Мама научила любоваться красотой неба то яркими, то нежными красками восхода и захода солнца. С ней слушали как поют птицы. У мамы был хороший музыкальный слух, и хорошая музыкальная память – она играла на рояле без нот музыкальные произведения классиков (Шопена, Чайковского и др.).

Когда в детстве я делала что-то не так – на меня никогда не кричали, меня никогда не били. Лицо мамы становилось печальным, грустным. Мама со мной не разговаривала и это было самым большим наказанием для меня.

В детстве у меня были обязанности по уборке дома (вытереть пыль, расставить игрушки по местам, помыть пол в комнате). Здесь мама была требовательна – всё должно быть сделано аккуратно. Мама меня отдала на

занятия по-хореографии в студию “Шополёк”.

Вообще мама была очень организована. Каждое утро она начинала с зарядки и обтирания холодной водой.

Она всё успевала – возле дома были клумбы с разными цветами, дома порядок, всегда готовы вкусные обеды (завтрак и ужин готовил тот, кто был свободен – я подросла и помогала готовить) вела переписку со своими бывшими студентами, каждый год дома делалась побелка, летом – заготовки на зиму, брали огород на котором выращивали картофель и др. овощи.

А ведь всё это делалось при большой нагрузке на работе. К подготовке по проведению занятий и лекций тоже нужно было находить время. В особенно хорошей рабочей дружбе мама была с Тамарой Алексеевной Кравец и Марией Андреевной Гущиной.

И не было и разу, что-бы мама была раздражённой, недовольной или жаловалась на что-то. Всегда собранная, спокойная, последовательная в работе она всё успевала. И очень ценно было то, что всё не замыкалось на разных делах, а параллельно с ними, как в косичку вплетается ленточка, так вплеталось всё доброе в наши души.

Мои родители были очень отзывчивыми людьми. Помню с детства, как со всеми нами за столом обедал какой-то незнакомый, бедный мужчина без ноги. Ему ещё надо было куда-то добираться. И теперь я, конечно, безошибочно догадываюсь, что родители обязательно дали ему на дорогу материальное подкрепление.

На нашей улице, по соседству жили нуждающиеся люди. Их дочка для меня стала старшей подругой и в нашей семье к ней относились как к своему ребёнку. Во многих случаях моя мама заменяла ей родную мать. За советом, пониманием девушка всегда обращалась к моей маме. Мои родители помогли ей получить высшее образование. Она вышла замуж и уехала с мужем в Россию. Но контакты не оборвались. Позже её семья вернулась на Украину. И мы снова с ней встретились родными людьми. Она всячески от души чем могла помогла всей нашей семье. И смерть моих родителей она переживала со мной как нашу общую потерю.

Это лишь два примера чуткого отношения к людям. Но в жизни моих родителей такое поведение было обычной нормой. Они это делали не на показ, и Бог ведаёт сколько благодарных людей помнят моих маму и папу.

Отношения с родственниками всегда были искренними, доброжелательными. Мы как праздника ждали приезда из Москвы маминого брата Анатолия Борисовича Вакар с его дочерью, прекрасным человеком, Ириной Анатольевной Вакар. С таким же желанием скорее встретиться, мы ожидали приезда в гости к нам родных из Минска – моего брата Анатолия, папиной сестры Анфисы Николаевны Кавцевич с её сыном Игорем Алексеевичем Абрютиным. Игорь поступил учиться в наш Уманский с.-х. институт и, конечно, все годы учёбы он был, как сын у мамы и папы. У Игоря как говорится “золотые руки” – что где по дому, по хозяйству надо было сделать – было сделано на совесть.

В то время мама и папа ещё достраивали наш дом и Игорь положил полы. Любой ремонт техники был ему по плечу. Позже он работал в Белорусии по испытанию с.-х. техники.

Также приезжала к нам в гости из Минска папина племянница Татьяна Николаевна Олешкевич, очень отзывчивый, добрый человек со своим сыном Сашей. И очень весёлая папина племянница, так-же любимая искренне всеми нами Елена Николаевна Кавцевич со своей дочерью Анной.

Всех и всегда мама и папа встречали радушно, дома царила доброжелательная обстановка.

Каждый помогал и делал то, что умел и так дружно и весело пробежало время встречи. Софиевка оставалась всегда нашим любимым местом для прогулок.

Мама всегда была и хозяйкой создающей дома уют, и хранительницей тёплого домашнего очага.

В трудных обстоятельствах моей жизни, мама была (так-же как и папа) неизменным, полностью отдающим себя помощником.

Жизнь не бывает без перемен.

Пришло время когда заболел папа. Мы с мамой и все родственники старались помочь папе.

1 ноября 1991 г. был мамин день рождения. Как подписал папа маме праздничную открытку я сейчас перепису слово в слово.

“Дорогая Танюшенька!

Сердечно поздравляю с днем Рождения. Желаю тебе здоровья, исполнения всех твоих желаний, благополучия и всего самого доброго.

Благодарю тебя за чуткость и заботу обо мне, которые ты постоянно проявляешь даже в ущерб своему здоровью.

“Чувствую, что я не заслужил такой самоотверженной отзывчивости.

Крепко, крепко тебя целую.

Твой Серёжа”.

1.XI.1991 г.

Папа переносил болезнь терпеливо. Ничего не требовал, не проявлял какого-либо недовольствия, а напротив говорил нам с мамой: “Как вам тяжело со мной”.

До последней минуты жизни он думал о нас.

Безнадёжность конца подавила, не оставляя никакого просвета. Всё вокруг померкло и легло на нас тяжёлым покрывалом. Папы всем нам очень не хватало. Мы осиротели, но надо было жить дальше. Мама старела, теряла силы. Но никогда не жаловалась ни на что, не выражала недовольствия, всегда говорила “спасибо”. И всегда делала какую-либо посильную работу: лушила фасоль, чистила картошку и т.п.

Каждый день, без пропусков, одевшись по погоде мы выходили на прогулку. Иногда шли пешком через парк “Софиевка” до Николаевского Собора, где находили иной смысл и новые благодатные силы для жизни. С Божьей помощью иначе стали понимать переход человека в вечность. Стали объяснимы все происходящие события. Мама с сожалением говорила: “Очень жаль, что раньше я была неверующей”. Уже было тяжело маме ходить пешком и мы ездили в собор сначала на автобусе. Потом и это стало тяжело. Ехали на такси. А когда и это стало маме

трудно или становилось плохо, приглашали священника домой. И всегда после причастия мама просто оживала и мы снова могли выходить на прогулку, на улицу или на наш дворик возле дома. До последнего дня мама не была лежачей. В последние дни мы ходили по комнате.

Мама никогда не сказала: “Не хочу” или “Не буду”. Никак не хотела огорчить меня. Никогда ничего не требовала. Было у неё всего две просьбы: похоронить её с крестиком из Киево-Печерской Лавры, который ей подарила на день рождения её коллега по работе Тамара Алексеевна Кравец. И на могиле не ставить памятник, а поставить крест.

9 мая маму поздравили с днём Победы, вручили ей медаль. А вечером следующего дня, 10 мая за маминой доброй душой был послан белый Ангел. Мама тихо уснула, встретившись с Вечностью.

И не было нестерпимой боли от разлуки, чувства безысходности и непоправимого горя. Грустно было расставаться и знать, что уже здесь рядом мамы не будет. Но было большое утешение: люди с добрыми сердцами как у мамы обретают, вечный покой в новой жизни Царства Небесного. Маму отпевал священник, у которого она была духовным чадом в течении 12 лет. На кладбище две могилки с крестами. Мои мама и папа... Рядом шли они всегда по дороге жизни, отдавая близким, знакомым и незнакомым людям свою доброту, тепло и любовь.

СПОГАДИ ПРО МАМУ

Надія Олександрівна Данилевська –
донька Ольги Матвіївни Данилевської

Моя мама, Данилевська Ольга
Матвіївна (1922-1979) величка,
щира українка. Її величність у
великій любові до рідного світу
України, її культурного життя,
любві до дітей, морей, голубка,
роду.

Її мислення було масштабною,
державним. Хоч вона була не
вдома широкому загалу, але
праця її була глибоко науковою,
природно дослідження завжди в
ній було. Лекції читала виключно
українською мовою. Дока
внена мене в культурний
світ оди, навчальної першості –
сільськогосподарського інституту.

Ми були улюбленими різноманіт-
них заходів для дітей викладачів,
Ми не один раз бували у неї на
кафедрі. Вона завжди мовила хло-
пцям у білих ступках. Я була
присутньою на кураторських

заметтях з етудентами. У нас-
ті закарбувалися замеття з ви-
тмачки, перенер фільмів у
міжчасі інституту. Прилуча-
ла нас, різан до гри на тачіно.
Основи музики прищепили вите-
лі, які ходили до дому. Про
Котляревського і Шевченка з
погула знайшли від бабків і
середовищі етудентів: хорошему,
те андральському.

У школі, коли мені завали
месь завдання на маленькому
мистотку, вока брали великий
мисток і ми утвор викону-
вали те завдання. Воно титч
ен гражове висіло у шкільно-
му коридорі.

Для своєї роботи вона завжди
потувала багато всієї наогности.
Допомогама бабківні у чого
роботі дослідницької: шила пакети,
розкладала сорти пишениці, зру-
кувала матеріали на зрукар-

своїм машини.

Мама казала: я тільки подру-
маня, а батько все сказав, або
Мама була суворою, ^{зробив} "поріркою".
Дотримувала на шівки це
моєму народних камерарних
зв'язів. Варимо кутю
пшеничну, рідше. Абримали
коларників. Для них вікелю-
лась домаму ковбаса. У хозі на
крутило в носі віїї смолуємого
запаху, вона даничалась коларни-
нам,

Весь вільний час вона прово-
дила біля рослин, на земель-
них ділянках, квітниках. Раною
ми весь час була марвері.

До свей вона приручу-
вала мам рідні костюм-
чики, які шила за міг. На
рамок коштує мені уже був
готовий. Мене це дуже вра-
хано. Я думала як же
вона так може і корону,

і смикну, і беріжку...

Я ніде і ніколи не їла
смакнішої їжі, як приготов-
леної мамою, хоч вона завжди
була ніжною.

Марія Данилівна,
письменниця,
догма

2016
серпень

РОМАНЦАК СВІТЛАНА ПЕТРІВНА – НЕОРДИНАРНА ОСОБИСТІТЬ ШИРОКОЇ ДУШІ

Свистун Оксана Вікентіївна –
завідувач музею історії університету УНУС

Коли я оглядаюся на своє прожите життя, розумію що були люди які відіграли у ньому досить важливу роль. Саме таку роль і відіграла Світлана Петрівна.

Вперше я з нею зустрілася в лаборантській, коли прийшла влаштовуватись на роботу лаборантом на кафедрі ботаніки. Одна жінка сиділа за столом, а друга збоку біля шафи з мікроскопами і про щось розмовляли. Зайшовши я сказала що мене прислав Віктор Антонович до Марії Дмитрівни Трохіної, щоб вона ввела мене в курс справи, так як я взята на посаду лаборанта. Марія Дмитрівна встала з-за столу і хотіла щось сказати, та жінка яка сиділа біля шафи її випередила і сказала щоб я показала руки. Я трохи розгубилась, почала їх навіть сама розглядати, бо не розуміла що від мене хочуть. Це як потім виявилось була Світлана Петрівна Романицяк вона розсміялась і сказала що таким чином вона хоче побачити чи не "білоручка" я, тому що крім обов'язків на кафедрі я повинна буду працювати на ботанічному розсаднику. Ось так ми з нею познайомилися.

Звичайно не можна описати всі життєві ситуації та розмови Світлани Петрівни зі мною, чи колегами на кафедрі, чи з студентами на заняттях. Можна тільки узагальнити і сказати, що вона була людиною великої душі, дуже оптимістичною і життєрадісною, і взагалі великою оригіналкою. Любила водити машину, говорила що і на танці ще не проти піти, та портрет не підходить для танців. Любила подражнити у суперечках Віктора Антоновича, казала що треба його трохи пробуджувати від спокою, так як дома у нього дуже одноманітне життя. А взагалі вони були добрими друзями, так як знали одне одного ще з часів навчання в Уманському сільськогосподарському інституті, вони навчалися в одній групі. Саме прожиті роки, спільні спогади і знайомі робили їх дуже близькими, хоч

думки у них іноді не співпадали та виникали дискусії, взагалі їм було добре разом і це дозволяло їм швидко пробачати одне одного.

Світлану Петрівну любили студенти. Вона була вимоглива, та могла ввійти в становище студента і допомогти йому, але дуже не любила брехунів, підлабузників та қар'єристів. Непорядних людей вона намагалась не підпускати до себе, ніби їх не існувало.

Нас на кафедрі всіх вражала працездатність Світлани Петрівни. Написати за пару років особисто два підручники і ще один у співавторстві це справді неймовірно, коли брати до уваги що друкувався текст не на комп'ютері, а на звичайній друкарській машинці.

Саме з легкої руки Світлани Петрівни я стала викладачем. Ще що за освітою я вчитель біології, що розбиралась у рослинах вона знала, а чи зможу подати доступно матеріал треба було в'яснити. І вона схитрила, сказала що її піджимають строқи здачі қниги в типографію і їй потрібна моя допомога. Я повинна була проводити заняття, а вона в цей час на останній парті правила свою қнигу. Мені і на думку не спадало що таким чином мене перевіряли на здатність бути викладачем. А потім через деякий час вона сказала завідувачу кафедрі Віктору Антоновичу, що досить мене тримати в лаборантах і що з мене вийде гарний викладач, вона перевірила. Крім того, коли вона поїхала в Київ здавати підручник до друку, заїхала в Ботанічний сад ім. М.М.Тришқа і знайшла мені наукового керівника для дисертаційної роботи. Так я стала асистентом і здобувачем. Спочатку читала шкільний курс ботаніқи, зоології, анатомії та загальної біології на підготовчих курсах, а потім ботаніку на заочному відділенні. Коли Світлана Петрівна захворіла, стала читати її години, вона ніби підготувала собі заміну.

В моєму серці назавжди залишиться вдячність і пам'ять про Світлану Петрівну Романцақ, яка була для мене вчителем, старшим товаришем та наставником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академік М.І. Вавилов і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / В.М. Самородов, О.В. Халимон. – Полтава: Верстка. – 2005. – 180 с.
2. Архівні матеріали університету: особові справи викладачів ботаніки – С.К. Руденко, В.С. Горячевої, В.А. Гаврилюка, Т.Б. Вакар, В.Ф. Ніколаєва, І.О. Коломійця, Н.І. Кутової, Н.Г. Гордєєвої, З.В. Геркіял, Т.О. Кравець.
3. Ботаника (совместное издание обществ Естествоиспытателей при русских Университетах) за 1877 и 1878 г. – Спб.: Тип. В.Ф. Демакова, 1880. – Т. III и IV. – 318 с.
4. Ботаники первоначальные основания. Руководствующие к познанию растений в двух частях состоящие с раскрашенными рисунками и живением Государственной Медицинской Коллегии / [соч. врачебной науки доктор и повивального искусства профессор Нестор Максимович Амбодик]. – Изд-во ВО град Св. Петра, 1796. – Ч. I. – 218 с.
5. Ботанический словарь: справочная книга для ботаников, сельских хозяев, садоводов, лесоводов, фармацевтов, врачей, дрогистов, путешественников по России и вообще сельских жителей / [состав. Н. Анненков]. Новое исп., дополн. разш. изд. – Спб., 1878.
6. Ботанические беседы Б. Куэрсвальда и Э.А. Росслислера / [перев. А.Н. Бекетовым]. Второе исп. и пополн. изд. – Спб.: Изд-во “Общественная польза”, 1865.
7. Ботаніки і ботанічні дослідження в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова (1865-2005) / С.Г. Коваленко, Т.В. Васильєва, Г.А. Швець. – Одеса: Фенікс, 2005. – 104 с.
8. Вакар Т.Б. Про застосування програмованого навчання при вивченні курсу ботаніки / Т.Б. Вакар // Наука-виробництву: Мат-ли XXIV наук. конф. – К., 1970. – С. 190-191.
9. Васильев Н. Наблюдения на опытном поле Уманского среднего училища садоводства и земледелия за 1894-1904 гг. / Н. Васильев. – Одесса: Славянская

тип. Е. Хрисогелось, Полицейская улица, д. №8, 1905.

10. Васильєва Т.В. Скарби гербарію ОНУ (MSUD). Гербарна колекція Й.К. Пачоського / Т. В. Васильєва. – Одеса: Освіта України, 2013. – 331 с.

11. Вергунов В. Засновник станції «небесної канцелярії» дослухався законів природи і Всевишнього / В. Вергунов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kray.c.k.ua/suspilstvo/postati/item/10273>

12. Введение к изучению ботаники, или начальный курс этой науки, содержащий органографию, физиологию, методологию, географию растений, обозрение, растений ископаемых ботаники врачебной и истории ботаники / [сочинение проф. Женевской Академии Альфонса Декандоля [пер. с франц.], изд. с собственными замечаниями доктор Медицины и Философии, профессор ботаники И. Шиховский]. – М.: В унив. тип., 1838. – Т. 1. – 476 с.

13. Введение к изучению ботаники, или начальный курс этой науки, содержащий органографию, физиологию, методологию, географию растений, обозрение, растений ископаемых ботаники врачебной и истории ботаники / [Сочинение профессора Женевской Академии, Альфонса Декандоля [пер. с франц.], изд. с собственными замечаниями доктор Медицины и Философии, профессор ботаники И. Шиховский]. – М.: В унив. тип., 1839. – Т. 2. – 548 с.

14. Великоанадольский лес. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lesovod.org.ua>.

15. Гаврилюк В.А. Биология растений юго-востока Чукотского полуострова: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. биол. наук: спец. 03.00.05 “Ботаника” / В.А. Гаврилюк. – Тарту. – 1962. – 15 с.

16. Гаврилюк В.А. Продолжительность периода плодоношения и семенная продуктивность растений юго-восточной Чукотки / В. А. Гаврилюк // Ботан. журн.– М.–Л.: Изд-во АН СССР, 1961. – Т. 46, №1. – С. 90-97.

17. Гаврилюк В.А. Формирование цветка у некоторых растений юго-востока Чукотки / В.А. Гаврилюк // Докл. АН СССР. – М. – 1961. – Т. 137, №2. – С. 448–450.

18. Гамуля Ю.Г. Типіфікація фондів в гербарії Харківського національного

- університету (CWU): історичні зразки з родини *Roaseae* / Ю.Г. Гамуля // Міжнар. наук. конф.: “Внесок натуралістів-аматорів у вивчення біологічного різноманіття” (присвячена 200-річчю від дня народження Людвіга Вагнера, 14-16 травня, 2015). – Берегово, Україна, 2015. – С. 190-196.
19. Гербарій України Index Herbariorum Ukrainikum [ред.-укл. к. б. н. Н.М. Шиян]. – К.: Ін-т ботан. ім. М. Г. Холодного НАНУ “Альтерпрес”, 2011. – 442 с.
20. Геркіял З.В. Інтродукція *Salvia officinalis* в умовах ботанічного розсадника Уманського ДАУ / З.В. Геркіял, Д.Б. Молдавська // Зб. наук. пр. УДАА. – К.: Тов. “Знання” України, 2003. – №57. – С. 119-125.
21. Геркіял З.В. Морфометрична характеристика ехінацеї пурпурової інтродукованої у розсаднику Уманської ДАА / З.В. Геркіял // Зб. наук. пр. УДАА. – К.: Тов. “Знання” України, 2001, №52. – С. 155-159.
22. Горячева В.С. О дикой травянистой флоре парка – заповедника “Софиевка” / В.С. Горячева // Науч. тр. УСГИ: сборник. – К. – 1960. – Вып. XII. – С. 375-383.
23. Еммеріх Фрідріх Давидович – вчений фізіолог / Марія Фіткаленко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.udau.edu.ua>.
24. Естественная история растительного царства преимущественно в применении к Русской флоре средних губерний / [состав. Эдуардом Регос рисунками Куберта и Хохштеттера]: *Naturgeschichte des Pflanzen reichsin Bildern*. – М.: Тип. Каткова, 1860.
25. Зорина Л.И. Уральское общество любителей естествознания 1870-1929. Из истории науки и культуры Урала / Уч. зап. Свердловского обласного краеведческого музея. – Екатеринбург: Банк Культурной Информации, 1996. – Т. 1. – 208 с.
26. Зорина Л.И. Уральское общество любителей естествознания. 1870-1929. (Из истории науки и культуры на Урале): автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. истор. наук / Л.И. Зорина. – Екатеринбург. – 1995. – 16 с.
27. Історія кафедри садово-паркового господарства і ботаніки БНАУ (17 жовтня

- 2010 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oblosvita.kiev.ua>.
28. Історія, сьогодення та перспективи Уманського національного університету садівництва (1844-2014) / за ред. О.О. Непочатенко. – Умань: УНУС, 2014. – 268 с.
29. Карасюк І.М. Уманський сільськогосподарський інститут (1844-1994) 150 років: монографія. – К.: Вища школа, 1994. – 206 с., іл.
30. Кауфман Московская флора (иллюстрированный атлас деревянистых хвойных растений).
31. Климшин О.С. Система зберігання гербарних фондів / О.С. Климшин Наукові записки державного природознавчого музею. – Львів, 2012. – Вип. 28. – С. 11-24.
32. Костюк М.В. Із історії садівництва ХІХ-ХХ століття: видатний учений помолог, засновник наукового плодівництва, академік В.В. Пашкевич / М.В. Костюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/602>
33. Кравець Т.О. Методичні вказівки для виконання навчальної практики з дисципліни “Ботаніка” розділу “Систематика вищих рослин” за напрямом підготовки 6.090101 “Агрономія” / Т.О. Кравець, Т.В. Мамчур. – Умань: УНУС, 2011. – 32 с.
34. Кравець Т.О. Контроль знань студентів при модульно-рейтинговій системі навчання / Т.О. Кравець, З.В. Геркіял // Методологія і методика навчального процесу при підготовці спеціалістів в аграрних вузах. – Умань: УНУС, 2003. – С. 100-105.
35. Кравець Т.О. Методичні вказівки для лабораторних занять із систематики рослин за напрямом підготовки 6.190101 “Агрономія” / Т.О. Кравець, І.В. Красноштан, Т.В. Мамчур. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – 88 с.
36. Кравець Т.О. Самостійна робота студентів в курсі ботаніка / Т.О. Кравець // Мат-ли міжнар. наук.-практ. конф.: Десять років незалежності України: шляхами державотворення (м. Умань. 4 липня 2001 р.). – К. – 2001. – С. 84-88.
37. Красноштан І.В. Методичні вказівки для виконання навчальної практики з

- дисципліни “Ботаніка” розділу “Систематика вищих рослин” за напрямом підготовки 6.090103 “Садово-паркове господарство” / І.В. Красноштан, Т.О. Кравець, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур. – Умань: УНУС, 2011. – 46 с.
38. Краткое историко-статистическое описание Уманського училища земледелия и садоводства / Уманское училище земледелия и садоводства на Киевской сельскохозяйственной и промышленной выставке в 1897 г.: объяснительный каталог экспонатов Училища. – К.: Тип.-литогр. тов. И.Н. Кушнерев, 1897. – С. 5.
39. Куземко А. Науковий гербарій Національного дендрологічного парку “Софіївка” НАН України / А. Куземко, І. Діденко // Гербарій України Index Herbariorum Ukrainikum [редактор-укладач к. б. н. Н. М. Шиян].– К.: Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України “Альтерпрес”, 2011. – С. 287-290.
40. Курс Ботаники профессора Петербургскаго Земледельческаго Института, И.П. Бородин. Ч.1. Морфология [личная библиотека В.О. Поггенполя] [Рукопись]. – Спб. – 1874.
41. Липский В. Flora Ciscaucasica. Очерк растительности предкавказья (1889-1921) / В. Липский // Зап. Киевск. о-ва естествоиспытат. – К. – 1894. – Т. XIII. – Вып. 1. – С. 209-289.
42. Липский В. Заметка о флоре Крыма / В. Липский // Зап. Киевск. о-ва естествоиспытат. – К. – 1894. – Т. XIII. – Вып. 1. – С. 407-423.
43. Липский В. Новые данные для флоры Бессарабии / В. Липский // Зап. Киевск. о-ва естествоиспытат. – К. – 1894. – Т. XIII. – Вып. 1. – С. 423-445.
44. Липшиц С.Ю. Центральный гербарий СССР. Исторический очерк / С.Ю. Липшиц, И.Т. Васильченко. – Л.: Ленингр. отд-ние, Наука, 1968. – 142 с.
45. Лопатіна Н.В. З історії діяльності Софіївської школи садівництва і агрономії (1912-1918 рр.) / Н.В. Лопатіна, Ю.І. Лазаренко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/2009-1/09_lopatina.pdf
46. Львов В. Преподавание морфологии и систематики растений в земледельческих училищах / В. Львов // Тр. съезда деятелей по низшему с.-х. образованию при Уманском училище земледелия и садоводства в январе 1898 г.

– Спб. – 1899. – С. 51-57.

47. Львов В. Самостоятельные работы учеников по систематике растений / В. Львов // Уманское училище земледелия и садоводства на Киевской сельскохозяйственной и промышленной выставке в 1897 г. Объяснительный каталог экспонатов училища. – К. – 1897. – 238 с.

48. Мамчур Т.В. Ексикати Herbarium Florae Rossicae історичного гербарію Уманського училища рільництва і садівництва / Т.В. Мамчур, Т.О. Кравець, Г.А. Чорна, // Вісн. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Сер. Біологія. – Харків, 2015. – Вип. № 25 – С. 72-76.

49. Мамчур Т.В. Наукове і навчальне значення гербарію Уманського національного університету садівництва у підготовці фахівців лісового господарства / Т.В. Мамчур, В.П. Карпенко // Мат-ли міжн. конф.: Перспективи лісового і садово-паркового господарства: присвячені 90-річчю від Дня народження д. с.-г. н. професора В.І. Білоуса (8 грудня 2015 р., м. Умань, УНУС). – Умань, 2015. – С. 32-35.

50. Мамчур Т.В. Історична колекція дендрологічного гербарію Уманського національного університету садівництва / Т.В. Мамчур, М.І. Парубок // Мат-ли Всеук. конф.: Перспективи лісового і садово-паркового господарства [Треті Анненковські читання] (12 травня 2016 р., м. Умань, УНУС). – Умань, 2016. – С. 35-40.

51. Масловата С.А. Колекція гербарних зразків роду *Ulmus* L. в науковому гербарію Уманського національного університету садівництва / С.А. Масловата, Т.В. Мамчур, М.І. Парубок // Мат-ли Всеук. конф.: Перспективи лісового і садово-паркового господарства [Треті Анненковські читання] (12 травня 2016 р., м. Умань, УНУС). – Умань, 2016. – С. 152-157.

52. Мельник В.И. Иосиф Кондратович Пачоский (к 140-летию со дня рождения) / В.И. Мельник // Ботан. журн. – К. – 2004. – Т. 89, №4. – С. 672-679.

53. Муравйов Володимир Павлович. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>.

54. Начальныя основания ботаники Диппеля / [пер. и изд. под ред. Н. Цабеля]. – СПб. – 1859. – 300 с.
55. Ніколаєв В.Ф. Науково-дослідна робота з ботаніки / В.Ф. Ніколаєв // Наук. пр.: Підсумки наукової праці роботи в галузі плодівництва і рільництва (присвячується сторічному ювілею). – К. – 1964. – Т. XV – С. 56-57.
56. Нордман Олександр Давидович. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
57. Определитель высших растений Украины / [Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин и др.]. – К.: Фитосоцицентр, 1999. – 548 с.
58. Парубок М.І. Методичні вказівки для виконання навчальної практики з дисципліни “Ботаніка” розділу “Систематика вищих рослин” за напрямом підготовки 6.090101 “Агрономія” професійного спрямування “Плодоовочівництво і виноградарство”, “Захист рослин” / М.І. Парубок, Т.О. Кравець, О.В. Свистун, Т.В. Мамчур. – Умань: УНУС, 2011. – 32 с.
59. Парубок М.І. Інтродукція рідкісних та зникаючих деревних і чагарникових рослин в ботанічному розсаднику Уманського національного університету садівництва та перспективи використання їх в озелененні / М.І. Парубок, Т.В. Мамчур, О.В. Свистун // Вісн. Уманського НУС. – Умань, УНУС, 2014. – Вип. №1. – С. 96-102.
60. Пачоский Й. Очерки флоры окрестностей г. Умани Киевской губернии / Й. Пачоский // Зап. Киевск. о-ва естествоиспытат. – К. – 1887. – Т. VIII, Вып. 2. – С. 371-439.
61. Перегрим М.М. Гербарій Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Тараса Шевченка / М.М. Перегрим, В.А. Соломаха // Укр. ботан. журн. – К. – 2008. – Т. 65, №3. – С. 465-468.
62. Полное собрание законов Российской империи. От № 15188-16047. – СПб.: В Тип. II отд. собст. Е.И. в канцелярии, 1943. – Т. XVII. – С. 156.
63. Правила и примерные программы для практических занятий учеников земледельческих училищ. – СПб. – 1888. – С. 20-45.
64. Прейскурант растениям и семенам, продающимся в Уманском Царицыном

- Саду: Умань, Киевской губернии. – Спб.: Тип. В. Киршбаума, 1885. – 95 с.
65. Рогович А. Обзорение сосудистых и полусосудистых растений, входящих в состав флоры Губерний Киевского учебного округа / А. Рогович // Тр. комиссии высочайшей учрежденной при императорском университете св. Владимира для описания Естественная история Губерний Киевского учебного округа: Ботаника. Часть систематика. – К.: В унив. тип., 1855. – С. 1-147.
66. Романщак С.П. Ботаніка: навч. посібник / С. П. Романщак. – К.: “Вища школа”. – 1995. – 544 с.
67. Романщак С.П. Морфологія і систематика лікарських рослин / С.П. Романщак, З.В. Геркіял, В.А. Гаврилюк. – К.: Урожай, 2000. – 360 с.
68. Руководство к ботанике / [состав. В.В. Григорьевым]. – М., 1865. – 560 с.
69. Руководство к общей и лесной ботанике для егерских училищ министерства государственныхъ имуществ / [состав. корпуса лесничих штабс-капитан П. Дютур]. – Спб.: В тип. мин. гос. имущ., 1856. – 105 с.
70. Самородов В.М. Постаті природознавства та музейництва Полтавщини (XIX-XX ст.) / В.М. Самородов, С.Л. Кигим [за наук. ред. В.М. Самородова]. – Полтава: Дивосвіт, 2016 – 144 с.
71. Свистун О.В. Колекційний розсадник Уманського НУС і його роль у підготовці фахівців садово-паркового господарства / О.В. Свистун, Т.В. Мамчур, М.І. Парубок // Зб. наук. пр. Білоцерківського НАУ – Агробіологія. – Вип. 8(94). – Біла Церква, 2012. – С. 13-15.
72. Скворцов А.К. Гербарий. Пособие по методике и технике / А.К. Скворцов. – М.: Наука, 1977. – 199 с.
73. Скробішевський Владислав Якович. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
74. Славетні імена: М.І. Лопатін / Л. Варлащенко, В.Карпенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.udau.edu.ua>.
75. Станков С.С.-Талиев В.И. Определитель высших растений Европейской части СССР / [пер. и доп. изд. кн. В.И. Талиева]. – М., 1949. – 1150 с.
76. Таснеквич Л. Іменні колекції XIX-XX століть у гербарії Львівського

- національного університету імені Івана Франка / Л. Тасенкевич, З. Мамчур, Т. Хміль, О. Жук // Вісн. Львівського ун-ту. Сер. Біолог. – Львів. – 2014. – Вип. 65. – С. 112-120.
77. Тасенкевич Л.О. Гербарій судинних рослин Державного природознавчого музею НАН України (LWS) / Л.О. Тасенкевич, О.Т. Кузярін // Вісн. ЛДПУ імені Тараса Шевченка: зб. наук. пр. біолог. наук. – 2003, №11 (67). – С. 58-62.
78. Тахтаджян А.Л. Система магноліофітів / А.Л. Тахтаджян. – Л.: Наука, 1987. – 439 с.
79. Траутфеттер Р.Э. Краткий очерк истории Императорского Санкт-Петербургского Ботанического Сада / Тр. Императорск. Спб. Ботан. Сада. – Спб.: Тип. В.В. Пратце, 1873. –Т. II. – Вып. 1. – С. 145.
80. Уманский сельскохозяйственный институт имени А.М. Горького (1844-1974) / И.И. Билоус. – К.: Изд-во “Высшая школа”, 1976. – 96 с.
81. Уманское училище садоводства и земледелия / [сост. директором училища М.Е. Сафроновым при участии преподавателей и заведующих отдельными отраслями]. – Спб. – 1910. – 80 с.
82. Уманський державний аграрний університет: історія, сьогодення, славетні імена / [за ред. І.М. Карасюка]. – К.: Грамота, 2009. – 296 с. іл.
83. Уманський національний університет садівництва (1844-2011): Літопис становлення і визнання / А.Ф. Головчук, А.У. Коваль, М.В. Недвига [за ред. А.Ф. Головчука]. – Вінниця: ТОВ “Консоль”, 2012. – 240 с. іл.
84. “Уманское чудо” – “Уманское училище садоводства и земледелия” / Л.О. Цимбровська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goroduman.com/node/933>.
85. Учебные программы земледельческих училищ, подведомственных Министерству Государственных Имуществ. – Спб. – 1870. – С. 3-9.
86. Федченко Б.А. Гербарий Императорского С.-Петербургского Ботанического Сада за 200 лет его существования (1713-1913), юбилейное издание [под гл. ред. А.А. Фишера-фон-Вальдгейма] / Б.А. Федченко. – Спб. – 1913. – Ч. II. – 325 с. ил.

87. Цвeтoвoй атлас рaстeний / Душaн Рaндушкa, Лaдислaв Шoмшaк, Изaбeлa Гaбeрoвa. – Брaтислaвa, Изд-вo “Oбзoр”, 1990. – 416 с.
88. Чeрвoнa книгa Укрaїни [тeкст]: Рoслинний свiт / [пiд зaг. рeд. Ю.Р. Шeляг-Сoсoнкa, пeрeдм. Б.В. Зaвeрухи, Ю.Р. Шeляг-Сoсoнкa]. – К.: Укрaїнськa eнциклoпeдiя iм. М.П. Бaжaнa, 1996. – 608 с.
89. Чoпик В.І. Гeрбaрiй. Истoрiя, ствoрeння тa функцiонувaння / В.І. Чoпик, Т.Я. М’якушкo, Т.Д. Сoлoмaхa. – К.: Фiтoсoцiоцeнтр. 1999. – 130 с.
90. Чoрнa Г. Гeрбaрiй Умaнськoгo дeржaвнoгo пeдaгoгiчнoгo унiвeрситeту iмeнi Пaвлa Тичини / Г. Чoрнa // Гeрбaрiй Укрaїни Index Herbariorum Ukrainikum [рeдaктoр-уклaдaч к. б. н. Н.М. Шиян]. – К.: Ин-т бoтaн. iм. М.Г. Хoлoднoгo НАНУ “Aльтeрпрeс”, 2011. – С. 290-294.4
91. Чoрнa Г.А. Бiолoгiчнa нoмeнклaтурa: прaктикум / Г.А. Чoрнa. – Умaнь: ПП Жoвтий O.О., 2013. – 46 с.
92. Шиян Н.М. Eксикaти тa їх мiсцe в гeрбaрнoму oбмiнi / Н.М. Шиян // Укр. бoтaн. журн. – К. – 2008. – Т. 65, №3. – С. 456-464.
93. Шиян Н.М. Нaукoвий сeмiнaр iз питaнь гeрбaрнoї спрaви, присв’ячeний 230-рiччю Гeрбaрiю Львiвськoгo нaцiонaльнoгo унiвeрситeту (LW) / Н.М. Шиян, Л.О. Тaсeнкeвич, Т.С. Хмiль // Укр. бoтaн. журн. – К. – 2014. – Вип. 71(1). – С. 116-117.
94. Шиян Н.М. Нaцiонaльнoму гeрбaрiю Укрaїни – 90 рoкiв / [Н.М. Шиян, I.О. Дудкa, С.Я. Кoндрaтiуц, П.М. Цaрeнкo тa iн.] // Укр. бoтaн. журн. – К. – 2012. – Т. 69, №1. – С. 77-87.
95. Юбилей Уманского училища. Речь преподавателя Уманского училища земледелия и садоводства В.А. Долбина, прочтенная на юбилейном акте 27 декабря. – К. – 1895. – 39 с.
96. Юлiус Рoбeртoвич Лaнцький / Лaрисa Цимбровськa. – [Eлeктрoнный рeсурс]. – Рeжим дoступу: <http://www.library.udau.edu.ua>.
97. *Cytisus skrobiszewskii*. – [Eлeктрoнный рeсурс]. – Рeжим дoступу: <http://www.predki2000.narod.ru/rakitnik.html>.
98. Die Eichen Europas und des Orients / Gesammelt, zum theil neu Entdeckt und mit

Hinweisungaupihrb Cultureahigkeit fur Mittel-Europa / Teodor Kotschy Wien und Olmuz. – 1862.

99. *Florae Rossicae Fontes* / aperuit E. R. a Trautvetter // *Actahorti Petropolitani* / Tom. VII. Fasciculus I. Тр. Императорск. Спб. Ботан. Сада, Т. VII. – Вып. I. – Спб. – 1880. – С. 3-338.

100. Klinge J.K. Fr. Meinshausen Ein Nachruf / J. Klinge // *Acta horti petropolitani*, Tom. XVIII, Fasciculus I. Тр. Императорск. Спб. Ботан. Сада. – Спб.: Тип.-литограф. “Герольда”, 1900. – Т. XVIII. – Вып. I. – С. 199-208.

101. *Schedae ad Herbarium Florae Rossicae, a Museo Botanico Academiae Imperialis Scientiarum Petropolitanae editum*. Список растений гербария Русской флоры, издаваемого Ботаническим Музеем Императорской Академией Наук. – Спб. – 1901. – Т. III., № 601-900. – 88 с.

102. *Sertum Petropolitanum seu igones et des griptiones Plantarum, quae in Horto Botanico imperiali Petropolitano floruerunt. Decasterti aquaragua* / Auctore E. Regel. – Petropoli. – 1842.

103. *Sertum Petropolitanum seu igones et des griptiones Plantarum, quae in Horto Botanico imperiali Petropolitano floruerunt. Decasterti aquaragua* / Auctore E. Regel. – Petropoli. – 1869. – №26.

104. Takhtajan A.L. *Flowering plants* / A.L. Takhtajan. – N.Y.: Springer Science+Business Media, 2009. – 871 p.

105. *The Plant List. A working list all plant species*. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа. – <http://www.theplantlist.org>.

106. *Voyage de Humboldt et Bonpland. Sixième partie, Botanique. Nova genera et species Plantarum* / Tome troisième a Paris, a la librairie gregque-latine-allemande, rue des fosses Montmartre. – 1825. – №14, 1815; №14, 1818; №4 1820, №20.

Наукове видання

**Мамчур Тетяна Василівна
Карпенко Віктор Петрович
Парубок Маргарита Іванівна
Свистун Оксана Вікентіївна**

**ВЧЕНІ-БОТАНІКИ УМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА ТА ЇХ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ
(1844-2016)
(ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ 95-РІЧЧЮ СТВОРЕННЯ КАФЕДРИ БОТАНІКИ)**

20305, м. Умань, вул. Інтернаціональна, 1
Умань: УНУС

Підписано до друку 20.02.2017 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Ум. друк. арк.15,34
Тираж 300 прим. Замовлення № 2087

Видавничо-поліграфічний центр «Візаві»
20300, м. Умань, вул. Тищика, 18/19
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2521 від 08.06.2006.
тел. (04744) 4-64-88, 4-67-77, (067) 104-64-88
vizavi-print.jimdo.com
e-mail: vizavi08@mail.ru

**Мамчур
Тетяна Василівна**

*кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри
садово-паркового господарства Уманського національного
університету садівництва (місто Умань) Україна*
E-mail: mamchur-tv@ukr.net

Tetjana Mamchur

*PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor of
Department of Landscape Gardening of Uman National
University of Horticulture
(town of Uman), Ukraine*

**Карпенко
Віктор Вікторович**

*доктор сільськогосподарських наук, професор кафедри
мікробіології, біохімії і фізіології рослин, проректор з наукової
та інноваційної діяльності Уманського національного
університету садівництва (місто Умань), Україна*
E-mail: v-biology@ukr.net

Viktor Karpenko

*Doctor of Agricultural Sciences, Professor of Department
of Microbiology, Biochemistry and Physiology of Plants,
Vice-Rector for Research and innovation Uman National
University of Horticulture (town of Uman), Ukraine*

**Парубок
Маргарита Іванівна**

*кандидат біологічних наук, доцент кафедри садово-
паркового господарства Уманського національного
університету садівництва (місто Умань) Україна*
E-mail: profcom_univer@mail.ru

Margarita Parubok

*PhD in Biological Sciences, Associate Professor of Department
of Landscape Gardening of Uman National University of
Horticulture
(town of Uman), Ukraine*

**Свистун
Оксана Вікентіївна**

*завідувач музею історії Уманського національного
університету садівництва (місто Умань) Україна*
E-mail: svistun-oksana61@ukr.net

Oksana Svystun

*Head of the Museum of History of Uman National University
of Horticulture
(town of Uman), Ukraine*